

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Premišljena zaprisega

Hribarjev Peter se je zbudil in na široko odprl oči. Zazdelo se mu je, da skozi okno že pogleduje dan. Ustrašil se je: »Zaležal sem.« Planil je iz postelje, odgrnil zastor in se nagnil skozi okno. Vóje in gore za njimi in vse doline okrog je osvetljeval z jasnega neba še precejšen zadnji krajec lune. V vrhu Triglava pa je plesal že prvi medli jutrnji svit.

Peter je pogledal na uro in se umiril. Kar nič mu ni bilo treba podvizati. Bil je dovolj zgoden. Zakuril je, da si pogreje žgance in stopli mleko. Umivanje in oblačenje ga je bilo pa tako zamotilo, da mu je mleko skoraj prekipelo. Zunaj so se oglasili prvi ptiči.

Dobro podprt za na dolgo pot v Radovljico je stopil Peter iz hiše, na rahlo zaprl vežne duri za sabo, da bi ne zbudil Žmitkovih, ki so še vsi spali. Samotno je odmeval njegov korak skozi vas. Še pes ni nobeden zalajal za njim.

Dospel je na vrh klanca. Pri Svetem Duhu za jezerom je zazvonilo dan. Fužinarsko cerkev svetega Pavla je pa cerkovnik pravkar odklepal. V linah je glasno zapel domači zvon. Peter se je odkril, se pokrižal in pričel moliti.

Zvon je utihnil. Po cesti med njivami, na katerih so silila žita v klasje, je pa Peter še dolgo hodil razoglav. Spomnil se je v molitvi svojih rajnih, očeta in matere, se ni pozabil priporočiti desnemu angelu varuhu in svojemu krstnemu patronu, nebeškemu ključarju, in je nazadnje še pristavil očenaš za srečen dan, za srečno pot, za srečno zadnjo uro in za milostljivo sodbo božjo.

Iznad Jelovice je hitro vstajal dan, kakor bi ga res budili zvonovi, ki so se zapovrstjo oglašali po vseh bohinjskih cerkvah. Peter je stopil hitreje, da bi čimprej prišel skozi vasi in naletel na čim manj ljudi: »Kaj pa jih briga, kam grem in po kaj.«

Na Mlakah je prepodil že vrano. Stikovala je v razmočeni zemlji za črvi. Leno se je preletela v vrh košate smreke na Senožetih: »Gnezdo lačnih kljunov ima v Rudnici nekje, pa jih mora začeti zgodaj polniti,

da jih do opoldanske vročine nasiti,« je sodil Peter. Nehote se je spomnil Bitenčevih otrok: »Oskrbljeni so bili kakor malokateri. Od zgodnjega jutra in še pozno v noč si Matevž ni privoščil pokoja, samo da je bilo njim dobro. Sedaj bodo morali marsičesa pogrešati in se zgodaj izpeljati iz gnezda; vsaj starejša dva.«

Iz strmih skal v Studoru se je prikotalil kamen in obstal v meli. Peter je poslušal in gledal, pa ni nikjer mogel spaziti živali, ki naj bi bila kamen sprožila: »Sam se je odtrgal. Čas mu je prišel, kakor bomo tudi mi vsak svojega dočakali. Nekateri prej, drugi kasneje.«

Zavil je po stezi za Ribnico. Na gosto in glasno so peli v grmovju in drevju za vodo ptiči. Peter je prisluhnil, pa ni mogel razločiti posameznih pevcev. Vse križem so se kósali med sabo. Stotero glasov se je prelivalo v en sam zbor, ki je kar glušil ušesa. V tolmunu je pljusnila voda. Postrv se je bila pognala za muho.

Peter je pogledal prek vode pod Studor. Pri Tkalcu so bile vežne duri že odprte. Med podboji je stal Boštjan in se razgledoval z višine pod skalo po polju. Morebiti je namenjen v planino, morebiti pa čaka prav njega. Peter mu je bil včeraj povedal, da pojde danes navsezgodaj v Radovljico po lovske pravice in k zaprisegi. Bi bilo grdo, če bi mu bil zamolčal, ko mu je vendar Tkalec največ pripomogel do stalnega zaslužka v domačem kraju. Morebiti se mu le posreči sčasoma zgraditi lastno gnezdo in mu ne bo treba življenje presamotariti.

Srednje vasi se je Peter ognil. Obšel jo je za vrta, čeprav je bilo nekaj korakov dlje. Ves čas pa je premišljeval, kaj je bilo utegnilo Boštjana nagniti, da je prav njemu prigovoril službo ponesrečenega Bitenca. Da bi mu želel nesrečno smrt v gorah, Peter ni mogel verjeti. Je bil že prevečkrat slišal, kako sta bila Boštjan in njegov oče že od mladih nog prijatelja. Je pa Tkalec muhast. Morebiti se nadeja, da bo prav v njegovem lovišču lahko bolj brezskrbno pogledal včasi za kakšnim srnjakom ali gamsom: »Če bi vedel, da to misli, se pri priči obrnem in ne grem prisegat.«

Na Česnjici je mladi župan na koritu že napajal žrebca. Ustavil je Petra, mu natočil kar pred hišo kozarček žganja in mu naročil prinesiti nekaj kolkov iz Radovljice. So mu bili pošli. In na Bistrici jih je tudi zmanjkalo.

Za stogovi je prignal po kolovozu zajec zajko. Odskakljala sta v Ščavnico.

Ob cerkvi svete Marjete v Jereki je zaslišal, kako je niže doli ob vodi zahreščala žaga. Kadar je bilo dovolj vode, je morala jutro za jutrom zgodaj začeti in je včasih zvečer še pri luči grizla hlode, da je našagala dovolj desk za hiše in skednje in stogove in še za poslopja, raztresena po planinah. Skozi vas grede ni Peter prišel nikomur tako blizu, da bi ga bil dolžan ogovoriti, čeprav so odrasli že kar od kraja vsi vstajali. Kar dobro se mu je zdelo, da je prišel skozi vasi domače župnije skoraj neopažen. Župan pa, če ga je prav videl. Saj tako vé. In prav gotovo mu ni nevoščljiv.

Za nizkim mostom se je Peter pognal navkreber proti Koprivniku. Kamnitna in strma pot ga je kaj hitro ogrela. Oddahniti se ni maral; prav nič ne. Kar grede je slekel suknjič in si ga ogrnil prek rame. Mudilo se mu je do vrha. Zgoraj počije. Vselej, kadar je hodil mimo, je rad posedel na Vódnikovem razgledniku.

Na Jerekarski ravni, na gornji strani trdo pri gošči, se je pasla srna. Neodrasla lanska kozica je bila. Ni ga ovohala. Veter je vlekel navzdol. Peter je obstal in se ni ganil. Srnica je oprezujoče dvignila glavo. Nekaj se ji ni zdelo prav. Umaknila se je med drevje. Peter je ni utegnil dolgo opazovati. Prestopil se je. V razpotegnjenih skokih je odhitela kozica mimo listnika proti Podjelju. Peter ni bil praznoveren, pa se mu je vendar zazdelo, kakor bi mu bila velikooka srna voščila srečo za današnjo in za vse njegove prihodnje lovske poti. Noga mu je postala lahka. Mimogrede je bil na vrhu.

Zgoraj je sijalo že sonce. Veter je neprestano menjaval smer. Ogreti zrak s koprivniškega polja se je prelival v hladnega s senčne Jerekarske rebri. Oba sta bila prenasočena z omotičnim vonjem po odganjanjem zelenju. V smrekah na drugi strani pota je neugnano žvižgal drozd. Peter je sedel. Z očmi je najprej preletel dolg venec skalnih Bukovskih gora. V vrhovih se je belilo še dokaj snežnih plazov. Pod sneg pa je že tiščalo zelenje. Črni gozdovi na pobočjih so v jasnem jutrnjem soncu kar zgubljali svojo mračnost. Jezero se je lesketalo kakor iz pravljičnega Bogatina natočeno neizmerno bogastvo srebra. Sveti Duh in Sveti Janez sta se ogledovala v njegovi gladini. Za na samoti stoječo cerkvijo svetega Pavla so bile na široko razsejane sive strehe Stare Fužine. Studor se je tiščal pod visoko odsekano skalo. Zviška je gledal Sveti Martin na Srednjo vas. Proti razsežni Češnjici je dihala rahla megla iz zamočvirjenih Blat. Sveta Marjeta v Jereki se je ozirala po bregu navzgor proti prisojnému Podjelju. Vasi je vezala med seboj skozi bujno zelena polja speljana cesta. Kakor lastovičja

gnezda so bili pripeti seniki v strmo Javornico, na kateri so v starodavnih časih triglavske žene platno belile. Vsa Zgornja dolina je ležala razgrnjena pred Petrom. Peter se kar načuditi ni mogel razkošni lepoti. Znova je bil trdno uverjen, da je njegova sreča samo v Bohinju doma.

Najbolj osvetljena je bila Studorska skala. Od daleč je bila videti kakor visok, ves razpokan zid, ki venomer grozi, da se zruši na vas pod seboj. Marsikdo bi si tudi v najbolj trdno zidani hiši ne upal pod Studorom zatisniti očesa. Studorci sami se pa iz tujca, ki ga zaskrbi varnost njihovega življenja, radi ponorčujejo, da se počutijo popolnoma varne, ko imajo vendar skalo z verigo priklenjeno. Kdor koj ne prepozna bohinjske prevejanosti in se začudi, mu skušajo še natvesti, kako skrbno morajo paziti, da veriga ne zarjavi... Večkrat da jo morajo prebarvati. Kar gledat naj pride, kako zvežejo vse lestve iz vasi in si jih še od Srenjanov sposodijo, da morejo doseči verigo, ki je zabita prav v teme nevarne skale in z žveplom zalita.

Peter se je skoraj na glas zasmel, čeprav ga je rajna mama ravno zavoljo studorske skale s šibo nabila, da je bil ves klobasast. Takrat je bil zadnjič tepen.

Razdrapana strmina Studorske skale je pričela Petra mikati že v zgodnjih letih. Rad se je ustavljal pod njo in jo ogledoval. Neizrečno je bil radoveden, kakšne so od blizu temne poči in rjavkasti žlebovi, ozke police in zobčasti grebeni in kaj skrivajo črne dupline in drobne duplinice. Kozo je v otroških letih najrajši pasel v Studorju. Kar vselej se je približal steni. Ogledal jo je od obeh strani, od rudniške in od uskovniške. Največkrat se je pa od zgoraj zastrmel vanjo. Kadar ga nihče ni videl, je tudi nekaj sežnjeval daleč splezal od roba proti sredini. Dlje se ni upal spustiti, kakor bi se bil rad. Mu je mama preveč zabijevala, da v Studorsko skalo ne sme.

Dokler je hodil v šolo, se je premagoval, in bi se bil morebiti še. Pa mu je Arhov Matija prvo nedeljo potem, ko sta dobila odpustnice, pokazal po maši vse polno lastovičjega perja, raztresenega po dvoru, in mu povedal, da hodi ponoči sova pobirati mlade lastovice iz gnezd in da tudi stare lovi. Svoje mladiče krmi z njimi. Gnezdi pa nekako v sredi skale. Prosili so škantarjevega Tomaža, da bi jo ustrelil, pa je že dober teden ne more. So premalo svetle noči. »Do prve lune utegne sova umoriti vse nosilke sreče in vas lahko pogori,« je zamodroval Matija. Sošolca sta se dogovorila, da popoldne po nauku sovi vrneti njeno hudo-bijo in ji izpraznita gnezdo. Peter se je spomnil mamine prepovedi. Besede ni maral snesti. Zaskrbelo ga je. Matija mu je pa moral obljubiti in celo roko dati, da ne prej ne kasneje nikomur ne pove, da se ne

Francisco de Goya: Strahote vojske. (Tega ni mogoče gledati!)

razve. Domenila sta se še, da bo Peter plezal, Matija bo pa spodaj pazil in ga od daleč vodil v pravo smer.

V svetli kroni zelene bukve je pozvonkljala senica: »Cincincin, cincincin, cincincin, cin.« Peter se je pa spomnil, v kakšne stiske je zašel tisto popoldne. Nikoli več ne v take. Pa je prehodil in preplezal gora, kakor nihče drugi ne izmed njegovih vrstnikov. Ni dosti manjkalo, da mu ni takrat z navčkom zazvonilo: »Cin, cin, cin.«

Peter je z gruča zavil v izpran žleb. Hitro se je dvigal. Oprijemi so bili trdi. Nekatere je moral odbrskati izpod zaostalega kamenja, ki je votlo zgrmelo po žlebu navzdol, dokler se ni umirilo spodaj v dnu.

Petru se je zazdelo, da je priplezal že dovolj visoko. Za trdno pa ni vedel. Iz globoko izdolbenega žleba ni mogel pogledati ne na levo ne na desno. Obrnil se je okrog. Matija mu je kazal z roko, naj zavije na levo, proti sredi. Peter bi bil rad sledil tovariševemu navodilu, pa kaj, ko ni bilo nikjer izhoda iz žleba. Pričel je plezati še više.

Matija je mislil, da ga plezalec ni prav razumel. Naredil je z dlanmi trobilo in zakričal: »Ne več navzgor! Na leeevo, na leeevo!«

Peter se je vznejevoljil: »Le počemu se dere? Pa še roko je dal, da bo molčal. Razvedelo se bo. Mar naj

bi bil šel kar moji mami pravit.« Ni mu kazalo drugega, kakor da je še sam zavpil: »Tiho bodi! Saj vem.«

Matija ni mogel razumeti, zakaj Peter sili še više. Na vse grlo ga je začel svariti. Preden mu je Peter dopovedal, naj molči, sta sklicala kar vse otroke iz vasi in tudi dokaj odraslih. Nasvet za nasvetom so kričali v skalo. Arh je pa svojega fanta Matija stresel za ušesa in ga spodil domov.

Peter ni odgovarjal. Mislil si je: »Lahko ste modri spodaj na varnem. Ko bi pa v steni viseli kakor jaz, bi drugače govorili.«

Od napora so se mu pričele tresti noge. Ves upehan se je dvignil na skalo, za ozko klop široko. Sédél je, da bi se bolj odpočil. Oprijemi nad njim so bili redki in še tisti so se mu zdeli nezanesljivi. Žal mu je postalo, da ni bogal mame. Previdno se je spet lotil plezanja. Za vatel visoko od police, na kateri je sedél, je bila ena sama stopnja in še tista se je majala. Vedel je, ko je stopil nanjo, da mora hitro dobiti zgoraj oprijem. Na prste se je dvignil, da ga je dosegel. Pa preden je preizkusil, koliko bo vzdržal, mu je že zmanjkalo tal pod nogami. Obvisel je na eni sami roki. Prsti so se razklenili. Zdrknil je navzdol. Samo za las je manjkalo, da ni omahnil čez rob, na katerem je prej počival. Ujel se je z životom; slonel je na tre-

buhu, se z rokami krčevito držal, noge pa so mu visele čez rob. Z največjim naporom jih je pritegnil k sebi na polico.

Na licu je začutil kri. Hlače so bile strgane in koleno ga je skelelo. Tresel se je kakor šiba na vodi in črno mu je migotalo pred očmi. Ni ga več veselilo stikovati za sovami. Skrbelo ga je samo še, kako se reši iz stene. Hotel je že poklicati na pomoč, pa je opazil skoraj tik poleg sebe nekaj dobrih oprijemov, ki so vodili proti uskovniški strani.

Peter si je sezul čevlje, si jih obesil za pas in dokaj prej, kakor je mislil, priplezal na dobro razčlenjen greben. Nekako dva sežnja više je pa naletel na gamsovo stezo. Sprevidel je, da bo igraje lahko prišel iz stene. Strah ga je minul. Namesto na desno, kakor je bil sklenil, je zavil na levo, nazaj proti sredi stene. Hodil je kakor po ravnem. Gnezdo so mu izdale bele lise blata, s katerim je bila obrizgana skala. V ozki razpoki je čemela stara sova. Našopirila je perje in zapihala. Peter je nehote zamahnil z roko proti njej: »Ššt!« Sova se je prestrašila in odletela.

V gnezdu so čepeli štirje na pol odrasli mladiči. Peter jih je stlačil v majhno vrečo, ki jo je bil v žepu prinesel s sabo. Svojega plena je bil tako vesel, da je pozabil na praske in strgane hlače. Spustil se je nazaj na stezo, dvignil vrečo visoko nad glavo in jo pokazal spodaj stoječim: »Jih že imam. Juhuhu!«

Ob robu grušča se je spet obul. Kar speljal se je navzdol. Otroci so mu prihiteli nasproti. Vsi so hoteli videti sove in vsak bi bil rad imel svojo. Škantarjev Tomaž mu je pa dal za vse štiri groš. Peter bi bil vsaj eno rad obdržal zase. Pa si je ni upal nesti domov. Se je bal mame. In pa — s čim naj bi jo krmil?

»Kje si se potepal?« ga je osorno sprejela mama, ki je bila že vse zvedela. S prstom mu je pokazala na koleno: »In pa hlače poglej. Kdo te bo pa oblačil.« Preden je Peter utegnil odgovoriti, je že šiba pela. Molče je prenesel vse udarce. Groš pa je položil na mizo, še preden ga je mama nehala oštevati, in je kar tako mimogrede povedal: »Za hlače.«

Precèj daleč je v jutrnjem soncu blestela Studorska skala. Pokojno mamó je pa čutil Peter tik poleg sebe. Takrat se mu je kaj za malo zdelo, da mu ni pustila povedati, kako in kaj. Danes je pa vedel, da je mamó bolj bolelo kakor njega. Zvedel je kasneje, da je mamó prav za prav razdražila Žvanovka. Pri-sekljivo jo je vprašala, če že ve, da mislijo v litanije vseh svetnikov vstaviti tudi prošnjo: »Sinčkov edinčkov reši nas, o Gospod.« A rajna mama ga res nikoli ni razvajala. Bala se je pa zanj.

Kaj bi se ne, ko ni imela nikogar drugega na svetu kakor samo njega.

Sonce je pričelo greti Petra v hrbet. Odpočil se je že in mudilo se mu je tudi. Kar stekel je z Razgled-

nika nazaj na pot. Na Koprivniku so zvonovi vabili k maši.

Na Ravnih njivah je opazil, da gorsko polje skoraj štirinajst dni zaostaja za dolinskim. Na senožetih za Gorjušami so se komaj dobro razevele kukavice, spodaj so bile pa trave že vse pisane.

Za Jamo ni ne srečal ne čutil nikjer žive duše. Celó živali ne. Zazdelo se mu je le, da sliši zvonce iz Kranjske doline, pa ni utegnil prisluhniti.

Trije, štirje drobni ptiči so se preleteli pod njim. Iz gošče visokih starih smrek pa je hitela velika črna žolna razglašati, da ji na vrhu glave ognjenordeča čopica »tli, tli, tli«.

Hitra hoja je Petra zlačnila. Na Kraju je sédel in vzel iz notranje malhe v suknjiču klobaso in krajec rženega kruha. Med jedjo se je zagledal prek Blejskega jezera v gornji konec gorenjske ravnine. Ozimni ječmeni so že rumeneli. Peter je kar čutil, da v rasti in prostranosti polj Bohinj res precèj zaostaja celó za mrzlo Gorenjsko.

Peter se je namuznil. Spomnil se je pripovedovanja o bohinjškem fantu, ki je prvič prišel skozi Sotesko šele, ko je moral v Radovljico na nabor. Bil je zraščén kakor gora. Mater je pa strašno skrbelo, če bo potrjen. Seveda je bil. K težkim topovom. Dobro volje se je vrnil domov. Da bi materi prihranil prvo bridkost, se je razkoračil pred njo, na široko razprostrl roke in razposajeno, trdo po bohinjško povedal: »Maaama! Koliko sem videl sveta in koliko ga je bilo še naprej.« Mati, ki ji je šlo že na jok, se je na vsa usta nasmejala.

Drugega Bohinjca je zanesla prva pot prav do Ljubljane. Doma se je pohvalil očetu: »To so se odpirale doline pred mano.«

Peter se je hudomušno nasmejal in si popravil brke. Privoščil je Blejcem, ki so oponesli Bohinjcem, da so prvi za kravami, pa so jim Bohinjci odgovorili: »Kadar ste Blejci spredaj.«

Vesele volje se je spustil Peter po poti navzdol proti Bohinjski Beli in veliko prej, kakor je mislil, je prišel za Savo v Radovljico.

Na glavarstvu v graščini se je najprej ustavil pred ženskim kipom na prostornem stopnišču. Skušal je uganiti, katera svetnica naj bi bila. Pogledal je obraz. Prav nič svetniškega ni bilo na njem. Vse drugo prej. Pa tudi glave ni obdajal svetniški soj: »Dokaj preveč denarja so morali imeti včasih graščaki, da so takele ženske postavljali v tron.«

K tajniku se je hitro doprašal. Pokazal mu je Vencljevo pismo in županovo potrdilo. »Aha! Nov poklicni lovec,« je spregovoril gospod in ga premeril od nog do glave. »Bova koj opravila.«

Peter je stal poleg obrabljene mize, tajnik ga je pa izpraševal in pogledoval in ga vsega popisal: po-

stavo, oči, usta in nos, lase in brke in koliko je star. »Ne manjka dosti, da mi še na zobe ne pogleda,« se je zdela Petru tajnikova natančnost odveč. Nazadnje se je Peter moral še podpisati in plačati papirje in kolke.

»Tako. Orožni list in lovsko karto že imava. Sedaj pa še prisego.« Tajnik je vstal, uravnal na nizki omari razpelo in prižgal sveči. Prišel je nazaj k mizi in se naslonil na njen rob. »Ali ste že kdaj prisegali?«

»Že dvakrat. Na naboru in pri vojakih.«

Debela mesarska muha je pribrenčala iz zaprašenega kota. Nerodno se je zaletala v okno. Oba sta pogledala za njo.

»Seveda,« je povzel zastopnik oblasti, »saj ste bili četovodja, kakor mi piše Vencelj, in ste se celo nemško naučili...«

»Vsako znanje je premoženje, ki ga ne more nihče ukrasti.«

Tajnik se je odgovoru začudil: »Zmeraj bolj ste mi všeč.«

»Pa ne da bi hoteli« — Petru je za trenutek beseda zastala — »naj nemško prisežem.«

»Ne, ne, Peter.« Tajniku je obsijal obraz zadovoljen nasmeh. »Hotel sem le reči, da se mi zdite zanesljiv človek. Kljub temu vas moram opomniti, kaj je prisega.« Pokazal je na križ in poudaril: »Prisega je Bogu dana beseda.« In kakor bi pridigoval, je nadaljeval: »Ne bom razlagal na drobno. Samo tole naj povem. Sami dobro veste, da Bohinjci radi pogledajo za divjačino. Morebiti ste že sami kdaj. Pa to nama nič mar. Danes boste predvsem prisegli, da ne boste nikogar po krivem osumili ali celo tožili, pa tudi nikomur na ljubo zatisnili očesa. Bogu bi snedli slovesno dano besedo, kar je velik greh, pa tudi oblast bi vas kaznovala. Ste razumeli?«

Kratko, kakor bi bil spet pri vojakih, je Peter odgovoril: »Sem.«

»Pa še nekaj,« je nadaljeval tajnik: »K današnji prisegi vas nihče ne mora. Morebiti mislite, da vas kruh sili. Oporekam. Se ne drži ves kruh enega samega hleba. Če se vam zdi pretežko, rezati ga od zapriseženega, skušajte poiskati drugačnega. Še je čas.«

Tajnik je obmolknil in vprašujoče pogledal Petra, ki so ga prav tisto minuto gore tako vabile k sebi kakor morebiti še nikoli ne. Če bi moral do njih skozi deset s trnjem prepletenih Studorskih skal, bi se jim ne mogel odreči. Na njegovem obrazu so se prikazale rahle trmaste gube: »Ne bom prebiral. Vsaj za sedaj ne.«

»Torej se zavedate, da prisegate popolnoma prostovoljno in dobro premišljeno?«

»Se,« je Peter kratko odsekal.

»Stopite pred križ in dvignite tri prste desne roke!«

Tajnik je narekoval. Peter je pa razločno ponavljal besedo za besedo in najbolj glasno izrekel konec: »Kakor resnično mi Bog pomagaj!«

Prisego sta podpisala oba. Tajnik je segel Petru v roko skoraj kakor sebi enakemu ter mu želel čim največ lepih videnj in dokaj lovskega blaga.

Pred vrati se je Peter pokrtil in postal. Kar vroče mu je hotelo biti. »Trdo me je pripel,« mu je ušlo skoraj na glas. »Pa ni videti nápak človek. Koliko je veren, ne vem. Lovske krvi je pa precej v njem.«

Po stopnišču navzdol je šel po drugi strani. Drugačen kip ga je gledal iz stene, pa se še zmenil ni zanj. Dolga pot in prisega sta ga užejala. Mudilo se mu je k Basteljnu na pivo. In lačen je tudi že spet.

Trg je prehodil odkrit. Zvonilo je ravno poldne.

V gostilni si je naročil pečenko. Zadnjič si jo je bil za svoj denar privoščil pred dobrimi štirimi leti. Prav pri isti mizi jo je jedel. Potrjen je bil tisti dan. Nazadnje je moral plačati tudi krožnik. Z Gorjanci so se stegli za krivce pa so ga bili v pretepu razbili.

Nazaj v Bohinj se je Peter vračal po cesti. Grede je nekaj malega opravil v Zagoricih na Bledu. Na Beli je vrhu klanca dohitel bohinjske voznike. Krmili so konje. Prisedel je na voz k Burnikovemu Jozu. Z nočjo vred je bil že na Bistrici.

Oglasil se je pri Venceljnu. Skušen gozdar mu je dolgo razlagal, kako naj opravlja svojo službo. Nazadnje mu je napolnil žepe z naboji in mu izročil puško »manliherico«, prav tisto, s katero se je bil Matevž Bitenc ponesrečil. Opomnil ga je, naj pazi, da se mu kaj podobnega ne pripeti.

Vencelj je povabil Petra še na kozarec vina. Trda tema je že bila, preden sta se razšla. Peter se je precej naučil. Največ je bilo vredno spoznanje, da divjačine in njenih navad prav za prav še nič ne pozna.

Žmitkovi so Petra kar nekako drugače sprejeli kakor sicer. Vse bolj imeniten se jim je zdel, ko je smel očitno nositi puško.

Peter je bil pa truden kakor že davno ne. Ni se mu ljubilo razgovarjati. Odšel je v svojo sobico, zabil žebelj v steno in obesil puško nad posteljo.

Preden je zaspal, je slišal še sovo, ki se je zasmejala v pečinah za jezerom: »Huuhuhu huuhuuu!«

(V drugo naprej.)

DNE DESETEGA SVEČANA LETOS JE OBSTALO SRCE
V SRCU KRŠČANSTVA. VELIKI UČITELJ, DUHOVNIK
IN PASTIR JE PO VOLJI NAJVIŠJEGA KONČAL
SVOJO SLUŽBO IN ŠEL ZA SVOJIMI DVE STO
OSEM IN PETDESETIMI PREDNIKI NA PRESTOLU
GALILEJSKEGA RIBIČA. ONEMELA SO USTA,
KI SO TOLIKO UČILA, OD BOŽJE LUČI RAZSVETLJENA.
NI SE ŠE VRNIL JEK NJегоVIH BESED OD
VSEH KRAJEV ZEMLJE, ŽE JE UČITELJ PREMINUL.
USTA UČITELJA NARODOV JE ZA VEKE ZAGRNIL
PAJČOLAN IN POKRILA NEMA GROBNA TEMA.
LUČ, KI JE RAZSVETLJEVALA ZEMELJSKO OBLO,
SE JE UTRNILA IN MIRNO UGASNILA.

TLAK CERKVE SVETEGA PETRA V VEČNEM RIMU
ODMEVA OD HRUPNO HITEČIH KORAKOV ROMARJEV,
POD NJIM PA NEMO POČIVA, POČIVA
NEUTRUDNI RIBIČ, LOVEC ČLOVEŠKIH DUŠ.

PAPEŽ JE UMRL, PAPEŠTVO ŽIVI.

O, KAKO MIRNA IN NERAZBURLJIVA JE SMRT
POGLAVARJEV KATOLIŠKE CERKVE! KAKOR
DA SE NI NIČ ZGODILO. ZAMENJALI SO SAMO
RAMENA, KI NAJ NOSIJO NAJTEŽJE BREME,
DA MOREJO TRUDNEGA NOSILCA NAGRADITI
ZA ZVESTO SLUŽBO. ALI JE KDO V STRAHU,
DA SE V BOŽJEM KRALJESTVU NA ZEMLJI
KAJ SPREMENI? NEKOGA IME SO IZBRISALI
Z RIBIČEVEGA PRSTANA, DA NANJ ZAPIŠEJO
NOVO IME. IZ ZATONA SE RODI JUTRO.

PAPEŽ JE UMRL, PAPEŠTVO ŽIVI.
KO KLIČEMO H GOSPODU ZA POKOJ
SVOJEGA VELIKEGA OČETA, KLIČEMO ŽE PAPEŽU:
SLAVA! DEVIŠKEMU, MRTVEMU JE BOG OBUDIL
SINA, MOČNEGA DOVOLJ, DA SEDE ZA KRMILU
TER UČI, POSVEČUJE IN VLADA Z MOČJO
VESOLJNO OBČESTVO BOŽJIH OTROK NA ZEMLJI:
GOSPOD JE DOBER TUDI PO DEKLI SMRTI.

SLAVA PIJU, PLAMENICI RESNICE ZA NARODOV NOČ!
SLAVA NJEMU, KI ZDAJ PRIHAJA!

† P A P E Ž P I J X I O B N A S T O P U P O N T I F I K A T A .

»VSAK DAN HVALIM BOGA, DA ŽIVIM V SEDANJEM ČASU. DANAŠNJA TAKO GLOBOKA IN SPLOŠNA STISKA NIMA PRIMERE V ČLOVESKI ZGODOVINI. V PONOSNO RADOST MI JE, DA SEM PRIČA TE VELIKE DRAME IN DELOMA TUDI IGRALEC V NJEJ.« (BESEDE PIJA XI. IZ LETA 1936.)

SPOMENIK PADLIM

MARA HUSOVA

Gospodje in možje glavnega odbora so se zbrali, da določijo, kakšen bodi spomenik žrtvam svetovne vojske. Možje in gospodje pravim zato, ker so se sami tako razdelili.

Gospodje glavnega odbora so bili: sodnik, advokat, zdravnik, občinski inženir, aktiven polkovnik, upokojeni general in mestni župan. Možje so bili: dva občinska svetovalca, trgovec z železnino, trije obrtniki in dva kmečka posestnika. Med može je po čudnem naključju spadal tudi stari prošt, ugleden in moder gospod.

»Gospodje in možje!« je povzel besedo dr. Ficek, predsednik glavnega odbora in starešina okrožnega sodišča. »Zbrali smo se za to, da odločimo, kakšen naj bo spomenik našim padlim junakom, katerim tukaj kličem: Slava njihovemu spominu!«

»Slava! Slava jim!« je vstal ves odbor.

Predsednik je počakal, da so častitljivi odborniki zopet sedli, in se tačas odkašljal. Potem je nadaljeval: »In vsakemu med vami polagam na srce, da najprej vse dobro preudari in nam potem pove svoje misli. Moje skromno mišljenje je, da naročimo spomenik pri kakem znanem kiparju umetniku. Kip naj bi bil bronast, predstavljal naj bi našega slavnega vojaka iz tistih žalostnih časov. Tak kip bi bil obenem lep okras našega občinskega parka, ki smo ga lani zasadili. Rekel sem. Zdaj je vrsta na vas, da poveste svoje,« je zaključil svojo besedo predsednik.

»Jaz pravim, cenjeni gospod predsednik,« se je dvignil občinski zdravnik dr. Golouh, »da zamenjamo vašo sicer sijajno misel o spomenikih kot takih sploh! Takale reč je strašno draga in na koncu nekoristna. Predlagam, da se iz nabranega denarja ustanovi ljudska kuhinja, ki naj bi bila posvečena spominu padlih vojakov. Kuhinja naj bi bila predvsem za šolarje revnih staršev in za take, ki hodijo iz okoliških vasi v naše srednje šole. Poleg kuhinje naj bi sezidali zavod za ubogo mladino, ki bi ji nudil vso oskrbo. Sodim, da je moj predlog umesten in socialen.«

»Kaj še,« se je oglasil k besedi advokat Kožodre, ki je bil obenem tudi društveni blagajnik, »to, kar spoštovani gospod zdravnik predlaga, je še dražje kakor bronast kip. Za takole reč bi morali zbirati denar do svoje smrti. V blagajni pa imamo vsega, reci in piši, pet in trideset tisoč dinarjev. Vsakomur je jasno kot beli dan, da s tako beraško vsoto ne moremo zidati zavoda in ne hraniti v njem otroke.«

»Bo pa še občina nekaj dala!« je pritaknil gospod župan.

»Eh, tisto nekaj v najboljšem primeru ne bo preseglo deset tisočakov. Malo je premalo!«

»Hm, da, tako je! Prav ima!« se je oglasilo mrmranje v dvorani.

»Spominsko kapelico jim postavimo!« je predlagal častiti gospod prošt.

»To je še najpametnejše!« se je dvignilo pritrdjevanje v vrsti mož.

»Tudi najmanj stane,« je potrdil blagajnik.

Gospodom se je zdel predlog preskromen. Očitno so kazali svojo nejevoljo in prezirljivo pogledovali starega prošta. Gospod inženir je spodbudno dregnil predsednika. Dr. Ficek je vstal in z zamahom roke pomiril razburjenje, ki je med članstvom raslo.

»Gospodje in možje! Od naših mož sem pričakoval več smisla za lepoto!«

»Za bahaštvo, ste mislili,« ga je hladno dočakal prošt. Rezek smeh in jezno prerekanje sta napolnila dvorano.

»Pravim, da bi postavili na sredi živinskega trga lep vodnjak s koritom za govedo in vodomotom. Na vrh bi pa lahko postavili še vojaka!« se je drl v občem hrupu posestnik Krt, ki je nekje videl nekaj podobnega.

»Uh, ti! Kaj ti ne pride na misel!« je rjoval nad njim trgovec z železnim blagom, velik skupuh. »Pravim, naj se živinski trg imenuje v počastitev spomina vseh padlih: Trg padlih za domovino, pa je! In naj občina trg in ulice, ki vodijo tja, tlakuje.«

»Seveda! Tlakuje! Ker tvoja trgovina tam stoji in da bi ti pred tvojo bajto na naše stroške cesto popravljali,« ga je pičil gostilničar Jošt, ki je bil znan po svoji pikrosti.

»Nič od vsega tega! Železen most, ki ga je občina prejela na račun vojne škode, krstimo: Most padlih. Na vsakem koncu lahko postavimo po enega svetnika, na sredo ograje pa bi postavili železnega vojaka!« je kričal občinski inženir v splošni metež.

»Kakšen most? Neumnost!« se je obregnil obenj župan.

»Zakaj ne? Tudi most je lep spomenik, le pojdite po svetu gledat!«

»Nikamor ne pojdem!« se je razjezil župan.

»Zato pa tudi toliko veste o takih rečeh.«

»Kaj, kaj pravite?« je zagorel v jezi župan.

»Nič, gospod župan! Le to, da je zelo prikladen železen most čez potok,« se je umaknil inženir.

»Seveda nad vodo; kaj pa, če v vodo pade?«

»Kako pade? Nesmisel!«

»Kako lahko pade! Še posebno, če bi ga vi gradili!« se je maščeval užaljeni župan.

Razburjeno članstvo si je v splošnem prepiru očitalo reči, ki niso imele s spomenikom nobene zveze. Pesti so že švigale v zrak. Nastal je metež in pehanje. Kakor vaški zvon pred hudo uro je zvonil in prosil predsednikov zvonček.

»Mir! Sramota!« je zagrmel polkovnikov bas ko strel iz topa. Pesti so se pobesile in pehanje se je umirilo. Huda ura s točo je šla mimo, le nekaj debelih kapelj je pustila za seboj. Odborniki so jezno sopihali in težko sedali na svoja mesta. Zmagoslavni glas predsedniškega zvonca je zapel v dvorani. »Poslušajte! Gospod polkovnik ima besedo!« je oznanil.

Glave so se dvignile v naglem iztreznjenju, v očeh vseh je bila radovednost.

»Gospodje in možje! V našem polku imamo mladega pravnika častnika, ki je svoj čas hodil v umetniško šolo. Kasneje se je posvetil pravu in vojaški suknji. To je dobro jamstvo, da ima glavo nasajeno na pravem toporišču. V svojem prostem času še zmeraj kleše. Včeraj sem videl — prav za prav zasačil sem ga pri risanju nekega kamnitnega osnutka. Nepridiprav je to delal v uradnih urah. Risba pa je, kolikor jaz razumem, dobra. Poglejte! Saj sem mu jo zaplenil... Ko pa mladina ne razume resnosti in važnosti uradnega dela! Kaj ni slika dobra? Namesto tiste ženske z grozdom na glavi, ki jo je vrtoglavec narisal, naj postavi vojaka s puško, pa bo vse v redu.«

»Saj res ni slabo!«

»Celó lepo je!« so zadovoljno kimali odborniki, obračali in ogledovali risbo od vseh strani.

»Iz kamna mora biti! To je srečna misel. To ne bo drago.«

»Vidiš ga! Roko pa ima ta fant!« je pohvalil župan.

»Kamenje je Bog dal; lahko ga bomo naredili,« je sodil občinski svetovalec.

»Gospod častnik se bo z veseljem oprijel tako častne naloge. Trije naši člani naj ga obiščejo in poprosijo v imenu vsega odbora.«

»O, saj ni treba! Mu bomo že mi naročili,« je veselo obljubil polkovnik.

»Kaj pa honorar?« je zaskrbelo blagajnika.

»Kar brez skrbi bodite! To je vendar zadeva častniške časti.«

»Saj res, za odlikovanje ga bomo priporočili.«

»To je pa prav.«

»Fant je mlad in željan uspeha. Še članek o njegovem delu in naši skrbi bomo plačali za naš glasnik,« je obljubil gospod predsednik.

»Hvala vam v njegovem imenu,« se je poklonil polkovnik. »Da bo delo uspelo, jamčim jaz. Saj smo starejši zato, da poučimo in hrabrimo zaupano nam mladino,« je končal svojo besedo stari vojak.

»Glasujmo!« je predložil predsednik.

Glasovanje je poteklo v najlepšem miru. Vsi glasovi, razen zdravnikovega, so bili za kamniten spomenik. Za zdravnikovo trdoglavost se ni nihče več zmenil.

Tako je poročnik Vilibald Košutnik prejel svoje prvo naročilo iz rok svojega starešine v imenu vsega odbora za spomenik padlim v vojski.

Za pisarno je bila majhna soba, polna prašnih aktov in starega papirja. Čez dan in ponoči so na njih spali in dremali vojaški službujoči sli. Sobico so izpraznili, pometli in uredili za delavnico novorojenega kiparja.

Takoj drugi dan se je poročnik Vilibald Košutnik vselil. Ves ponosen in z veliko gorečnostjo se je lotil svojega dela. Iz mokre ilovice so kmalu silile oblike kipa. Delo je kar raslo pod njegovimi rokami. Njegovi tovariši, častniki in gospod polkovnik, so hodili gledat in občudovat delo, ki je oživilo pod spretno roko njihovega tovariša.

Vilibald Košutnik je tiste prve tedne preživel najljepše trenutke svojega življenja.

Slednjič je mogel polkovnik razglasiti odbornikom, da je kip v ilovici izdelan in čaka le, da ga preneso v kamen. Povabil je gospodo na ogled.

Prišli so: predsednik, blagajnik, gospod župan in gospod inženir. Vljudno so segli v umazano kiparjevo roko in nekaj časa tiho strmeli v kip.

»Ali ni imeniten?« je polkovnik zmagoslavno vprašal svoje goste.

»Da, lep je! Posebno mi je všeč zmagoslavni izraz obraza,« je menil predsednik. »Le roke so nekam čudno nasajene.«

Fr. Goya: Jetnik.

Fr. Goya: Strahote vojske. (Pametno ali ne...)

»Tako mora biti! Saj bo držal puško,« je pojasnil poročnik.

»A tako!«

»Tornistr tudi še nima,« je opazil blagajnik.

»To naredim kasneje.«

»Mislim,« se je oglasil gospod župan, »da ste mu glavo preveč dvignili; saj boljši v prazno, kakor bi meglo lovil.«

»To je pogled, ki se ozira proti domovini,« je pojasnjeval poročnik.

»Preveč se na smeh drži.«

»Nič preveč, jaz sploh ne vidim smeha,« se je vmešal upokojeni general, ki je prihlačal za njimi.

»Prosim, gospoda, ne pozabite, da je to kip in ne fotografija,« se je skušal braniti poročnik, a ga nihče ni poslušal. Opazke so se zaletavale obenj, kakor razdražene ose v kosca.

»Resen naj bo in do smrti pobit! Kakšno zmago-slavje? Saj je bil vojak, neprestano v blatu strelskih jarkov,« je gonil svojo blagajnik.

»Kaj še! Pravi vojak je prav tak kakor ta pred nami: pokoren, v svojo usodo vdan, začudeno strmeč in vendar junaški na pogled. Da, mislim, da boljši ne more biti,« je presekala prepiranje gospod polkovnik.

»Kje pa ima pokrivalo? Ali bo gologlav stal v parku? Saj ni ubežnik!« je vzkliknil gospod general.

»Naredili mu ga bomo. Le nič ne skrbite za to!« je užaljeno rekel kipar.

»Oprostite, gospod poročnik! Saj res ne razumem dosti takihle reči, toda pokrivala vendar ne morete spregledati.«

»Ne razumete! Seveda, to je mogoče. Zato pa dovolite, da v miru končam — to sitnost!«

»Sitnost, o!« Gospodje so se namrdnili.

»Da!« je udaril poročnik jezno z ного ob tla.

Pobesili so nosove in užaljeni odšli.

»Neverjetno je, kako so taki ljudje domišljavi in srboriti,« je zamerljivo rekel sodnik pred vrati.

»Se bo že še potolažil!« je dejal spodbudno general v pokoju in polkovnik mu je prikimal.

»Zdaj pošljite tisti članek in ne varčujte s hvalo, da se nam ne skuja in nam ne pusti dela v kosih,« je priporočil uvidevni polkovnik, ki ga je kljub zavesti, da ima kot predstojnik nad poročnikom oblast, zaskrbelo. »Nagla je mladost v svojih sklepih in dejanjih.«

In prav je uganil. Kakor hitro so odborniki zapustili delavnico, so se vsuli vanjo častniki, da vidijo, kako je njihov tovariš kipar vzdržal pravi križni ogenj nadležne kritike. Našli so ga stoječega v kotu, njegove roke so podrhtevale v strašni jezi.

»No, Vilibald, kako je kaj, a?«

»Naj jih strela!« je vzrojil poročnik in kakor divji planil proti kipu, da ga zmendra in pohodi.

»Ne! Za božjo voljo! Vilibald!« Komaj so rešili kip, ki se je prevrnil in pri tem zgubil obe roki in glavo.

Dva najmočnejša tovariša sta kiparja potisnila v kot in ga tam trdno držala. Drugi so mu prigovarjali in ga mirili.

»Kaj se toliko ženeš? Ali ni vseeno, če packaš po ilovici ali po aktih,« ga je krotil pikri kapetan. »S čim pa so te tako užalili?«

Kipar jim je moral vse razložiti.

»Delaj, kakor se ti zdi! Vzorec za obleke ti bomo že mi priskrbeli. Mihaaa!« je zaklical kapetan v dolgi hodnik.

V sobico je stopil postaven vojak.

»Prinesi gospodu poročniku najlepšo, največjo in najmastnejšo čepico! Gleda naj jo in kleše. Tudi suk-njo prinesi! Dobro pazi, da bodo vsi gumbi v redu in da se bodo svetili. Tudi čevljev ne pozabi! Vse žeblje na podplatih preglej in vse luknjice za jermene preštej!«

Sobica je gremela od krepkih vojaških šal, da je naposled spravila v smeh še poročnika, dasi bi se najrajši zjokal. Na koncu so pokrili kip z mokrimi vrečami, vzeli s seboj kiparja in zaklenili vrata za seboj.

Tri dni se kipar ni vrnil k svojemu delu. Nič niso zalegle prošnje in prikrite polkovnikove grožnje. Poročnik se je trdoglavo branil, češ da to ni njegova službena dolžnost.

Med tem časom je Miha pridno polival ilovico, da se ne bi razsušila in razpokala.

Četrty dan je v Našem glasu izšel dolg članek, ki je v nebo povzdigoval skrite zmožnosti mladega častnika. »Kakor vijolica je skromen in kakor ta cvetka plemenit in lep.« je bil z veliko nežnostjo zaključen dopis.

»Ravno pravi čas,« si je oddahnil polkovnik, ko je ves vesel prinesel časopis v pisarno.

»No, kaj pravite na to? Vi ste pa tako trdoglavo in strahopetno zapustili svoje delo,« mu je mehko očital starešina.

Častniki so radovedno prisluhnili in časopis je šel iz rok v roke.

»Vilibald, kar vdaj se! Zdaj je zadeva javna; ni drugače.«

»Nič se ne kujaj, vijolica naša! Še lovorjev venec bomo obesili na tvoj trnjevi grm.«

Poročnik se je vdal. V njegovih modrih očeh se je obupno posvetilo. Dobro je vedel, da se je z današnjim dnevom prilepil nanj priimek vijolice.

»V novembru bo kip slovesno odkrit in blagoslovljen. Tako pišejo. Torej hitro na delo in ne menite se za opazke!« je spodbujal polkovnik poročnika.

Najhujše je minilo. Kipar je spet delal. Klesal je in gladil v potu svojega obraza z nekim sovražnim nemirom. V delavnico so spet prihajali člani odbora. Vsak je kaj novega svetoval in priporočil. Gospod prošt je hotel, naj bi imel vojak poleg puške in noža tudi simbol miru, oljkovo vejo ali goloba.

Jedki kapetan, ki je stražil mojstra pred prehudo kritiko in kip pred mojstrom, je vljudno odgovoril: »Prečastiti gospod! V parku je vedno dovolj vran. Zmeraj se bo kakšna našla, ki bo velikodušno sedla kipu na glavo ali na rame. Živ simbol, ali ne? Če pa ne more biti drugače,« se je zdaj obrnil h kiparju, »Vilibald, vtakni vojaku v tornistro veliko vejo, pravo seveda.«

Strupenost je odgnala dobro mislečega duhovnika, ki je po nesreči prinesel v mlin za druge.

»Surov si bil,« mu je očital poročnik. »Ta je še najboljši in najpametnejši med vsemi.«

Kip je bil izklesan. Nekaterim se je zdela puška predolga, drugim prekratka, nekaterim pretanka, dru-

Fr. Goya: Strahote vojske. (Posledice.)

gim predebela. Nesrečni kipar je popravljajl toliko časa, da je od velike puške ostalo še dobro poleno in še tisto se je pri jeznem udarcu prelomilo.

»Ne skrbi, Vilibald! Zakrpali bomo in čez puško ovili venec.« Tako se je tudi zgodilo.

Prišel je svečani dan odkrivanja. Kip, prava spaka, je stal, ves opleten z venci in zelenjem, v parku pod starim hrastom, na katerem so vsako leto gnezstile vrane, ter z žalostnim, strmečim pogledom bolščal nekam v prazno. Vojaška godba je igrala pred njim poskočne koračnice. Člani odbora so se pridno vrstili z govori in navdušeno krilili z rokami. Predstavnice ženskih društev so ganjene brisale oči v čipkaste robčke, duhovnik je blagoslavljal, otročaji so se podili okrog in prodajali zijala. Častna četa vojakov je stala ob strani in čakala povelja, da trikrat ustrelji.

Na govornici je še motovilil z rokami zadnji govornik: »In za vso veliko požrtvovalno ljubezen, ki jo je pokazal gospod poročnik Vilibald Košutnik, ga naš gospod minister na predlog naše občine in odbora za spomenik odlikuje z zlato medaljo za zasluge. Čestitamo!« je končal svoj govor polkovnik.

Da, ali komu? Poročnika ni bilo nikjer. Zginil je. Našli so ga drugo jutro, zaklenjenega v pisarno. Vilibald Košutnik ni naredil nobenega kipa več. Polkovnik se ni mogel več pritoževati, da dela med uradnimi urami neuradne stvari.

O B R I S I

VINKO ŽITNIK

VEČERNE SENCE

Večer na snežnikih

Glej, zadnje sonce brizga na snežnike
škrlatne pene — zad čez divje stene
pa v sencah daljšajo se njih oblike...

Večer na polju

Skoz breze zadnji žarki vro kot kri
na ajdo belo — vmes pa sence krdelo
po polžje leze tja čez do vasi...

Sonce zahaja

Za zadnji hrib se hladno sonce sklanja...
Glej, le kak žarek še čez rosen jarek
zdaj v breg med sence se zastonj zaganja!

Slovo dneva

Še tople stene skednjev, hlevov, koč
zro žarki zadnji — spodaj v gozd pomladni
pa v sivih sencah že prihaja noč...

Gozd ob reki

Glej, v mraku gol, mlad gozd črni kot ločje,
molči ob reki in zijá v preseki...
Še malo, pa ga skrije noč v naročje!

Večerni mrak

Na nebu vidim zvezde kot zlat prah,
goré, vasi, drevesa in ljudi
pa mrak obrašča kot modrikast mah...

Obris vasi

Glej tam za logom skozi mrak obrise
zidov, streh, vrat, plotov in drevja — zad
pa v mesečini gričev rosne lise...

Noč v izbi

Noč v izbi moji je kot črna kocka...
Za poljem, glej, pa mesec izza mej
blešči se vanjo kot srebrna procka!

Večerni pokoj

Večer je sence vsepovsod nastlal,
v plenice sive gore, gozde, njive
povil — in svet je kot otrok zaspal...

OSNUTKI

Svet pod snegom

Ah, svet pod snegom! Ta belina, mir
na vse strani... Le tu, tam vas leži —
kot z oglom vržena na bel papir...

Naši snežniki

Glej, sami skalni skladi, sneg in led
gor do nebes — pod njimi pa tja čez
do Kolpe v cvetju naš slovenski svet!

Naše gorice

Oj naši mejni, sončni vinski griči,
in trsje, grozdi, hrami, njive, gozdi —
postoj, zapoj, vse brate k sebi sklič!

Naše polje

Hej, zlato klasje tja prek ravní,
le tu, tam vas in gozd kot zelen pas...
Tod, glej, fant, v soncu spet naš kruh zori!

Vas na griču

Ob živi meji kolovoz gre v vas
gor med vrtovi; v njih čepé domovi,
a v polju spod glej žito kot zlat pas...

Viničarija

Med vrbami vre vir, okrog je trata,
nad njo gorica, trsje, zidanica
s cvetočo češnjo, zad pa zarja zlata.

Ribnik

Ah, to zrcalo tihe vode lene,
v njem biček, trstje, hiše, drevje, brstje,
nebá sinjina in oblakov pena!

Reber

Po rebri v trsju breskve rdé kot kri,
za hrami više češenj sneg se riše,
nad vsem se pa nebo kot lan modrí...

Grad

Na oblem hribu grad molči sred smrek,
in prek ravní pod sabo v svet strmi —
pozabljen, tajnosten kot srednji vek...

DOMAČNOST

Dom

Med hišo, hlevom je vodnjak, dvorišče,
za skednjem vrt, pred hišo svet odprt,
a v veži ogenj — stopil si v svetišče...

Božič

Krog mize so otroci, mati, oče,
na njej potica, v kotu repatica
nad hlevcem... zunaj pa snežene kože.

Večer na vasi

Iz vež na vas uhaja vonj večerje...
Glej, okna koč žaré kot sonca v noč,
tema pa skriva vas kot črno perje.

Večer v hlevu

Čuj, v mračnem hlevu dekla krave molze!
Skozi veje lip in okna s kosi šip
pa mesec siplje vanj srebrne solze...

Hrami v ščipu

Na vzhodu vstaja ščip, svetál vsedilj...
Poglej, vsak hram, ki vanj strmi, še sam
blešči, kot vsega z zlatom bi oblil!

Vas ponoči

Ob potih v drevju ždiijo hlevi, hiše,
kozolci, podi... Noč med njimi hodi
in s črno roko njih obrise briše...

Kmečko tihožitje

Pred podom so kolnice, brana, plug,
sejalnica... Čez kopna poljska tla
sem v vas pa že kot klic prsti gre jug!

Kmet

Na dolgi rjavi rebri dan pojemlje...
Na koncu njé pa kmet še v soncu gré
dol v mračno vas — kot živa brazda zemlje.

P O D O B E

VINKO ŽITNIK

SPOMINU MOJEGA OČETA

Orač

Ledino, oče, sva tačas orala,
okrog po polju se je že mračilo,
na desno videla sva brezov gozd —
kot ves čas na debelo bi snežilo,
na levo vas v dolini je ležala,
za njo pogled je bil do Krime prost;
pred plužnami sta vola vlekla krotko,
z levico plug si vodil ravno, v krogu,
z desnico v jamič gnoj pehál si z otko —
in molil, da še meni gruda dala
bi rast, sadove in počitek v Bogu...

Sejalec

Še zdaj te vidim, kak ti iz pestí,
ko greš po brazdah, v curkih vre pšenica,
na njivi prvi sončni žar leži,
na koncu nje — za grivo žive meje —
blešče se rosnih njiv zelena lica,
za njimi so ozare, strehe, veje,
gozdovi, hribi, a na srednjem zad

stoji zvonik, bel kot labodji vrat;
na vseh straneh kipí deviški kras
pomladne zemlje: brstja, bilk, kalí —
le ti na njej se sklanjaš kot zrel klas...

Pri malici

Siv, razoglav pred hlebcom si sedel,
oprť na mizo z golimi komolci,
na sklenjenih rokàh ti je slonel
razbrazdani obraz — in tvoj pogled
je verno, vdano v kot na križ strmeli;
skoz okno za teboj so se kazali
vrtovi, potok, cesta, most, kozolci,
hrib, cerkev, v dalji Krim — naš dom tačas
z njim zadnji žarki so kot most vezáli...
A v meni, oče, ta tvoj zgled živi
še zdaj kot most, ki do Bogá drži!

Očetov obraz

Obličje ti je polno brazd in gub —
po čelu, licih, okrog ust, po vratu,
lasje srebrni, prej podobni zlatu,
krog pleše ti leže v obliki venca,
trepalnice visé ti čez oči
kot praprot čez dva višnjeva studenca —
v njih sije žar Gospodovih obljub,
a trpka brazda ustnic govori,
kako gorjup napoj si pil vse dni...
Ah, oče, kmalu tudi moj obraz
po tvojem bridko bo izklesal čas!

Očetove roke

O Bog, te dobre, trudne kmečke roke,
podobne velnici na pol razklani,
ki so trpele le za nas, otroke:
spomladi pognojeno prst orale,
sejale žito in senó kosile,
poleti klasje žele in mlatile,
v jeseni klet in žitnice polnile,
vodile k sreči, ki jo gruda hrani,
za nas molile ter nam kruh delile —
so v zadnjem gibu mrzle obležale
in prazne nas za zmerom zapustile!

V Z E T I K R I V C I

JOŽE POGAČNIK

I

Tisti teden pred svojim godom je imel mlinar Lovrenc največ dela. Na Veliki Šmaren je bilo v fari žegnanje, tam so mu rekali semenj, pravkar so kmetje in bajtarji omlatili novino: vse je prineslo v mlin, da bodo imeli za semenj belih štrukljev in rumenih bobov. Lovrenc je mlel in mlel kakor sicer nikdar v letu, kaj čisto je potegnil dolgo v noč. Za semenj je bilo vedno tako. Mlinar Lovrenc pa je tudi slovel v vseh farah naokoli: če je on mlel, se gospodinje niso pritoževale, kruh ni delal jermena, skorja ni odstopila in testo je lepo vzhajalo. Vedno vedro razpoloženi mlinar je bil na svoje delo lahko ponosen! Lahko je nosil krivce za klobukom!

Lovrenc je pripravljaval zadnje vreče pšenice za mletev. Daljni kmetje so že vzeli prvo moko za peko in crenje ter otrobe, zadnjo, najslabšo moko pa bo dal mlinar kar prihodnjic h krúhovcu, saj takoj po semnju spet pripeljejo za kruh. Lovrenc je stehal vreče žita, zapisal v prašno knjigo s privezanim svinčnikom številke in potem v dlaneh pregledal seme vsakega kmeta posebej. Čisto pšenico je znosil k čistilnemu kamnu, da jo na kóparju preveja in povsem očisti prsti, rés in plev in tako pripravi. Snetjavo zrnje pa je porinil k durim; to bo treba znositi na perišče za mlinom, oprati ter potem zmešati s skópanim zrnjem, da se tako vsa pšenica ovlaži, čez noč napne in bo tako dodobra pripravljena za mletev. Tako je pač mlinarjevo delo.

Lovrenc je odložil klobuk s krivim peresom na visoko vrečo koruze za durmi in zmetal vreče čez tri stopnice na tlak pred mlinom. Bil je nenavadno močan, čeprav je hodil po kolenih, zakaj v prvih fantovskih letih je v hudi zimi zaspal pod kozolcem, ko je čakal z vilami fantovskega tekmeča; noge so mu zmrznile in so mu jih morali sredi goleni odrezati s škornjicami vred. Naredili so mu posebne čevlje, ki so bili kakor usnjeni žlebovi, znotraj obloženi z žimo in prešiti s platnom kakor konjski komat; z jermeni si jih je Lovrenc privezal pod kolena čez končine odrezanih nog. Kljub temu je Lovrenc še vedno v škafu stojé zadel na rame sto kilogramov težko vrečo.

Čez prag je padla senca. Gospodar je prišel mlinarju pomagat nositi vreče na perišče, kakor je bila že stara navada, kadar so bili sejmi in v mlinu dela več kakor za eno potno srajco. Znosila sta vreče do čebra na hrastovem plohu ob vodi, tam na koncu rák. Lovrenc je dva mlinska kamna zaprl, da bi mogel v miru oprati pšenico. Kakor vedno, je bil tudi tokrat vedro razpoložen in si je tiho poživžgaval; mokre

ustnice so mu pri tem rdele sredi belo okajenega mlinarskega obraza. Nasul je četrt čebra pšenice, odprl otvornico, da je iz rak bušila v čeber voda. Snetje se je dvignilo na vrh, voda je počrnela od zdrobljenega snetja. Lovrenc je odlil mlakužo v rešeto, v katero je lovil snetje in zrna, ki so ušla z vodo, in spet in spet nalil vode, mešal in pral, dokler ni bila voda čista in prosojna. Tedaj je oprano zrnje vsul iz čebra v lesene posode z mrežami na dnu, da se je odtakalo in sušilo. Težko delo ga je utrudilo. Hlače mu je zmočila voda in naredila v belo mlinarsko obleko mokre madeže, da je bil ubogi Lovrenc podoben strganemu razcapancu, ki pride za novo leto koledovat v hišo. Jugovo vreme se je ponujalo, Lovrenc je čutil v nogah, a pred semnjem ni smel popustiti, meljava ga je priganjala.

Ko je končal pri koritu, je kamne nasul na novo, pogledal toplo moko v omarah pod vrtečimi se kamni, da se je prepričal, ali ni morda sito strgano in ne seje morda otrobov med moko. Nato je premenjal škafe, ki so pri glavinah lovili, kar je padlo iz sita. Vse je bilo v redu, štirje kamni so veselo mleli in stope so orglale svojo leseno pesem. Lovrenc je sédel na okensko polico, da malce počije.

Čez mlin je plahutnila senca. Svetlobo, ki je padala skozi duri, je zastrl gospodarjev sin Tinče, ki je prinesel Lovrencu malico: skledico fižola, kos črnega kruha in četrt sadjevca. Desetletni otrok je imel kakor vsi otroci vedrega in šaljivega mlinarja zelo rad, pa tudi mlinar je rad čebľjal in se otroško šalil z malimi. Tinče je obstal na pragu, da se razgleda, kje je Lovrenc. Ta je, še vedno sedeč na polici za kamnom, položil desnico na prsi, levico stegnil in s prsti zaigral, kakor da gode na harmoniko. Pokazal je bele zobe in zabrundal. Vrteči se kamni so seveda preglušili njegovo petje, a Tinče je bil le vesel. Postavil je steklenico in skledico s kruhom na polico pred mlinarja in sédel na obod mlinskega kamna njemu nasproti. Kaj za to, če je bil brž ves bel; mlinarjevi imajo do tega pač pravico, kakor do tega, da vzamejo dobro merico!

»Tinče, poglej, ali je kak kamen prazen!«

Fant je skočil, se vzpel od kamna do kamna čez grod in pogledal.

»Aj dov ima najmanj. Ali naj prinesem nazaj?« se je ponudil in že zamenjal poln škafo pred sitom s praznim in polnega vsul nazaj na grod. Veselilo ga je biti za mlinarja, seveda največ zaradi Lovrenca.

»Zdaj mi pa pomagaj odpeti čevlje!« Kadar se je vreme prevračalo na slabše, je Lovrenca vedno v nogah ostro trgalo; da noge počijejo, si je takrat odvezal čevlje. Tinče mu ni še nikoli pomagal. Skoraj strah ga je bilo takega dela. Posebno se je bal prazne, viseče hlačnice. Odpel mu je le jermena, vse drugo pa je moral narediti Lovrenc sam.

Tinče je čakal na skledo. Ko je mlinar jedel, je gledal skozi zaprašeno okno in štel valčke, ki so se podili proti otvorici ter potem zginjali v rahlem vrtincu, ki je vlekel vodo na mlinsko kolo. Potem je Lovrenc spet zaigral svojo harmoniko, da sta se oba smejala.

Tedaj je stopil v mlin Grebenčev Nace z vrečo žita v rokah. Pripeljal je z vozom in zdaj znašal vreče v mlin. Na vreči koruze je zagledal Lovrenčev klobuk s krivim peresom. Odtrgal je pero izza traku, se divje zakrohotal in pobegnil. Nace je bil po svoji surovosti po vsej fari znan fant. Ko je še pasel, je lovil šolarje, da so mu morali domov grede na kolenih zmoliti vse molitve, ki so jih že znali.

Lovrenc je poslal Tinčeta za zaletavim objestnežem po pero. Kaj neki naj počne Lovrenc brez krivcev? Kdo ga je še videl brez peresa? Krivce smejo nositi le potrjeni fantje in — Lovrenc! Vsakemu drugemu so jih strgali. Tudi Lovrenc bi jih! On pa, v treh farah najboljši mlinar, je nosil v delavnik enojna, ob nedeljah pa dvojna péra za svojim klobukom, da ga je vse gledalo bolj zaradi krivcev kakor pa zaradi hoje po kolenih.

Tinče se je vrnil, ko si je Lovrenc pravkar spet privezal čudne čevlje na noge. »Ni jih dal. Konju jih je zataknil za komat in se odpeljal,« je povedal otrok.

»Pa kupiva na svetega Roka dan na Dobrávi druge. Tebi, Tinče, pa prinesem kriva racmanova peresa, da se boš tudi ti postavil — če boš mlinar, ko boš velik.«

»Bom. Ješprenj že znam sam presejati in stopam znam prav priliti.«

Mlinarja je Nacetova krivica grizla. Če bi bil takrat obut, bi ga bil že dobil, hudóbo zrélo; če bi ga bil le v zapestju stisnil, bi nebolgljenče javsknilo in od bolečine počenilo. Lovrenc je bil močan za tri krepke. Odslovil je otroka, da bi ne videl nemira, ki se je kuhal v njem in mu spreminjal gube na obrazu — pred otrokom je hotel ostati vedno isti dobri in vedri Lovrenc.

»Vzemi skledico in potem ženi živino! Racmane ti prinesem za gotovo. Še bova korajžno mlela in ob nedeljah vriskala, Tinče!«

Lovrenc je delal in hitel še bolj kakor prej. Kuhalo ga je. Prvič v življenju so mu vzeli krivce! In kako! Na Vélíki Šmaren bo Nacetu že kakó vrnil, spríčo vseh fantov, ko bodo stali na sredi vasi! Lovrenčevih šal so se vsi fantje bali.

Tako si je mlinar kar nehote koval načrt, ko je nosil oprano pšenico v mlin. Hitel je, zakaj rada se je vanjo zaletela živina in jo žrla, Liska je bila na to že kar navajena; ko so jo odtvezli, je vedno bušila najprej za mlin stikat za pšenico. Klobuka Lovrenc ta dan ni več del na glavo. Kako naj se pokrije, če nima krivcev! Tudi k večerji je prilezel razoglav.

Ko so odmolili rožni venec, je poprosil za malico za čez noč. »Vso noč bom delal. Sicer ne zdelam pravi čas. Med to zadnjo pšenico je tudi farovška. Tam se ne smem zameriti — če bi prepozno naredil in bi morali šele ponoči pred Šmarnom creti.«

Gospodarju se je čudno zdelo, da je Lovrenc poprosil tudi za osminko žganja za čez noč, meseno klobaso pa je tako vedno dobil za nočno delo.

Lovrenc je presejal ješprenj in stope na novo pogнал. Potem je mlin od znotraj zaklenil in snel beli, pšenični kamen, da ga za zadnjo mletev pšenice pred semnjem skleplje. Zatajena bolečina zaradi krivcev ga je nevidno gnala. S toliko silo je zasadil železni drog pod kopljico, da se je razsadila in jo je moral na novo zagozditi. Gornji kamen je postavil k zidu, oba, gornjega in spodnjega, ometel, nato počrnil z mokrim ogljem in klepal, klepal črne pike, da so ga od kladiiva bolele roke in od sklanjanja hrbet. Šele ko je sinil prvi jutranji svit skozi motno okno, je bil pšenični kamen spet urejen in pripravljen. Lovrenc je ugasnil luč in zasul grod z napetim pšeničnim zrnjem. Odprl je kamen. Voda zunaj pod rákami je zašumela, v kamnu je veselo zaklokalo, sito je zatrepetalo: zadnja pšenice se je mlela, mlela...

II

Na Vélíki Šmaren so takoj ob treh zarana začeli zvoniti dan. Pritrkovali so in brž prebudili peteline in pastirje. Vsi kravji pastirji so to noč spali kakor na trnju, zakaj na semanji dan se skušajo, kdo bo gнал prvi in si tako zaslužil najvišjo čast med pastirji.

Lovrenc je spal na senu in navsezgodaj zbudil Tinčeta, da je gнал prvi. To je bila čast! Kakor da že nosi racmane za klobukom! Vsakemu, ki je prignal za njim, je fant zapel staro pastirsko pesem tega dne, ki je niti sam ni razumel, a mu je bila zaradi svoje čudne latovščine hudo hudo všeč:

»Prvi grižo brede,
drugi kopita bajtrá,
tretji pominjeke gloda.
Zadnji pa crknjeno svinjo
za plotom sesa.«

Kdor je prignal drugi, je še nekaj veljal, gorje pa tistemu, ki je zaspal ali mu dekla ni pravi čas pomolzla krav! Vse leto so mu peli to zbadljivko in se norčevali iz njega. Ta dan je Tinče gнал že domov, ko je zadnji pastir šele prignal čez stagne.

Lovrenc se je kar v grapi umil in prav tam tudi obril. Oblekel se je pražnje in že tak prišel k zajtrku. Nedeljski klobuk z dvojnimi krivci in kratko palico je med jedjo obesil kar na kljuko pri durih. Danes

Fr. Goya: Strahote vojske. (Tako se je zgodilo...)

je bil spet dobre volje. Jeza na Naceta mu je precej splahnela. Tinče je sedel za pogrnjeno mizo, bral časopis in zajtrkoval z mlinarjem. Želja, postati mlinar, ga je ob takih priložnostih še bolj prevzela. Vsaj malo je želel postati podoben mlinarju Lovrencu.

Devet je zvonilo, ko jo je Lovrenc mahnil proti fari. S palico se je opiral, se zdaj pa zdaj ustavil, zavrtel palico okoli roke in si popravil klobuk — to je bilo vedno znamenje, da je Lovrenc zelo zelo dobre volje. Pred župniščem je oblazil vse stojnice, vsaki prodajalki nasul nekaj novih dovtipov, da so se vsem razlezli obrazi, ter nakupil za gospodarjeve otroke mačkov v vreči. Nato se je pomešal pred pokopališčem med fante, da se pokaže, pomožuje in počaka, da pozvoni k začetku.

Grebenčev Nace se je odtrgal iz župnišča, pa takoj zavil na stranske duri v cerkev. Ne bi rad treščil zdajle z mlinarjem skupaj, preveč bi si ga Lovrenc privoščil in fantje bi se preveč zabavali na njegov račun.

V zvoniku je klenknil veliki zvon, od zakristije se je zaslišal zvonec: pridiga! Vse je pritisnilo v cerkev, le Virnikov Blaž, invalid, rekli so mu kar brezverec, je obsedel na pokopališkem zidu nasproti cerkvenih duri in nalašč vso pridigo psu k pogrebu zvonil.

Kmalu se je oglasila s kora praznična pesem:

Verni vsi, v nebesa se ozrite,
glejte slavo Matere častite,
s katero Bog nebeški jo slavi.
Angeli nebeški jo sprejmejo,
jo zveličano v nebo nesejo,
kjer Zveličar Bog, njen sin, živi.

Za Lovrenca je bila to najlepša pesem. Kolikokrat mu je sredi dela v ropotajočem mlinu zazvenela v duši! Na Šmaren se mu je ob njej ustavila molitev, zamežal je od ganjenosti in brundal s pevci. Organist je pritiskal nizke glasove, da so žvenketale pisane šipe v cerkvenih oknih. To je bilo Lovrencu hudo všeč.

Na koncu je bilo tudi darovanje, za drugimi možaki jo je usekal okrog oltarja tudi Lovrenc in položil na oltar cel kovanec. Pokazati je hotel, da je semenj tudi zanj praznik. Potem pa je užival, ko je gledal, kako so se dekleta tiščala v vrsto okrog oltarja kakor jarci, nazaj grede pa sramežljivo zardevala in gledala v tla. Nehote so se zibala po dvigajočem napevu cerkvene pesmi, ki je zalila vso cerkev. Tako veselje je doživel Lovrenc vsako leto samo na semenj!

Po opraviu so postali s fanti in se pomenili. Ko pa se je družba počasi razkapala na vse strani jest praznično kosilo, ta dan so imeli povsod bobke v juhi, je Lovrenc zavil v gostilno. Zanj bi bilo prenaporno, če bi se mučil s svojimi nogami takoj spet domov. Vedno se je po opraviu ustavil v gostilni, tam so njegove navade že poznali in mu dali vselej tudi celo kosilo. Mlinar je zbijal šale, vlekel svojo čudno harmoniko, dokler ni po kosilu prišel pravi godec. Gostilničar Jernej je bil drugi dan, na sv. Roka, ko je še praznik, namenjen s konjem na Dobravo. Lovrenc se je domnil, da bo smel zadaj sesti na voz in se peljati z njim. Po krivce seveda!

Po litanijah so se gostilniške sobe polnile. Pesem se je dvignila, se včasih rezko opotekla na cesto, harmonika je zapiskala, pari so zacepetali in se prerivali po veži. Lovrenc se je umaknil pod trto na dvorišču. Vrenja in nemira ni maral. Zunaj so doraščajoči fantje, ki so smeli v gostilno le od daleč gledati, kegljali, metali drobne kovance v zrak in se skušali držati po fantovsko. Med njimi se je Lovrenc dobro počutil.

Grebenčev Nace je bil seveda tudi nepogrešljiv plesalec. Trpeli so ga, čeprav ga zaradi njegovega nadležnega vedenja in njegove zadirčne besede nihče ni maral. Če je kaj pil, je bil vedno siten kakor prisadna muha. Danes je iskal Lovrenca, bolj na samem seveda, da bi ga dražil. Z litrom vina je po končani polki prisedel k Lovrencu pod trto. Kar po sili.

Mlinar je iztrkal porcelanasto pipo in jo vtaknil v notranji žep ter še trše pritisnil klobuk z dvojnimi krivci na glavo.

»Lovrenc, tvoje krivce nosi zdaj moj konj,« je zaželel Nace.

»Naj,« se je zasmejal mlinar. »Dobim lepše, saj je že čas.« Ni rad dregal v tako samotnem kotu v sršenovo gnezdo.

»Le! Bom imel pa za koleselj druge,« ga je skušal dražiti Nace.

»Poskusi, če bi rad spet ričet jedel,« je premagalo za hip Lovrenca, da je zardel od vzkipele krvi. Nace je svoj čas cel teden pometal po sodišču, ker je iz objestnosti obelil sosedove cepljenke. Tega zamera ga je bilo sram.

»Lovrenc, pravijo, da si komunist. Ali je res?« je Nace zalučal v mlinarja obrekovanje, ki je tedaj vsakogar najhuje zabolelo.

»Kajne, tako kakor Jamar pravi: Komunist, a ne ropar!« je obrnil Lovrenc na šalo in se ognil odgovoru.

»Potem pijva skupaj!« mu je ponudil omočeni Nace.

Mlinar pa je založil zadnji bob, plačal in vstal; ni maral zaresnega spora s tem širokoustnežem. Marije je zvonilo, ko je zapahnil podna vrata pri gostilničarju Jerneju za seboj. Čemu bi hodil domov, ko pa bo treba zarana sesti na voz in se odpeljati na Dobravo. V mehkem senu, nametanem na pod za klajo, si je naredil udobno gnezdo, se na pol slekel, odpel čudne čevlje in jih položil na prazno pódnico poleg sena. Klobuk s krivci si je del k vzglavju. Vzelo ga je spanje.

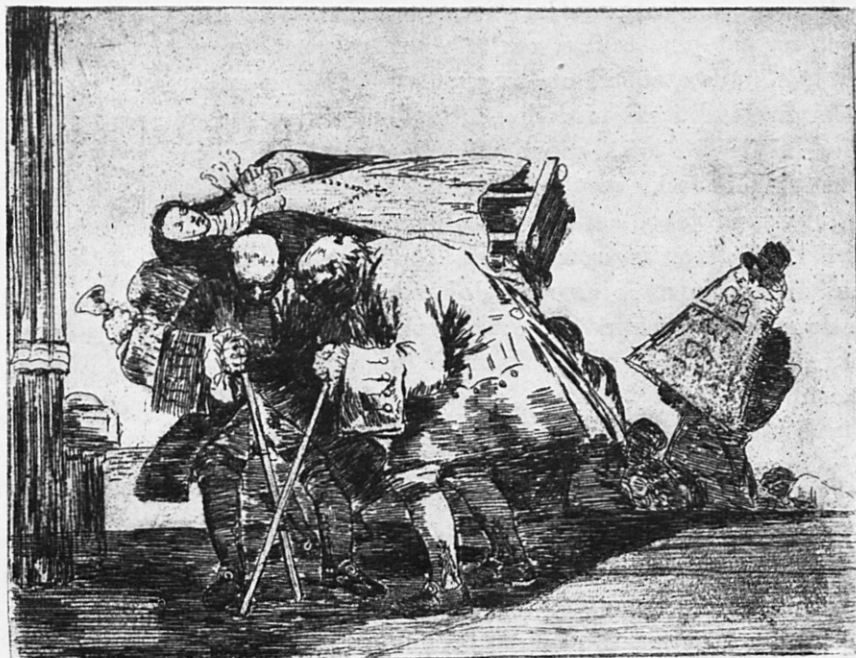
III

Ko se je Lovrenc prebudil, je stal na pragu gostilničar Jernej z bičevnikom v roki in vpil. Lovrenc je šinil kvišku, da je sedel v senu, in segel po klobuku. Ni ga bilo. Tedaj mu je udaril v nos grd smrad. Dremavo je segel po čevlje, a bliskoma umaknil roko. Sklizav stud ga je preletel. Dvignil se je na občutljiva kolena in pogledal: žlebove čevljev mu je nekdo grdo in na debelo namazal s svežim človečjakom.

Zato je torej gostilničar, ki je imel že napreženo, vpil! Na njegovem podu in kaj takega. Lovrenc pa je imel za semenj nove čevlje!

Jernej se je še zakrohotal, ko je videl osramočenega mlinarja, kako je občepel v senu, in se obrnil. Prècej nato je zaropotal zapravljiček, na cesti so zapele podkve in kmalu je spet vse utihnilo. Jernej se je odpeljal na Dobravo sam!

Lovrenc, do tedaj veder fant in ponosen mlinar, je potočil solzo zaradi človeške hudobije. V tri fare je šel glas o njem in zdaj se bo o njegovi sramoti povsod govorilo. Ni imel sovražnika, le Nace mu je nastavljal

Fr. Goya: Strahote vojske. (Nič manj čudno ni...)

pasti, in zdaj so mu tako naredili! In nikogar ni bilo, ki bi ga branil ali mu vsaj pomagal. Kam naj pride brez čevljev? Teh ne more več obuti, treba jih bo celó na novo prešiti. Grenkoba je Lovrencu milo stisnila srce in grlo. Dobrava z novimi krivci za delavnik in racmanovimi peresi za Tinčeta je šla po vodi. In tudi nedeljskih krivcev ni več...

Štel je ure, ki so se dolgočasno oglašale z zvonika, in čakal na usmiljeno dušo. Šele proti poldnevu je prišla dekla s košem po senó. Stara žena je bila in mnogo hudega je prebila na svetu. In je povedala, da že govore po fari, kaj se je Lovrencu primerilo.

»Smejé se, smejé; menda privoščijo!« je pravila.

Lovrenc si je v senu sede obrisal solzne oči. Toliko je delal, da je lepo zmlél za žegnanje in vsem postregel, in glej, prav ta dan so ga tako osramotili! Komaj je pregovoril staro deklo, da je šla k mlinarju po njegove delavniške čevlje, te pa, grdo umazane, oprala in skrivaj dala sušit.

Ko se je dekla vrnila, je vedela že spet o novih govoricah. Da privoščijo, zakaj pa hodi med pijance in pretapače. Da je srečala celo župnika, ki so tudi dejali: »Saj s komunisti drži, zdaj pa ima.«

Lovrenca je to skoraj strlo in zmlélo. S toliko skrbjo je mlel za župnišče, najboljšo moko jim je dajal, za hostije je izbral vedno najlepše zrnje vse fare, in zdaj naj bo tudi tam brez časti! Zakaj mu je le dekla tudi to povedala! In on, pošteni mlinar Lovrenc, naj bo s komunisti, z Nacetom, ki mu je krivce ukraдел! Lovrencu se je podrlo vse. Res, jokal je tisto popoldne, ko je na samotnem podu čakal večera, da pojde domov po mraku.

Preden je šla opravljat živino, mu je dekla prinesla na pol suhe čevlje, zavite v vrečevino. Lovrenc jih je s studom stisnil pod pazduho, poiskal palico in odšel za hišami po vrtovih proti mlinu. Sram ga je bilo: bil je v svojih zaprašenih delavniških čevljih, brez klobuka in krivcev, praznje oblečen in z gnusnim tovorom pod roko. Lovrenc brez ponosa, brez časti!

Pri mlinarjevih se ni nikomur pokazal, odšel je spat. Drugo jutro je navsezgodaj zaropotal mlin. Šele za dopoldansko malico se je Lovrenc prikazal v veži. Tinče je bil brž za njim: »Lovrenc, ali si mi prinesel racmane?«

»Nisem, Tinče! Vzeli so jih, vzeli, grdi ljudje!«

»Grem pa v nedeljo sam ponje.«

»Pojdi, če te pusté. K Oglarju v Rákovico pojdi, tam imajo najlepše,« se ga je mlinar otresal.

Lovrenc je še ta dan gospodarju odpovedal. Neradi so ga pustili, za domačega so ga imeli, dolg čas bo pri hiši brez njega, zlasti otrokom bo hudo. Pa nič in nič.

Čez štirinajst dni je Lovrenc zares izpregel. Vzel je plačo in ponoči brez slovesa zginil.

Čez leto dni se je o njem vrnila govornica, da berači z veliko belo malho in ljudem prerokuje na karte. Da so ga videli na Brezjah, shujšanega, postaranega in strganega.

K mlinarjevim je prišel le enkrat še, takrat, ko so Grebenčevega Naceta zaradi pretapa vzeli orožniki.

»Lovrenc, ali res prerokuješ?« ga je vprašal Tine, tedaj že fant pod vrhom.

»Zakaj pa ljudje verjamejo! Samo za šalo,« je posmrknil Lovrenc. Njegov pordeli nos je še bolj pordel. »Saj mi prej sami povedo. Brati moraš znati, kaj žele od takega preroka, kakor sem jaz.«

»Lovrenc, tič si še vedno! Kaj pa v cerkev, kaj greš? Slišal sem, da ne,« ga je tipal Tine, bolj za šalo kakor zares, zakaj še vedno ga je imel rad in spomnil se je tistega Šmarna.

»Nikjer ne grem mimo. V nedeljo pa res ne grem, sem preveč strgan. A farovških pragov ne prestopim. Tam ni zame. Saj veš...«

»Trmast si, Lovrenc! Še vedno si preponosen fant!«

»Glej, Tine, še imam péra! Slaba sicer, a péra so!« In se je odkril ter pokazal Tinetu zmršene enojne krivce za klobukom. Široko se je zasmel. Tine mu je nalil šilce domačega žganja, odkolehnil brtavs kruha in mu ga porinil v platneno malho.

»Prenočil boš pri nas!«

»Nak, Tine! Imam že zgovorjeno v gostilni,« je pomežiknil Lovrenc in se počasi odmajal. Cunje so visele od njega, da so vrane na ozarakh zakričale.

Tine je gledal za njim: »Zavrgel se je! In sto kilogramov je lahko dvignil v škafu stojé! Škoda, škoda! Če bi tistega Vélikega Šmarna ne bilo! Le kaj so naredili iz njega!«

POMLAD NA TUJEM

VINKO BELIČIČ

Slišim te, slišim ko v snu,
bronasti zvon z onkraj polj, iz Doblíč.
V mrak se zaleta pozabljeni ptič,
jablana v cvetju diši.

Kliče nas, vabi tvoj spev
v bele kapelice majski sijaj:
Mati med rožami, rajski smehlaj — —
zvezde rosijo pokoj.

Trudna soseska kleči.
V prošnjah trepeče in joče znan glas:
mati v pramenih srebrnkastih las — —
ali se vrne ji sin?

Slišim te, vabiš — a jaz
tih sem v omrežju razburkanih cest,
ko da ni rož več ne pesmi ne zvezd —
daleč si, zvon iz Doblíč.

TISOČ JE CEST

VINKO BELIČIČ

Tisoč je cest, ki me kličejo v daljo,
tisoč kresov plameni mi naproti.
Že so razpele se mlade peroti — —
ali nikogar ob meni več ni.

Trudne oči in nagubano čelo,
usta prežalostna, lica prebleda,
gledam jih — strah se v srce mi zajeda:
kmalu cvetoča se pot mi stemni?

Brstje napenja se, vetri pihljajo,
gruda suši se — za seme, za sadež.
— Pómlad utihne, ugasne, če padeš,
v tuja brezbrežja oko zastrmi. —

Sonce in gozdi, studenci in ptice,
z mojih ljubečih dlani ne bežite!
Daljni kresovi, goríte, vodíte — —
smrt, ne ugašaj najlepših mi dni!

BILA JE ŽENA...

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

To ni roman, marveč resnična zgodba. Doživela, pretrpela sta to hudo preskušnjo in nosila njeno težko breme mož in žena. Zlasti žena. Imena so druga in kraji tudi; spremenjene so celo okoliščine. Eno pa je morda ostalo: boleš, ki se spremeniti ne dá.

I

Vsako jutro ob zori se zbudi predmestje. Mračen trepet ga spreleti, trepet tisočerih bitij, ki v njem žive nagnjena drugo vrh drugega, le slabo ločena s tankimi stenami iz lesa ali iz opeke. Komaj se prebude iz spanja, se v naglici oblečejo, brze po stopniščih, se dohitevajo na ulici. Zimsko sonce je zastrto in kadar megla ne zakriva tisočerih žil mesta, molé iz njenega morja komaj vrhovi streh in stari, črni stolpi cerkva. Tedaj je izven predmestja, sredi nezazidanih zemljišč, videti kadeče se velike dimnike tovarne. Ko sirena prvič zatuli, odpre Luiza Baudoin vselej okno in pogleda na ulico: tedaj prepozna med mnogimi drugimi delavci postavo svojega moža. S pogledom presodi razdaljo, ki ga še loči od tovarne: prišel bo pravočasno, kakor navadno. Iz sosednjega prostora se zaslišijo otroški glasovi. Tam doli v drugo zatuli: Henrik Baudoin je zasukal spojno ročico, transmisijski jermeni so zavrteli kolesa v pogon in delo se je začelo.

Hiša je zadnja v predmestju in njeno gobavo lice je obrnjeno na pol na ulico, pol pa na prazen svet. Tlak nenadoma izginja pod travo ali pod črno in zmrzlo zemljo. Kljub krikom le prerediti otrok vlada v okolici tovarne podnevi popoln mir, ponoči pa vse skrivnostno oživi. Iz nevidnih dimnikov sikajo rdečkasti plameni pod nebo, oči blodečih mačk se svetlikajo, pasji lajež udarja pod motni obok, ki se na njem nikoli ne zasvetijo zvezde, saj je celo mesečina vsa zamrenjena od dima. Zdi se, da nezazidani svet živi samo v temini. Iz Baudoinovih oken je tedaj videti zoprn, oduren, kakor kos neznanega planeta, ki se je približal zemlji in ohranil svojo pošastno podobo.

Izhajene stopnice vodijo v četrto nadstropje do majhnega stanovanja, ki sedaj odmeva od pesmi in smeja: »Bodite vendar pametni! Motili boste sosede.«

Deset sekund vlada tišina, nato se prične hrup znova, skraja tiho, a čedalje glasneje. Lavrica oponaša Jakca, ki naglo ponavlja nalogo, deček pa se jezi, ker ga mlajša sestra zasmehuje: »Boš že videla, ko boš ti hodila v šolo!...« Še poslednji pogled v knjigo, še poslednji požirek bele kave: Jakec se dvigne, natakne čepico. Na pragu ga mati ujame in mu pomoli denarnico: »Skoraj bi pozabil denar za šolsko kuhinjo. Glej, da ga ne zgubiš!«

»Ne bom, mama,« odgovarja glas iz spodnjega nadstropja.

»Nikar tako ne hiti!«

»Ne bom, mama,« odgovarja glas, še bolj od daleč.

»Saj boš pameten, kajne?«

Odgovora ni več: Jakec je že na ulici.

Teče, nahrbtnik ga bije po ledjih. Ko gre nizdol po ulici, se poganja po dolgih drsanicah. Vsakokrat ko šine izpod okovanih čevljev, ki se tro ob pločnik, snopič isker, zavzdihne od zadoščenja. Nekoliko zasopel se ustavi pred trgovino z igračami: tam spredaj je tista prekrasna pištolica na vodo, ki si je želi že tako dolgo... A ko pride stric Leon iz Le Havra, si jo bo gotovo lahko kupil. Še nekajkrat se zadrša, pa se pokaže na desni šolska lopa. Pri vhodu je že gneča. Na notranjem dvorišču se peha in vpije več kot dve sto otrok. Naglo je Jakec z enakim zanosom sredi gneče.

Ko je umila Lavrico, se je Luiza Baudoin za trenutek sklonila nad svoje najmlajše dete. Sedem mesecev je minilo, kar se je pojavil mali Robert v veliko presenečenje svojega brata in sestrice. Na dan svojega prihoda je bil rdeč in zgrbančen in Lavrica ni skrivala svojega razočaranja. Novi bratec se ji je zdel kaj grd in samo v napoto. Saj ni odprl ust, razen kadar je vokal, ni govoril, ni se smejal, ni se igral, ni prepoznal nikogar: lutke, ki niso iz mesa in kosti, so prav zares manj v napoto. Najbolj se je pa Lavrici zdelo za malo, ko so ji povedali, da tudi ona ni bila nič večja in da je prav tako ležala v zibelki malega Roberta.

Zdaj je, vsa zatopljen v gospodinjstvo, stopala Luiza Baudoin po kuhinji in obeh sobah. Navada je spremenila ta del njenih dolžnosti v vrsto mehaničnih gibov; zato je to ura, ko često vstaja preteklost pred njo.

Vsakokrat ko stopi mimo zrcala v omari, se zagleda v njem. Osem let jo loči od mlade deklice, ki se smehlja na sliki nad kaminom: osem let, poroka, troje otrok.

Takrat se je imenovala Luiza Masson in je živela s svojo materjo. Bila je najmlajša izmed štirih otrok in edina deklica. Ta okolnost docela pojasnjuje brezskrbnost njene otroške dobe. In vendar ni bilo brez nesreče: dobro se je še spominjala žalosti in resničnega pomanjkanja po smrti njenega očeta, ki ga je neke blizu Craonne ubil drobec granate. Toda drug za drugim so njeni bratje odšli na delo, blagostanje se je vrnilo. In komaj je dorastla, je že Luiza srečala Henrika Baudoina.

Eden izmed njenih bratov je tedaj delal v neki mehanični delavnici; in Luiza je vedno znova doživljala nemir, ki jo je nenadoma obšel neke nedelje na izletu, ki ga je bil priredil tovariš njenega brata. Ko so peš prišli skozi Le Havre do nasipa, ki vodi k morski obali,

¹ Francoski izvirnik je izšel pri »Editions Spes« 1938.

so dospeli v Sainte-Adresse, živahno križišče, kjer se odcepi cesta v Etretat.

V majhni gostilni so na ploščadi, ki je visela čez strmo obrežno pečino, sedeli obrnjeni k morju in se razgovarjali vse do noči. Priletna mati je bila dobre volje in se Henrikovim šalam ni skoraj nič manj smejala kakor hči. Pred njimi je rahlo pošumeval Ocean, na levi se je raztezalo široko ustje Seine. V dalji na nasprotnem bregu pa se je s svojimi rdečimi in črnimi strehami, ki so bile podobne cvetom, ves v luči se kopajoč svetil Honfleur. Polagoma se je sonce nagnilo do morske gladine, na zapadnem obzorju so se zarisali in zagoreli dotlej nevidni oblaki. Tišina je vladala okrog njih. In vendar so nad vodo vpili galebi, parniška sirena je tulila, iz globine so vstajali nešteti glasovi mesta: a vse to je bila tišina. Henrik je pogledal Luizo in umolknila sta, kakor da jima je lepota trenutka zapečatila usta. Tedaj so se srečale njune oči; umirajoče sonce se je razlivalo v gorečih rekah, ki so tekle po negibnih vodah. Obema se je zdelo, da vidita v zenicah drug drugega odsev notranjega sveta, večjega in krasnejšega od naše zemlje. Henrik se ni dal pregovoriti, da jih ne bi pogostil z večerjo, in šele, ko se je znočilo, so zapustili Saint-Adresse.

Osem let zakona... Pri šestindvajsetih letih še vedno žari mladost na licu in v srcu žene in trojno zaporedno materinstvo jo je okitilo s plemenito in ponosno ljubkostjo. Nikake razlike ni med današnjo ženo in prejšnjim dekletom, razen morda v polnosti

Marčevo sonce greje. (Fot. Fr. Krašovec.)

oblik, mehkejšem obrisu obraza in nekoliko odločnejšem blesku oči.

V začetku njune zveze si je bil Henrik Baudoin s svojim svakom postavil majhno delavnico, v kateri sta družno delala šest let. Tedaj so ponudili Henriku mesto delovodje v veliki tovarni v okolici Pariza. Sprejel ga je, dasi se je žena upirala in ga je bilo družabniku žal. Mlada družina je štela tedaj dvoje otrok. Nekega večera so zapustili Le Havre. Ko je Luiza objemala mater in najmlajšega brata, je komaj skrivala solze in celo Henriku je bilo tesno pri srcu. Pozneje sta spoznala, da sta tedaj slutila nesrečo, ki ju je čakala. Tisti večer pred odhodom so obiskali Sainte-Adresse in ploščad male kavarne, od koder so opazovali morskoro ravan. Toda sedaj je preko širokega ustja vlačila jesen svoje ledene megle. Morali so ostati v notranjih prostorih. Po vrsti so vstajali in pritiskali čela na orosene šipe. V daljavi deset metrov jim je bela in predivasta stena zapirala deželo sanj in od nikoder ni bilo sape, da bi jo odpihala.

Pariška predmestja so velikanska in žalostna. V hiši, ki je bila tovarni najbližja, sta si dobila majhno stanovanje, kjer sta živela še sedaj. Črn in gost dim se je valil iz dimnikov, visokih in širokih kakor stolpi, in veter ga je odnašal na strehe vse mestne četrti. Stanovanje je bilo temačno in okna so morala ostajati zaprta, da dim ni mogel noter. Saj je še tako povsod uhajal v stanovanje: skozi špranje pri oknih, skozi razpoke; kakor droban dež je rosil skozi dimnike, se razlival po parketu in se dvigal, kadar je kdo odprl vrata. Plaval je dolgo po ozračju, preden se je zopet polegel in enakomerno pokrtil ves prostor z drobnim črnim prahom. Dim je bil sovražnik in borba z njim je bila utrudljiva: neprestano ga je bilo treba odganjati, ga brisati in pobirati. Pred metlo je bežal ali se razmazal pod njo, da je bilo treba čistiti na parketu dolge črne maroge, ki so jih na njem naredile mastne saje.

»Moje sanje so, da bi imel hišico.« je dejal Henrik, »in ko bom delovodja vseh delavnic, si jo takoj postavim. Tam proti Argenteuilu, na bregu za postajo. In ko bi si mogel oskrbeti še motorno kolo, da bi se vozil v tovarno! Imelo naj bi tudi veliko prikolico za ob nedeljah. To bi bilo čudovito. Tedaj se bomo znebili tega dima in stanovanja, a za sedaj je treba potrpeti...«

Luiza se je smehljala tem sanjam o prihodnosti. Po obedu se je Henrik zaglobil v tehnične knjige. Nadarjen, z izredno razvitim čutom za opazovanje, je izumil postopek, ki ga je sprejela tovarna, kjer je delal. Posrečilo se mu je, da je zvaril platino ali wolfram neposredno na jeklene vijake, ne da bi pri tem rabil spojilo iz klikanta ali srebra. To je pomenilo precejšen

prihranek in pravcati prevrat v vedno pomembnejši obrti. Zvečer je pozno legal spat in Luiza je dremala, ko ga je čakala. Ko je bil sam pri luči delovne svetilke, si ni mogel kaj, da ne bi zdaj pa zdaj zaprl oči: vsa še živa preteklost je vstajala pred njim; žal mu je bilo in hudo pri sreči. Resda, kmalu po svojem prihodu v Pariz sta doživela veliko veselje: rodilo se jima je tretje dete. Tudi se je njegov položaj v tovarni utrjeval; vedel je, da mu ravnateljstvo tovarne namerava zaupati nadzorstvo še ene delavnice. Imel je že toliko dohodkov, da je njegova žena lahko uravnovesila proračun male družine in celo nekaj prihranila. Toda vse to ni moglo nadomestiti Le Havra, kjer se je rodil in kjer je preživel tako lepa prva leta svojega zakona. Kolikokrat si je spomladi in poleti v tem turobnem in umazanem predmestju priklical v spomin veter z odprtega morja, veter, ki prinaša zategle klice siren, tako različne od tovarniških... In tam v Le Havru so še sončni dnevi, kopanje na obali in vsa normandijska pokrajina, valoveča v neskončnost, zelena in cvetoča.

Glas ure ali morda njegov lastni vzdih je zdramil Henrika iz odrevenelosti. Otresel se je: žena, trije otroci, treba je delati, delati... Mož ne utegne sanjari o neumnostih.

Moralo je biti krog devetih zjutraj, Luiza je bila komaj nakupila, kar je potrebovala, in spremila Lavrico v otroški vrtec, ko je začula trkanje na vrata. Presenečena je zagledala pred seboj postavo moža, ki ji ni bil neznan. Bil je star kakih petdeset let, srednje velik in čokat. Njegov obraz je bil zaradi močnih kosti in sivih brkov videti še bolj širok. Bil je nekako v zadregi in ko jo je nagovoril, je bil njegov glas nizek:

»Gospa Baudoin?«

»Da, gospod.«

»Jaz sem Villard, delavski nadzornik Vašega moža.«

Tedaj se je domislila, da ga je bila opazila od daleč, kadar je šla čakati moža pred tovarno.

Preden je v jedilnici sedel, se je ogledal krog sebe. Prav so imeli tisti, ki so ga opozarjali: ta oprema je bila bolj meščanska kakor delavska. Ali je bila temu vzrok preproga, razprostrta po sveže položenem podu, ali pohištvo v kmečkem slogu, skrbno negovano in ličeno? Ali morda vaza s cvetjem ali čipkasti prticek, ki je zaradi njegove beline bila topla barva lesa še bolj živa? Ne bil bi mogel povedati, a bil je presenečen od ubranosti, ki je povzdigovala preprostost sobe. Poznala se je celo v namestitvi delovne mize. V kotu je stal majhen divan, pokrit s platnom iz Jouya; na njem je nedvomno spal eden izmed otrok.

Že po naravi resno lice gospoda Villarda se je še bolj potemnilo, ko je opazoval mlado ženo. Odvezovala si je bila predpasnik, se oprostila in se po kratki odsotnosti vrnila vsa mična; lase je imela gladko poče-

sane nazaj. Nosila je preprosto črno obleko, brez vsakega okrasja razen belega ovratnika. Poteze njenega obraza so bile nepravilne, toda oči so bile lepe. Njih temni lesk, sladki nasmeh na pol odprtih ustnic, vse je bilo, kakor da to ženo nekaj od znotraj razsvetljuje.

»Gospa, mučno mi je, da sem v čisto osebni zadevi prišel k vam...«

Pozneje je Luiza morala misliti na trepet, ki jo je bil prešinil. Ne da bi vedela zakaj, se ji je bolešno skrčilo srce, dà, skoraj obstalo je, a nato kakor pobesnelo znova bilo v prsih, in val krvi ji je zalil lica in čelo. Obšla jo je bila tedaj res slutnja nesreče, hude nesreče. V trenutku se je domislila, kako se je kot otrok obešala materi za krilo. Obe sta jokali, ko sta zvedeli, da je on, ki sta ga pričakovali, obležal pri nekem naskoku blizu Craonne, nepotrebno puško še vedno krčevito držeč v rokah... Pred njo si je delavski nadzornik grizel sive brke. Hotela je govoriti, a je le zajecjala:

»Moj mož... nesreča...«

Zanikal je s kretnjo.

»Pomirite se, gospa, ni to. Ta trenutek dela vaš mož v tovarni. Ne, nesreča se ni zgodila... Prihajam samo, da vas povprašam, če niste morda zadnje čase opazili kaj nenavadnega v dejanjih in vedenju svojega moža?«

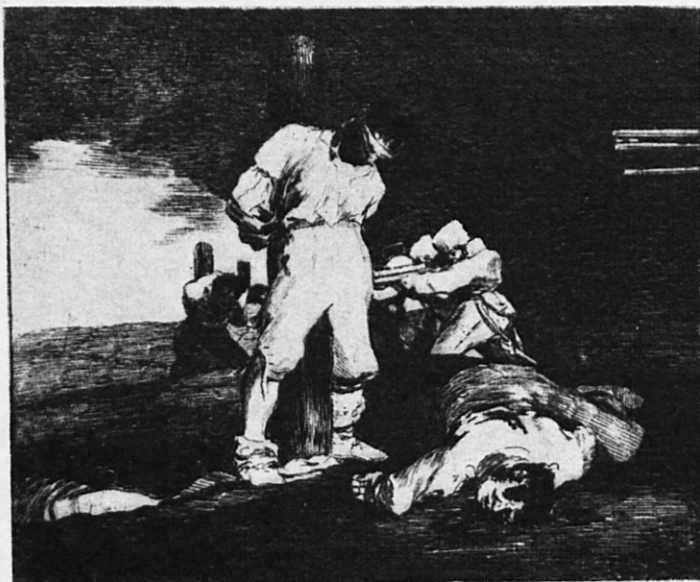
»Nenavadnega?«

Za hip je vladala tišina; očitno je premišljeval, kako naj se izrazi.

»Da... Ali se vam ni zdel truden, nemiren, razdražljiv? Niste imeli vtisa, da je na vse načine po-

Utrujena konja. (Fot. Fr. Krašovec.)

Fr. Goya: Strahote vojske. (In zoper to ni sredstva!)

skušal, kako bi zvišal svoje dohodke? Veliko je delal, ali ne? Seveda, nihče ni zaslužnejši mimo delavca, ki stremlji preko svoje dolžnosti in ki hoče izboljšati svoj gmotni položaj in svoje tehnično znanje z napornim osebnim prizadevanjem. Toda če se ta potrošek moči pridruži vsem drugim življenjskim skrbem, se lahko zgodi, da takemu delavcu pogum nenadno upade. Vaš mož ima obveznosti: žena, trije otroci... In sam mora nositi to breme, saj vi ne delate, kajne, gospa?»

»Moj Bog, gospod, če ima žena troje otrok, ji pač ne kaže drugega, kakor da skrbi za domače ognjišče.«

»Vem, vem... Vi ste izjema. Večina naših delavcev je poročenih, a njihove žene tudi delajo v tovarni, ker imajo malo otrok, če niso sploh brez njih. To je z družabnega vidika obžalovanja vredno, na vsak način pa jim je življenje lažje. Toda vaš mož, ki morda zelo potrebuje denarja, je v posebno težkem položaju.«

»Saj nismo v denarni stiski, gospod. Prosim vas, kaj menite s tem?«

Dolgo časa je omahoval. Ta stari delavec se je zavedal, da je bilo to, kar je nameraval povedati, težko. Slednjič je opustil vsako misel na slepomišljenje, zaprl oči in povedal naravnost:

»Hočem reči: vaš soprog nima pri delavcih več potrebnega ugleda, da bi ga mogli obdržati za delovodjo.«

»Ugleda? Toda gospod, tega ne razumem.«

»Gospa, izrečno ponavljam, da sem prišel k vam iz čisto osebnih nagibov. V dveh letih, kar Baudoina poznam, sem mu vedel samo hvalo; to sem mu tudi večkrat povedal. Kar se tiče dela, je izvrsten delovodja. Prav zaradi resničnega spoštovanja, ki sem ga imel doslej do njega, in misleč na vas in vaše tri otroke, sem se odločil, da pridem k vam in vas obvestim o gotovih dejstvih...«

»Kakšnih dejstvih, rotim vas, gospod?«

Še se je obotavljal in podvomil, je li njegov ukrep primeren. Ali sme jasno govoriti o obtožbi, ki so jo skoraj vsi delavci izrekli proti svojemu delovodji? Zbral je ves svoj pogum in nadaljeval:

»Ne bom govoril na široko, gospa. Ali vam je soprog pravil o celi vrsti tatvin v delavnici?«

»Da. O malih vsotah denarja, ki se zdi, da so izginjale v oblačilnici. Spominjam se celo, da je bil od kraja moj mož hudo v skrbeh. Bil je vedno eden ter isti delavec, ki je bil oškodovan. Spominjam se tudi, da je nasproti vam zagovarjal nekega havrškega delavca, ki so ga njegovi tovariši osumili in je bil brez preiskave odpuščen.«

»Vse to vam je povedal?«

»Da. Glejte, ni se mu zdelo pravično, da so odpustili delavca, ne da bi imeli resnične dokaze o njegovi krivdi. Mojemu možu bi se zdela prava policijska preiskava bolj primerna.«

Gospod Villard je dvignil roko:

»Gospa, v obeh delavnicah, ki sta pod mojim nadzorstvom, uporabljamo platino, ne glede na druge dragocene kovine. S stikali ne zalagamo le drugih oddelkov tovarne, temveč imamo za njihovo izdelavo monopol v vsej Franciji. Pri nas zaposleni delavci so popolnoma preskušeni, saj dela vsakteri izmed njih že najmanj po deset let pod mojim nadzorstvom. Najmanj časa je uslužben vaš mož, dasi je delovodja ene delavnice. In, gospa, ko smo odslovili osumljenega delavca, tatvine niso prenehale. Kakor vam je znano, je bil prvi okraden Gustav Blanchon, eden izmed mojih starih tovarišev, a pred nekaj dnevi je spet izginilo petdeset frankov iz žepa nekoga drugega. To pa je preveč. Vaš mož bi me bil moral obvestiti, pa tega ni storil. Glejte, gospa, v takem obratu, kot je naš, ne sme biti tatvin in tudi ne sme biti policijskih preiskav. Naš postopek pri razrezavanju in varjenju je tako popoln, da nam zaupajo podjetniki dragocene kovine, ki jih sami nakupijo, da jih mi obdelamo. Dobivamo jih od povsod: iz Anglije, Nemčije... Policijska preiskava bi nam povzročila izgubo dobršnega dela naših odjemalcev. Bali bi se goljufije pri debelini spojnih plasti, in kaj vem česa še. Ne, preiskavo vodim jaz, že odkar so se tatvine pričele. Vam je pravil vaš mož o meni?«

»Vedno mi je poudarjal vašo nepristranost in vem, da vas zelo spoštuje.«

»Ponavljam, gospa, da je bilo to spoštovanje obojestransko. Toda ko sem pozval delavce tega oddelka drugega za drugim predse, sem bil prisiljen pripoznati: zdi se, da vsa dejstva obdolžujejo vašega moža in da vsi sumijo njega.«

»Njega? Pa saj to je noro!«

»Morda, gospa. Celotna vsota denarja, ki je zmanjkal v teku enega leta, ne presega pet sto frankov. Vem, da je vaš mož v normalnem stanju nezmožen, da

bi kradel; zagotavljam vam celo, da ga ne odpuščamo iz tega vzroka. Toda osumljen delovodja pri svojih podrejenih ne more več imeti ugleda, kakršnega upravičeno zahtevamo od njega. Končno, zakaj bi vam prikrival, kar se tiče tatvin, se je izpostavil obžalovanja vrednemu obrekovanju. Ne govori o ničemer razen o denarju. Naši delavci so pravilno opazili, da nosi vaš soproj težko družinsko breme: v vsej delavnici je edini poročeni moški, čigar žena ne dela, edini, ki ima tri otroke. Imel je obilo skrbi in ni jih skrival. Resnično, gospa, storil je vse, da je obrnil sumnjo nase: predstavljajte si, da si je upal ob zadnjem izplačilu, ko je bila preiskava na višku, dejati blagajniku: »O, ko bi jaz imel ta denar... le toliko bi mi ga bilo potreba, pa bi vse uredil.« Pri tem je iztegnil roko proti svežnju bankovcev in blagajnik, ki je bil obveščen o tatvinah, si ni mogel kaj, da bi jih ne bil umaknil.

»Saj je bila to le šala, gospod. Ne enkrat, stokrat sem čula svojega moža izreči podobne besede.«

Gospod Villard je vljudno zmignil z roko:

»Zdi se, da je bil vaš mož pri tem zelo resen. Lahko bi vam navedel še druge njegove neprevidne besede, ki so se vselej nanašale na denar.«

»Saj se vendar nikoli ne ukvarja z denarnimi vprašanji; izroči mi vso svojo plačo. In slednjič, saj dobro veste, da ne kadi, da ne pije. Ne gremo nikamor. Nobenega nepotrebnega izdatka ni, ki bi mu ga lahko očitali. Prepričana sem, da ni on tisti, ki je kradel.«

»To je tudi moje mnenje, gospa. Nisem jaz tisti, ki ga osumlja, njegovi tovariši iz delavnice so. Razumeli boste, da je v teh okoliščinah ugled, ki bi ga moral imeti pri njih, enak ničli.«

Dvignil se je. Mlada žena pred njim je obsedela, v njenih očeh so se svetile solze.

Pokazal je na pohištvo okrog sebe.

»Znano je, da živite dobro, da imate mnogo potreb, kajne? Vaše stanovanje ni tako, kakor ga ima večina delavcev. In vi sama, gospa, gotovo porabite kaj denarja za svoje obleke. Kljub otrokom, ki jih imate, je vaše življenje precej razkošno.«

»Jaz vendar napravim vse sama, obleke, perilo, vse.«

Hotela je izkričati svojo ogorčenost, a glas ji je odpovedel. Zrušila se je na mizo in ihtela:

»To je krivično, krivično...«

Nenadoma je s stisnjenimi ustnami skočila kvišku, visoko dvignila glavo ter dejala:

»Zakaj ne uvedete prave policijske preiskave? Saj vzamete lahko policijskega nadzornika, ki bo delal na vašem oddelku.«

»Nikakor, gospa. Vsi so že opozorjeni in se čuvajo. Kje pa naj tudi dobimo policijskega nadzornika, ki bi se razumel na naš posel?«

»Nimate pravice streti življenja človeku, opirajoč se samo na prazne čenče v delavnici. Vi sodite, da ste

nepristranski, pravični, in vendar ste po krivici udarili ubogega havrškega delavca, ki ga je moj mož privedel v tovarno. Sedaj priznavate svojo napako. Ali se ne bojite, da morda že jutri odkrijete, da ste se vnovič zmotili in obsodili nedolžnega v revščino in sramoto?«

»Ne obsojam ga v revščino, gospa. Vaš mož je mlad in ima pred seboj še mnogo lepih dni, ki jih jaz nimam več. Nikakor ne morem obdržati delovodja, ki nima zaupanja svojih delavcev.«

Za hip je negibno obstal, čakajoč odgovora, ki ga ni bilo. Nato je počasi stopil proti vratom. Obrnil se je še, da bi pozdravil. Luiza Baudoin se je bila zopet zrušila na stol in videl je samo njen upognjeni hrbet. Tiho ihtenje jo je stresalo. Hotel je izreči besedo sočutja, a je ni našel. Domislil se je svoje žene...

Naporni trud, da bi ostal miren in brezčuten, ga je nenadoma potrl. V predsobi je nad obešalnikom viselo zrealce; ko se je ozrl vanj, se mu je zdelo, da vidi v njem za deset let starejšega moža.

Luiza Baudoin je slišala, kako so se vrata tiho zaprla, in nato negotove korake po stopnicah navzdol. Jokala je: »Henrik, moj ubogi Henrik.« Tedaj se je iz sosednje sobe oglasilo otroško čebljanje in nekje daleč je ura udarila desetkrat. Odgovorila ji je druga s še resnejšim glasom in iz stolpa sosednje cerkve se je zaganjal glas zvona ob strehe, ki krijejo toliko človeškega gorja. Otroško brbljanje se je začelo znova, glasneje, skoraj ukazovalno, kakor poziv. Luiza se je stežka dvignila in se približala zibelki: Robert se ji je smehljal. Ko je brcal in otepajl okrog sebe z rokami, se je razodel in njegove gole nožice so se z naglimi sunki gibale v zraku. »Malo sem se zapoznila z dojenjem,« si je mislila, »še priden je, da ni jokal.« In ko se je sklonila nadenj, se ji je zazdelo, da v mrmranju prvič razloči besedo: »mama«. (V drugo naprej.)

OTROK SPRAŠUJE

LEOPOLD STANEK

Otrok soseda našega,	»Moj očka zgodaj vstaja
ki služi kruh v tovarni,	in pride zopet pozno v noč,
prišel je k nam in se igra	z menoj se ne igrajčka...«
z edincem našim v sobi.	Glas stiska mi jeklen obroč.

Skoz okno iz nadstropja	O delu in o plači
pogledal je vesel domov,	sem komaj nekaj izjecljal,
kjer mati mu v podzemlju	v očeh otrokovih
za zimo šiva plašček nov.	je vedno še .zakaj' ostal.

Všeč mu je svetla soba.	Tedaj zadrego rešil
Pozorno je napel oči:	on sam je in odgovor dal:
»Zakaj je vaša lepša?«	z ročico je pomahal
Sramotno misel mi molči.	skoz okno mamici v pozdrav.

KOCH V BOJU S SMRTJO

PAUL DE KRUIF ★ MARIJA TRATNIKOVA

1

V tistem posebnem in vznemirljivem času med 1860 in 1870, ko se je svet čudil Pasteurju, ker je reševal industrijo kisa in ozdravljaval bolne sviloprejkice, je na medicinski fakulteti v Göttingenu študiral pameten fant majhne postave in kratkovidnih oči. Ime mu je bilo Robert Koch. Učil se je dobro; toda medtem ko je rezal mrtvake, je sanjaril o lovu na tigre v džungli. Vestno je ponavljal imena stotin kosti in mišic, ali namišljeno brlizganje siren na parnikih, namenjenih na daljni vzhod, mu je prepodilo iz glave vso grško in latinsko šaro.

Koch bi bil rad raziskovalec ali vojaški zdravnik, da bi si zaslužil železni križ, ali pa ladijski zdravnik, da bi potoval v pravljicne kraje. Ko pa je leta 1866 dovršil medicinski študij, je postal pomočnik v malo zanimivi norišnici v Hamburgu. Tam se je ukvarjal z blebetavimi norci in zanemarjenimi bebeci; tu ga pač ni dosegel glas Pasteurjevih prerokovanj o strahotnih mikrobih, ki ubijajo ljudi. Še vedno je prisluškoval sirenarnam parnikov, zvečer pa se je z Emo Frantzovo sprehajal na obrežju pristanišč. Prosil jo je, naj se z njim poroči, da bosta skupaj uživala romantično pot po morju okoli sveta. Ema je privolila, a le, če si izbije iz glave pustolovsko življenje in ji obljubi, da bo ostal kjer koli v Nemčiji kot zdravnik in koristen občan.

Koch je poslušal Emo. Vabljliva želja po petdesetletni blaženosti z njo mu je pregnala sanje o slonih in Patagoniji. Začel je z nezanimivo zdravniško prakso v celi vrsti dolgočasnih pruskih vasi.

Koch je pisal recepte, jezdaril po blatnih potih k bolnikom in ponoči bedel pri pruskim kmetičah, ki so pričakovale poroda. Na Škotskem je Lister takrat reševal porodnicam življenje, ker jih je vároval pred mikrobi. Profesorji in študentje na evropskih medicinskih fakultetah so se začeli razburjati in prepirati zaradi Pasteurjeve teorije o zločin-skih mikrobih, tu in tam so nekateri že tvegali drzne poskuse; a Koch je bil od tega sveta znanosti tako popolnoma odrezan, kakor pred dve sto leti stari Leeuwenhoek na Nizozemskem, ko se je učil brusiti leče. Zdelo se je, kakor da bi mu bilo usojeno, tolažiti bolnike in reševati umirajočim življenje — hvalevredno in dobro delo, ki se mu pa največkrat ni posrečilo. Žena Ema je bila kar zadovoljna in ponosna, če je mož kak dan po posebno napornem delu zaslužil kaj malega več ko sto dinarjev.

Robert Koch pa je ostal nemiren. Na vozovih z volovsko vprego se je selil iz ene dolgočasne vasi v drugo, še dolgočasnejšo, dokler se ni končno ustavil v Wollsteinu na vzhodnem Prusku. Tu mu je žena za osemindvajseti rojstni dan podarila mikroskop, da bi se igral z njim.

Dobra žena je najbrž menila: »Mogoče bo mikroskop Roberta odvrnil od misli, kakor da je zdravniška praksa bedasta, mogoče ga bo vsaj malo zadovoljil, saj kar naprej ogleduje vsako stvar s starim povečevalnim steklom.«

Igrača, ki jo je žena podarila možu, ga je pripeljala do čudovitejših odkritij, kakor bi jih mogel napraviti na Tahitiju ali v Lahori. Mrhovina ovac in krav se mu je ponujala za poskuse, o kakršnih je sanjal Pasteur in ki jih ni še

nihče napravil. Komaj je mogel verjeti, da so se mu ponujala nova obzorja in pustolovstva na domačem pragu in v lastni zdravniški sobi, zatoihli od izhlapevajočih zdravil, da se mu je od naveličanja že kar gabila.

»Sovražim zdravniško prakso, saj je samo varanje. Ne zato, ker ne bi hotel reševati otrok pred davico. Matere priokajo in me prosijo, naj jim rešim malčka, a jaz — kaj morem jaz? Otipavati, prepričevati, ko vem, da ni več upanja. Kako naj zdravim davico, ko pa ne vem, kaj jo povzroča, ko tega še največji nemški zdravnik ne ve?« Tako je zagrenjen tožil Emi, ki je vznemirjena in nejevoljna menila, da mlad zdravnik že opravi svojo dolžnost, če kar se dá vestno uporablja znanost, ki si jo je pridobil na medicinski fakulteti. Kaj ne bo nikoli zadovoljen?

Koch je imel prav. Kaj pa so zdravniki prav za prav vedeli o skrivnostnih vzrokih bolezni? Pasteurjevi poskusi so bili sijajni; toda o tem, kako in od kod bolezen, niso povedali nič. Pasteur je prvi posvetil na sled v temo, na glas je oznanjal velike zmage nad boleznijo in pravil o iztrebljenju nalezljivih bolezni. Toda tačas so se mužiki v samotnih ruskih vaseh še vedno branili teh nadlog tako, da so pred plug vpregli štiri vdove in v gluhi noči zorali brazdo okoli ogroženih vasi, da bolezen ne bi mogla preko te meje. Zdravniki jim niso mogli nuditi pametnejšega varstva.

»Robert, saj profesorji in znameniti zdravniki v Berlinu morajo vedeti, kaj povzroča bolezen, ki jih ti ne moreš ustaviti,« ga je žena poskušala tolažiti. A najslavitejši zdravniki niso znali prav nič bolje razložiti vzrokov kužnosti kakor nevedni ruski vaščani, ki so vdove vpregali pred plug. Pasteur je v Parizu pridigal, da bo kmalu dokazano, da so mikrobi morilci jetičnih; a imeli so ga za norca in napadal ga je ves pariški zdravniški zbor, ki mu je načeloval slovit dr. Pidoux v uniformi, zapeti s svetlimi mednimi gumbi.

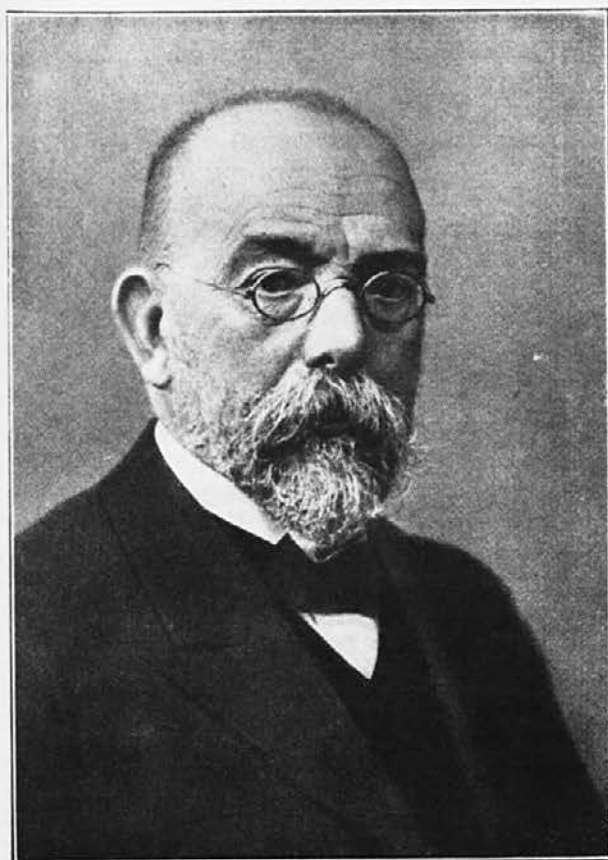
»Kaj?« je kričal ta Pidoux. »Klice da prinesejo jetiko, klice posebne vrste? Nesmisel! Prazni marnji! Jetika ima več vzrokov. Nalezljiv razkroj plasmatičnih snovi v organu se izvrši na številne načine, ki jih morata zdravstvenik in zdravnik zavirati!« Tako so zdravniki pobijali Pasteurjeva ugibanja s praznim in dostikrat bedastim besedičenjem.

2

Koch se je ob večerih ukvarjal s svojim novim mikroskopom. Polagoma se je privadil, da je ujel pravšno svetlobo med leče z odbojnim zrealom. Skušnja ga je naučila, da mora do bleska očistiti tanke steklene ploščice, ki je nanje polagal kapljice krvi iz mrhovine ovac in krav, ki so poginile za vraničnim prisadom.

Anthrax, vranični prisad, je bila čudna bolezen; trapila je vse evropske živinorejce. Tu in tam je gmotno do kraja uničila prej premožne lastnike tisoč ovac, drugje je napadla in umorila edino kravo, edino oporo ubogi vdovi. Ta kuga je ropala povsem nedosledno. Rejeno jagnje je zjutraj še veselo skakljalo s čredo, zvečer je že povešalo glavo in ni več hotelo jesti, naslednje jutro je našel kmet mrzlo in trdo; rdeča kri mu je bila pošastno črna. Kmalu je isto doletelo drugo jagnje in še katero ovco, štiri ovce, šest ovac; nič ni ustavilo morije. Navsezadnje je zbolel še lastnik sam, njegov pastir, prekupevalec s kožami in mož, ki je izbiral volno; pokazala so se strašna, grda uljesa, ali pa jih je pobrala med dušljivim hropenjem nagla pljučnica.

Koch je začel uporabljati svoj mikroskop, ne da bi sledoval določen namen. Vse pod božjim soncem je pre-

Robert Koch.

iskoval z njim, dokler ni zagledal črne goveje in ovčje krvi, kakršno je povzročal anthrax. Tedaj se je omejil na to vprašanje. Če je spotoma opazil na travniku mrtvo ovco, je pozabil, da mora k bolniku. Da bi zvedel, na katerih kmetijah vranični prisad uničuje živino, je rad vasoval pri mesarjih.

Koch ni imel toliko prostega časa kakor Leeuwenhoek. Za opazovanje z mikroskopom je lovil trenutke med obiski; ko je predpisal zdravila otroku, ki ga je bolel trebuh, je čakal, dokler ni prišel kakšen kmet, da mu je izdrl nagnit zob. Poklicno delo mu je trgalo čas, ko je polagal kapljice črne krvi med dve popolnoma čisti stekleni ploščici in jih ogledoval skozi mikroskop. Med neznatnimi zelenkastimi kroglicami, med krvnimi telesci je videl nekaj posebnega, kar je bilo podobno paličicam. Včasih so bile te paličice kratke in jih je le malo posamič plavalo in trepetalo med krvnimi telesci. Drugič so bile vklenjene druga v drugo in tako iznajdljivo zlepljene, da so bile podobne dolgim nitim, ki pa so bile tisočkrat tanjše kakor najtanjše svilene.

»Kaj je le to? Ali so mikrobi, ali so živi? Nič se ne premikajo; mogoče se le bolna kri živali spremeni v te niti in paličice,« je premišljeval Koch. Drugi možje znanosti — v Franciji Davaine in Rayer — so videli v krvi poginulih ovac ravno take stvarce. Trdili so, da so te paličice bacili, žive klice, ki so nedvomno pravi vzrok vraničnega prisada. Toda dokazali tega niso in razen Pasteurja jim v vsej Evropi nihče ni verjel. A Kocha ni posebno zanimalo, kaj kdo misli o nitkah in paličicah v krvi poginulih ovac in goved, njega niso motili dvomi in posmeh zdravnikov; Pasteurjevo navdušenje ga tudi za trenutek ni zapeljalo v prenaplajeno sklepanje. Na srečo nihče mladih lovcev na mikrobo ni slišal kaj o Kochu, saj je živel kakor osamljen volk, sam svoj

mož, ves zatopljen v te skrivnostne, zmešane niti v krvi poginulih živali.

Nikakor ni mogel dognati, ali te paličice in niti živé; a domislil se je, da bi se dalo o njih še kaj drugega zvedeti. Nehal je proučevati bolne živali, ukvarjati se je začel s čisto zdravimi. Hodil je v klavnice, obiskoval mesarje, popival z wollsteinskimi prodajalci mesa, da so mu dali kri desetih, dvanajstih, petdesetih zdravih živali, ki so jih poklali zaradi mesa. Kradel je čas poklicnemu delu. Ko bi moral puliti zobe in šteti, kako bije žila, se je sklanjal nad mikroskopom po cele ure in opazoval kapljice zdrave krvi. Ženi pa je bilo hudo, ker se ni brigal za prakso.

Koch je premišljal: »V krvi zdravih živali nikoli ne najdem tistih nitk in paličic; vse lepo in prav, a meni to še ne pojasni, ali so tisto bacili, ali živé, ali rastejo in se razmnožujejo.« Kako bi to dognal?

Pozabil je na jetične, ki jim tako ni mogel pomagati; na otroke, ki jih je dušila davica; na stare gospé, ki so si domisljale, da so bolne; vse skrbi vestnega zdravnika so se morale stisniti v kotiček njegove glave.

Kako bi dokazal, da te paličice živé?

Zaradi tega vprašanja je pozabljal podpisovati recepte. Begalo ga je, da je postal godrnjav zakonski mož; nekoč pa je poklical tesarja, da mu je ordinacijsko sobo predelil. Za to leseno steno je Koch ostajal zmeraj dlje pred mikroskopom, pred kapljicami črne ovčje krvi, pred kletkami, ki so v njih švigale bele miške.

V čakalnici je nepočakan bolnik podrsaval z nogami, Koch pa je pomrmraval v brado: »Nimam denarja, da bi kupil ovce in krave za svoje poskuse; saj bi bilo pa tudi nerodno imeti kravo v ordinacijski sobi. Toda morda bom mogel okužiti miši z vraničnim prisadom, mogoče se mi posreči na njihovi krvi dokazati, da paličice zares živé in rastejo.« Tako je ta ponesrečeni svetovni popotnik začel svoja čudovita odkritja. Biti je moral še bolj čudaški kakor Leeuwenhoek, gotovo pa je bil znanstvenik istega kova, sam svoje sreče kovač.

Koch je bil siromašen. Na vratu mu je visel mlinski kamen podeželske zdravniške prakse. O znanosti je vedel samo to, česar se je naučil na medicinski fakulteti, in Bog ve, da se v umetnosti eksperimentiranja ni prav nič vadel. Imel ni drugega aparata kakor Emino darilo za rojstni dan — preljubljeni mikroskop. Vse drugo je moral iznajti in narediti sam iz malo lesa, motvoza in pečatnega voska. Zares hudo pa mu je bilo, kadar je prišel od miši in mikroskopa v obednico, da bi ženi povedal, kaj čudovitega je zopet odkril, pa je ona zavihala nos in mu odgovorila:

»Robert, saj ves dišiš!«

Sčasoma se mu je posrečilo okužiti miši z anthraxom. Ker še pripravne brizgalke ni imel, da bi jim z njo vbrizgnil zastrupljeno kri, se mu je poskus velikokrat ponesrečil; za prazen nič je ugonobil lepo število popolnoma zdravih miši. Navsezadnje je skrbno očistil majhne lesene iveri in jih segrel v pečici, da bi uničil navadne bacile, ki so se jih morebiti držali. Nato je iveri pomakal v kapljice z anthraxom zastrupljene krvi, ki je bilo v njej polno skrivnostnih nitk in paličic. S krvjo prepojeno iver je varno potisnil v ranico, ki jo je z ostrim nožkom zarezal miši prav pod repkom. Sam Bog ve, kako je to opravil sam, ko se je miš otepala. Miško je potem spustil v posebno kletko, si umil roke in raztreseno šel po opravkih zdravnika — gledat, kaj je narobe z bolnim otrokom.

»Ali bo miš poginila za anthraxom?« je ugibal, govoril pa: »Gospa Schmidt, vaš otrok bo prihodnji teden že lahko

šel v šolo.« In že je spet mislil: »Upam, da mi ni kanilo kaj te krvi v prasko na prstu.« Tako je takrat živel Koch.

Drugo jutro je prišel v laboratorij in videl, da je ležala miš že trda na hrbtu. Nožice so štrlele pokonci, dlavičice še včeraj gladkega kožuška so se nasršile, bela barva se je spremenila v svinčenosivo. Koch je segrel nože, pritrdil mrtvačka na desko, po pravilih ga je raztelesil, pregledal jetra in pljuča, pogledal v vsak kotiček mrtvega telesa. »Vse je kakor v ovci, ki je poginila za anthraxom. Kako je vranica črna in nabrekla, skoraj bi napolnila vso telesno votlino.« S čistim, razgretim nožem je naglo sunil v oteklo vranico in položil kapljico črnkaste brozge pod lečo mikroskopa.

Bacil vraničnega prisada.

Kmalu je zamrmral: »So že tukaj — paličice in nitke. Saj kar rojijo v trupelcu miši, natanko kakor v kapljici ovčje krvi, ki sem včeraj vanjo pomočil iver.« Ko se je Koch prepričal, da je okužil miš z boleznijo ovac, krav in ljudi, se je zveselil; zakaj miš je poceni in ne zahteva dosti nege. Ves mesec je dan za dnem ponavljal isti poskus, vsak dan je morala poginiti ena miš, vsak dan je iz nove vranice vzel kapljico krvi, ki je vanjo pomočil čisto iver in se z njo dotaknil ranice pod repkom še zdrave miši. Vsakokrat je Koch drugo jutro našel v laboratoriju živalco, ki jo je pogubil vranični prisad, in vsakokrat so mu leče v krvi mrtvačka pokazale mirijade zmešanih niti in negibnih, deset-tisočinko milimetra tankih paličic, kakršnih v krvi zdravih živali nikoli ni našel.

Koch je mislil: »Te nitke morajo biti žive. Na iveri, ki sem jo vtaknil v miš, je bila samo kapljica krvi in v njej samo nekaj stotin teh paličic, ki so se pomnožile v bilijone v kratkem času 24 ur, odkar je živalca zbolela in poginila. Za zlomka, zvedeti moram, kako se te živalce razmnožujejo; samo kako, ko v notranjost žive miši ne morem pogledati.«

To vprašanje mu je rojilo po glavi, ko je poslušal, kako bolniku bije žila, in mu ogledoval jezik. Zvečer je na hitro zmetal vase večerjo, zagodrnjal ženi lahko noč in se zaprl v delavnico, kjer je vonjalo po miših in razkuževalnih sredstvih. Poskušal je dognati, kje izven mišjega telesa bi se mu paličice še razvile v niti. Takrat je Koch vedel malo ali nič o Pasteurjevi okvašeni zavrelici in o njegovih poskusnih steklenicah. Pri poskušanju je bil v nerodni iznajdljivosti podoben prvemu jamskemu človeku, ko je poskušal ukresati ogenj.

»Kaj če bi razmnožil te nitke v snovi kar se dá podobni tisti, iz katere sestoji živalsko telo; biti mora takšno kakor živa snov,« si je pravil in jemal iz mrtve miši betvico bolne vranice, ko je bila komaj tolikšna kakor konica bučike, a vendar prepolna zamotanih nitk; položil jo je v vodeno tekočino volovskega očesa. »To bi morala biti zanje poslatica,« je brundal. »Toda če hočem, da se bodo niti plodile,

jih moram hraniti v gorkoti živega mišjega telesa,« se je domislil in z lastnimi rokami napravil nerodno ogrevalo s petrolejko. V to zasilno pripravo je položil dve stekleni ploščici, med katerima je bila kapljica okužene tekočine iz volovskega očesa. Zaradi skrbi ni mogel spati in sredi noči je vstal, da je nižje privil stenj okajene petrolejke. Namesto da bi se bil vrnil k počitku, je rajši obsedel pri mikrobi in kar naprej polagal pred mikroskop tanki in ozki stekli, med katerimi so bile ujete neskončno majhne paličice. Včasih je že verjel, da vidi, kako rastejo, toda popolnoma svest si tega ni bil, zakaj med ploščici so zašli za napotje še drugi mikrobi, ki so zdaj v kapljici plavali in se prekopicovali, prerasli in izpodrinili nežne in nevarne anthraxove paličice.

»Paličice se mi morajo razvijati same, čisto same; ne smejo se družno z drugimi mikrobi,« se je jezil in se trudil s poskusi; skrb mu je zgubančila čelo in ob očeh zarisala ptičje krempeljce.

Nekega dne pa se je Kochu posvetilo, kako bi na čisto lahek in kar neumno preprost način mogel opazovati paličice pri razmnoževanju. »Vtaknil jih bom v visečo kapljico, kamor se ne bo mogla preriniti nobena druga spaka,« je odločil. Na plosko, čisto, zelo tanko stekleno ploščico, ki jo je skrbno segrel, da je uničil vse priložnostne mikrobe, je Koch položil kapljico vodene tekočine iz očesa pravkar zaklanega zdravega vola; vanjo je položil drobčkan košček mišje vranice; pred trenutkom mu je miš poginila za anthraxom. Debel, pravokoten kos stekla z votlo vzboklino na sredi je položil na to ploščico tako, da se steklo ni dotaknilo kapljice, ki je zdaj ležala ravno pod izdolino; že prej je steklo pomazal z vazelinom, da bi se dobro zlepilo s spodnjo tanko stekleno ploščico. Nato je spretno obrnil preprosto pripravo, da je gorenja ploščica ležala spodaj in — v stekleni votlinici je visela kapljica, v njej je bila trohica vranice z rojem paličic; drugi mikrobi niso mogli blizu.

Od tistega dne, ko je Leeuwenhoek v deževnici prvič videl živalce, se v lovišču mikrobov še ni zgodilo kaj pomembnejšega, toda Koch se tega pač ni zavedal.

»Nič ne more več zaiti v to kapljico, samo paličice so v njej. Bom videl, ali bodo rasle,« si je šepetal Koch, ko je visečo kapljico porinil pod mikroskop. Razburjen kakor otrok si je privlekel stol in sédel, da bi opazoval, kaj se bo dogajalo. V sivem polju leč je mogel videti le nekaj majhnih vraničnih kepice, ki so bile silno povečane; med njimi je tu in tam plavala prav tanka paličica. Opazoval je dve uri, vsako uro po petdeset minut, nič novega se ni zgodilo. Potlej pa se je med kepiciami bolne vranice začelo pošastno vrvenje. Kocha je spreletaval mraz, ko je gledal to dramo. Paličice, ki so v kapljici plavale sem in tja, so se začele razmnoževati! Kjer je bila prej ena, sta bili zdaj dve. Druga se je počasi potegovala v zmešano, brezkončno nit, ki se je po kačje zvijala okoli premera v polju leče. V nekaj urah so bile mrtve vranične kepice čisto skrite v mirijadah paličic in v množici nitk; te so bile kakor klobčič brezupno zmedene brezbarvne preje, žive, morilske preje.

»Zdaj vem, da te paličice živé,« je hropel Koch. »Zdaj vidim, kako se razmnožé v milijone v ubožici miški, v ovci in kravi. Ena paličica, en bacil, bilijonkrat manjši kakor vol, ga ubije, če zaide vanj; ne sovraži ga, samo razmnožuje se v njem — v bilijone bacilov, povsod v živali, v pljučih in možganih. Njihovi roji zamašé krvne pretoke. Strašno, strašno!«

Vsakdanjost, praksa z zoprnimi dolžnostmi, bolniki, ki so čakali in se pritoževali, vse to je postalo nesmiselno,

izgubilo je pomen in ni več obstajalo za Kocha, rojile so mu po glavi strašne podobe v klobčice zviti anthraxovi niti. Osem dni zapovrstjo je Koch ponavljal čudež, da je nekaj bacilov razplodil v milijone. Vsak dan je prenesel trohico iz viseče kapljice v svežo vodeno tekočino iz volovskega očesa in v vsaki novi viseči kapljici so se paličice razmnožile v mirijade.

»Osem rodov teh bacilov sem zredil daleč proč od vsake živali, ločeno od drugih mikrobov. V osmi viseči kapljici ni nobenega sledu več o mišji vranici ali drugi bolni tvarini: v njej so samo potomci bacilov, ki so umorili miš. Rado-veden sem, če se bodo ti bacili še plodili v miši ali ovci, ako jih okužim z njimi, ali bodo te nitke res še povzročile vranični prisad?«

Koch je previdno pomočil leseno iver v visečo kapljico, ki so v njej rojili mikrobi osmega rodu v taki gneči, da je bila z golim očesom videti črna; spretno je porinil iver miši pod kožo. Ob njem je gotovo stal angel varuh drznih raziskovalcev prirodnih pojavov, da se ni sam nalezal strašne bolezni.

Drugo jutro je brljavi Koch stal sklonjen nad mišjim trupelcem, pritrjenim na desko. Bil je kar vrtoglav od pričakovanja, a je vendar skrbno segrel nože, preden jo je začel razrezovati. Še tri minute niso minile, ko je že sedel pred mikroskopom, da bi pregledal košček vranice med steklenima ploščicama. Ves iz sebe je mrmral: »Dokazal sem! Niti in paličice so tukaj! Bacili iz viseče kapljice, bacili osmega rodu prinašajo isto smrt kakor tisti iz vranice mrtve ovce.«

Koch je v tej zadnji miši našel natančno take mikrobove, kakršne je izsledil že davno prej, ko še ni vedel, da zares živé. Zdaj je vedel, da so to živi bacili, ki jih je vcepil neštetim mišim in jih razplodil v visečih kapljicah.

Prvi od vseh ljudi, prvi od vseh raziskovalcev, prej kakor Pasteur, ki je prvi osvetlil sled bacilov, je Koch za trdno dokazal, da določeno bolezen povzročajo določeni mikrobi, da čudovito majhni bacili zavratno moré močne živali. Lovil je te neverjetno drobne ribice, ne da bi kar koli vedel o njihovih navadah in skrivališčih, ne da bi slutil, kako so predzrne in zlobne, ne da bi pomislil, kako lahko bi preskočile nanj iz varnega skrivališča nevidnosti.

(V drugo naprej.)

TEHNIKA V STAREM VEKU

ALBIN ZALAZNIK

Splošno pomeni tehnika toliko kot uporabo gmotnih sredstev (lesa, kovin, kamnov itd.) v koristne namene. To se lahko vrši v nešteti oblikah — tu menda sploh ni meje. Čim više se kak narod v omiki povzpne, na tem različnejše načine ume izkoriščati snovi in sile, ki mu jih nudi narava. Ne smemo misliti, da bi bila moderna doba edina, ki se lahko ponaša s tehničkim razvojem. Že stari vek je imel svojo dovolj popolno tehniko. V naslednjem bomo brez posebnega reda nanizali nekaj tehničnih zanimivosti iz davne preteklosti.

Rimljani so bili pravcati mojstri v gradnji vodovodov. Od daleč so napeljevali gorsko studenčnico po velikanskih lokih (akveduktih) v svoja mesta. Najveličastnejše take naprave je seveda imela prestolnica. Na višku svoje slave je štel cesarski Rim trinajst velikih vodovodov. Vsi skupaj so bili 450 km dolgi. Lahko je bilo Rimljanom tratiti vodo! Cesarji so kar tekmovali med seboj, kdo bo okrasil mesto

z večjimi in lepšimi termami ali kopališči (thermae). Ščāsoma se je v Rimu nabralo enajst velikih term, 850 srednjih in več kakor 1500 malih kopališč. Orjaške so bile terme cesarja Karakale. Ohranile so se v znatnih razvalinah. Tisoči so tu imeli priliko, da se hkrati kopljejo. Vstopnina je bila silno nizka — reci in piši 25 par! Najrevnejši prebivalec je torej mogel vsak dan v kopališče. Znano je, da so se Rimljani silno radi kopali. V termah je vladala gneča od zore do mraka.

Kopališčne prostore so umetno gregli s centralno kurjavo. Nekje v spodnjih prostorih so netili ogenj. Od te osrednje peči je puhtel razgreti zrak skozi cevi, ki so bile vzdane v tla in v stene. Vsa stavba je bila preprežena s takimi ogrevalnimi votlinami. Na ta način se je poslopje ogrevalo zelo počasi, ko je pa bilo segreto, je toplota dolgo ostala. Podobno centralno kurjavo (hypokausta) so imeli tudi v mnogih stanovanjskih hišah.

Vobče so bili antični inženirji iznajdljivi v delih, ki so v zvezi z vodo. Poseben dar so imeli za namakanje in osuševanje pokrajin. Baje že 400 let pred Kristusom so Rimljani izvrtali predor, da bi odvajal vodo iz Albanskega jezera južno od Rima. Tam blizu stoji sedaj Castel Gandolfo, kamor se papež vsako poletje umakne na oddih. Ta predor še danes služi domačemu prebivalstvu. Dolg je malo manj od dveh kilometrov, v širino meri en meter, visok je pa tu in tam dvakrat toliko.

Drug tak kanal, namreč podzemski odtok Fucinskega jezera, pa je propadel. Napraviti ga je dal cesar Klavdij leta 52 po Kr. (dolžina 5 km in pol). Šele v 19. stoletju je francoskim gradbenikom uspelo, da so ga obnovili. Odklelo je potem toliko vode, da je italijanska država pridobila malodane 200 km² rodovitne zemlje.

Kako trdno so znali Rimljani graditi, priča med drugim Cloaca Maxima v Rimu. Čez glavni rimski trg (Forum Romanum) je tekel spočetka potok in trg je bil precej močvirnat. Zato so vodotok regulirali in prekrili. Nastal je zbiralni in odvajalni kanal, trg pa je bil od tistega dne suh. Čudovito je, da kanal še danes služi svojem prvotnemu namenu. Narejen je tako, da ga ni težko snažiti, zato se nikoli ne zamaši.

Beton nikakor ni moderen izum. Poznali so ga že stari Rimljani. Služil jim je pri gradnji temeljev, kanalov in vodovodnih cevi. Ponekod se še razločno vidijo odtiski desk, med katere je bila zgnetena mehka zmes. Ko se je beton strdil, so opaz odstranili.

V Herkulaneju, zasutem mestu pod vznožjem Vezuva, so po svetovni vojni izkopali starorimsko hišo, ki je imela posebno dvigalno napravo za prenos jedil iz kuhinje v prvo nadstropje. Tudi v razvalinah neke palače (domus transitoria), ki jo je dal zgraditi cesar Neron v Rimu, so našli ostanke, ki jih smemo po razlagi modernih strokovnjakov imeti za nekako dvigalo.

Bolj umljivo je, da antične hiše niso pogrešale kleti. V njih so hranili zlasti živila. Tla so bila posuta z debelo plastjo peska, kamor so vtikali amfore. To so bile lončene posode z ozkim vratom, ki se je zamašil s plutovino ali s smolo. V njih so hranili vino, olje, med. Spodnji konec amfor je bil koničast, da so se dale pokonci posaditi v pesek. Druge amfore s širokim vratom so bile pripravne za shranbo soljenine.

Prve, strojem podobne oblegalne naprave so uporabili Grki v vojnah Aleksandra Veličega. Za posebno plodovitega izumitelja takih bojnih strojev velja grški matematik Arhimed iz Sirakuz na Siciliji. Ko so Rimljani za 2. punske vojne

oblekali Sirakuze, jim je Arhimed prizadeval precejšnje izgube. Dve leti jim je branil pot v mesto. Nazadnje so pa le vdrli in učeni mož je izkrvavel pod mečem nekega rimskega prostaka. Ščasoma so stroji dobivali najrazličnejšo obliko, obenem pa so se večali. Izstrelkom so pogonsko silo posredovale ostro napete vrvi in živalske žile, ne pa smodnik, ki ga stari narodi (razen Kitajcev in morda Indov) niso poznali. Bojne stroje so na gibljivih lesenih stolpih čim bolj približevali obleganim mestom, nakar se je začelo obmetavanje obzidja s kamnitimi krogli, tramovi in svinčenimi izstrelki. Dobri stroji so streljali na daljavo do 400 m. Rimljani so med drugim imeli neke metalne naprave, ki so jih nazivali katapulte. Take katapulte je moderna tehnika zopet uvedla na ladjah, ki vozijo letala. Da bi moglo letalo lažje vzleteti, ga s katapulti poženejo s krova v zrak.

Celó strokovno knjigo z navodili za gradnjo bojnih strojev je napisal aleksandrijski učenjak Heron. V neki drugi razpravi se je bavil s sestavljanjem avtomatov. Podrobno je obrazložil, kako lahko napraviš ptico, ki daje od sebe glasove. Sploh je moral biti mož v marsičem podkovan. V Aleksandriji je vodil šolo za mehanike in geometre. Sestavljal je mnoge aparate, med drugim takega, ki ga je gonila vodna para. Po pravici bi torej smeli Herona slaviti kot izumitelja parnega stroja. Mar ni čudno, da tako važnega izuma niso praktično izrabili?

In res, velikokrat slišimo vprašanje, zakaj niso starodavniki uvedli v svojem gospodarstvu strojev. Znali so jih sestavljati — da bi jih pa namestili v tovarnah, to ne! Najverjetnejša razlaga bo menda ta, da so imeli dovolj sužnjev. Njihovo delo je bilo cenejše, kakor bi bržkone moglo biti delo strojev. Nobenemu podjetniku se ni zdelo vredno, da bi si ob stroških nabavil zamotane in zaradi ognja celo nevarne naprave, ki jih ni bil še nihče preizkusil. Heronovi in drugi aparati so se zdeli ljudem bolj zanimivi in zabavni kakor pa koristni in potrebni.

Vendar je treba poboti dejstvo, da so v antični dobi izvršili nekatera dela, ki bi se jih moderni stavbeniki komaj hoteli lotiti. Izključeno je, da so mogle starodavnikom vse te stvari uspeti brez strojev. Med drugim je dognano, da so imeli mogočne dvigalne naprave. Kdo ve, če jih niso prevzeli od Egipčanov, ki so znali že v najstarejših časih prevažati neznansko težke skale in kipe. Oba Memnonova kolosa, ki stojita v dolini Nila še danes, sta po 20 m visoka monolita, to se pravi iz enega kamna izklesana. Kako so ju mogli privleči iz daljnega kamnoloma? Kako so ju postavili?

Dvigalni stroj se je pri Grkih nazival géranos, pri Rimljanih grus, kar se pravi žerjav. Ta izraz se je udomačil tudi v moderni strojni tehniki (pri Angležih, Francozih, Italijanih, Nemcih, pri nas).

Tudi vodna brizgalna Grkom ni bila tuja. Sestavljal jo je v 2. stoletju pred Kristusom aleksandrijski inženir Ktesibios. Sedanje brizgalne slone na istem fizikalnem načelu. Temu fiziku pripisujejo še dva izuma: klepsidro (vodno uro) in orgle.

Grki so bili prvi, ki so mornarjem s svetilniki kazali pot. Pred atensko luko sta v Periklejevi dobi stala dva svetilnika. Kakih 150 m visok (po drugih podatkih še višji) je bil svetilnik Pharos na otoku enakega imena v luki egiptovske Aleksandrije. Obdržal se je do 14. stoletja, ko ga je porušil potres. Po njegovem vzorcu so zidali mnogo drugih. Najstarejši ohranjeni svetilnik na svetu je delo Rimljanov in stoji v pristanišču La Corunas na severozapadu Španije. Uporabljajo ga še danes. Starinoslovci menijo, da so ga Rimljani postavili nekako sto let po Kristusu.

Zanimivo napravo so imeli stari Grki na Istmu. To je ozek pas zemlje, ki spaja Peloponez s Srednjo Grčijo. V bližini leži mesto Korint, zato običajno govorimo o Korintski ožini. Da si prihranijo dolg in zamuden ovinek okoli Peloponeza, so položili preko Istma lesen tir, na katerem so vlačili ladje z egejske obale v Korintski zaliv. Cesar Neron je nameraval istem prekopati, da bi mogle ladje kar naravnost pluti iz vzhodnogrškega morja v zapadnogrško. Slavnostno je zasadil prvo lopato v zemljo in odnesel prvo košaro prsti. Vendar je delo kmalu obtičalo, menda zaradi cesarjeve nasilne smrti. Nasledniki so pa imeli druge skrbi. Šele l. 1893 je dala moderna Grčija dograditi Korintski prekop, ki se z nameravanim Neronovim docela ujema.

Najbolje ohranjeni rudnik starega veka je srebrni rudnik v gori Laurion v Atiki (blizu Aten). Gora je na vse strani prevrtana z rovi, ki segajo do 120 m v globino. Takih rogov in jaškov so v Laurionu našli do danes približno 2000. Dela v gori niso obnovili, rajši izkoriščajo material, ki so ga stari Atenci nagrmadili okoli rudnika. V teh odpadkih je namreč še toliko srebra, da se predelava zavržene rude izplača. V opuščnem laurionskem rudniku si tuje z zanimanjem ogledujejo stare naprave. Dobro se še vidijo vdolbine v stenah, kjer so stale leščerbe za razsvetljavo rogov. V drugih vdolbinah so stali lončeni vrči za vodo.

Papir so izdelovali Egipčani iz stržena rastline papyros. Stržen so razprostrli na kamnu in previdno obdelovali z lesenim kladivom. Posušene in oglašene pasove so križema polagali skupaj in jih med seboj še bolj vezali z lepilom. Kdor drži tak papir proti luči, lahko vidi mrežasto strukturo. Egipt je prodajal papir vsem narodom, imel je monopol (izključno prodajno pravico) za ta predmet. Papyros je namreč rasel samo v Egiptu. Kdor pa ni maral papirja, je lahko pisal na pergament. Tako se je imenovala umetno stanjšana in zglačena živalska koža, ki je bila sicer boljše in trpežnejši, zato pa dražji pisalni material. Ime izvira od mesta Pergamona v Mali Aziji, kjer so imeli v dobi po Aleksandru Velikem velikansko knjižnico. Ta je tekmovala z biblioteko v Aleksandriji. Iz zavisti je neki egiptovski kralj iz rodovine Ptolemajcev prepovedal izvoz papirja v Pergamon. Pergamski kralji so si pa znali pomagati. Odredili so, naj se namesto na papir v bodoče piše na diftéro, to se pravi na kožo. Pri tem je ostalo in svet se je navadil imenovati take kože pergament. Izum sam pa je bil starejši od Pergamona. Uveljavil se toliko časa zato ni, ker je bilo blago iz Egipta cenejše.

Masažo so v starem veku zelo cenili. Rokoborci so si pred nastopom gnetli ude, pri čemer jim je namesto vazelina služilo olje. Po masaži so si kožo posuli s posebno drobno mivko. Po boju so se z nekakim strgalom (strigilis) očistili mešanice prahu, peska, olja in znoja, ki se jim je bila nabrala po telesu.

Krtač dolgo niso poznali. Zato niti klasična grščina niti klasična latinščina ne premoreta izraza za ta predmet. Čevlje so snajžili s krpami. Najstarejša krtača se je našla na nekem smetišču v Egiptu in je iz rimske cesarske dobe.

Pahljače so se udomačile pri Grkih že kakih 500 let pred Kristusom. Prišle so k njim iz orient. Stari pisci jih skoraj nič ne omenjajo, tem česče pa lahko vidiš na antičnih vazah upodobljene ženske s pahljačami v roki. Tudi za podpihovanje in netenje ognja v kuhinjah so služile pahljače.

Vrtavka je starogrška igrača. Bilo je več oblik in za vsako so skovali posebno besedo. Našli so take vrtavke v otroških grobovih. Od Grkov so to igračo prevzeli Rimljani, po njih se je potem razširila v Evropi.

Že v starem veku so vedeli, kako je treba ravnati z lesom, da ne gori. Impregnirali ali prepojili so ga z galunom. Beseda je latinskega izvora (lat.: alumen).

Grki in Rimljani so uporabljali svinec za črtanje na les in drugim. Zato govorimo o »svinčnikih«, dasi ni v njih niti malo svinca, pač pa grafit.

V stari Italiji je bilo med drugim jako priljubljeno neko pecivo v obliki spletenih svaljkov. Nazivali so to pecivo »brachium«, to je roka. Kasneje so to prevzeli Germani. A tudi nam tako pecivo ni tuje — vsak je že slišal o prestah.

Šele ob koncu starega veka so prišli v rabo mlini na vodo. Ves prejšnji čas so uporabljali žrnce in krožne mline. Prvi so bili kaj preprosti: na širokem in gladkem kamnu je sužnja, držeč v roki manjši kamen, mlela zrnje. Druga vrsta mlinov je bila tako sestavljena, da je žival v krogu hodeč vrtela koničast kamen, ki je tičal v večjem, primerno izvotljenem spodnjem kamnu. Takih mlinov, ki so jim tudi stregli sužnji, so odkrili precej v Pompejih. Obrt mlinarja in peka je po navadi opravljala ena in ista oseba.

Ko je grški zgodovinar Herodot potoval po Egiptu, je začuden ugotovil, da imajo v deželi polno zdravnikov specialistov. Kasneje pa ni bilo to nikjer nič redkega; imeli so jih tudi Grki in Rimljani, recimo za zdravljenje nosnih ali očesnih bolezni. Do velike popolnosti se je povzpelo zobno zdravilstvo. Kakor dandanes, so že tedaj znali polniti votle zobe z zlatom. V starem Rimu je bilo po zakonu prepovedano polagati mrličem v grob zlato. Izjemo je dopuščal zakon samo za zlate plombe.

Avtomobilov v starem veku sicer niso premogli, pač pa nosilnice. Te so bile v orientalskih deželah priljubljene že v sivi davnini. Atenci so to stvar precej kasno prevzeli, še kasneje so se zanje odločili v Rimu. Tam se je nosilnica udomačila šele po smrti cesarja Avgusta. Za nosače (štiri, tudi šest po številu) so jemali prav radi črne sužnje ali pa Germane. Po navadi so jih oblačili enotno, kar je bilo videti imenitnejše. Meščan, ki se danes želi kam peljati, stopi v avtobus ali si najame vozilo. V starem Rimu pa si ni bilo mogoče izposojati nosilnice. Komur je bilo do takega prometnega sredstva, si ga je moral na svoje stroške omisliti. V zvezi s tem velja omeniti, da je bil v nekdanjem Rimu vozovni promet čez dan prepovedan.

Izum enega najvažnejših pripomočkov vsakdanjega življenja je zasluga Grkov. V mislih imamo ključavnico in ključ. Kajpa so bili prvi grški ključki od sile nerodni. V nekem ameriškem muzeju (v Bostonu) hranijo ključ, ki velja za najstarejšega na svetu (iz 6. stoletja pr. Kr.). Našli so ga v Arkadiji (na Peloponezu) med razvalinami nekega templja. Dolg je približno pol metra, nosiš ga pa najbolje tako, da ga deneš na rame. Sčasoma so postali ključki manjši in ročnejši; iz cesarske dobe se po velikosti malo razlikujejo od modernih. Tudi zamotane ključavnice za zapiranje blagajen so umeli sestavljati.

To bi bilo nekaj skromnih odlomkov iz pisanega kulturnega življenja starega veka. Koliko pa bi se dalo še povedati, lahko presodimo po dejstvu, da je v preteklem stoletju neki nemški učenjak samo o zrcalnih staroitalske dežele Etrurije objavil pet debelih knjig (s podobami vred). Že iz tega, kar smo slišali, pa lahko tudi spoznamo, da antika nikakor še ni pokopana. Izginile so pač države starih narodov. Shirali so tudi narodi sami in z njimi vred so šle po zlu neizmerne vrednote. Toda antika še živi med nami! V stoterih prvinah in v tisočeri oblikah.

KAZENSKI PRESTOPKI MLAJŠIH MALOLETNIKOV

VINKO JAGODIČ

Po »Kazenskem zakoniku za kraljevino Jugoslavijo« se smatrajo po § 14. k. z. za mlajše maloletnike tiste osebe, ki imajo 14 let, a niso dovršile 17. leta starosti. Če tak mlajši maloletnik zagreši kaznivo dejanje po kazenskem zakoniku med 14. in 17. letom, odloča o njem sodnik, in sicer po § 27. ali 28. k. z. Prvi določa, da se mlajši maloletnik ne sme kaznovati, če ni mogel pojmovati narave in pomena svojega dejanja in se ravnati po tem pojmovanju. Takega mlajšega maloletnika je treba izročiti staršem, varuhom (skrbnikom) ali osebam, ki skrbé zanj, da ga kaznujejo, nadzirajo in se brigajo zanj. Če pa je tak mlajši maloletnik zanemarjen ali npravno pokvarjen, ga sodišče izroči vzgojnemu zavodu ali primerni družini; tam ostane, dokler se ne poboljša, toda najmanj eno leto in najdlje do dovršenega 21. leta starosti.

Če pa je mlajši maloletnik toliko zrel, da je mogel pojmovati naravo in pomen svojega dejanja ter po tem tudi ravnati, mu sodišče po § 28. k. z. izreče ukor ali odpust na preizkušnjo ali oddaja v vzgojni ali poboljševalni zavod; § 28. k. z. določa, da se izreče ukor in pogojni odpust samo takrat, kadar je dejanje lažje narave in ni potrebno ne vzgajanje ne poboljševanje. Oddaja v vzgojni zavod se izreče mlajšemu maloletniku, če je zanemarjen ali npravno pokvarjen; v poboljševalni zavod pa ga pošljejo tedaj, če je toliko pokvarjen, da ne more biti sprejet v vzgojni zavod.

Pri okrožnem sodišču v Ljubljani obstoji tak vzgojni in poboljševalni zavod za mlajše maloletnike od 11. januarja 1930. Vanj pošiljajo sodišča tiste mlajše maloletnike, ki jih zadevajo zgoraj omenjena določila kazenskega zakona.

V pričujočem članku bom skušal podati delno razčlenitev tistih prestopkov, zaradi katerih so sodišča oddajala v ta zavod mlajše maloletnike. To so sodnijsko dokazani in pri razpravi obravnavani prestopki, ne morem pa upoštevati še morebitnih drugih motivov, ki so terjali od sodnika tako odločitev.

Največ prestopkov je iz 27. poglavja k. z., to je kaznivih dejanj zoper imovino, tako n. pr. tatvine in utaje po § 316. k. z. Teh primerov je 95, ki se pa zopet razdele: po 1. odstavku 65, po 2. odstavku 17, po 3. odstavku 11, po 4. in 5. odstavku pa po 1 prestopku. Iz tega sledi, da so mlajši maloletniki zagrešili 65 kaznivih dejanj tako, da so bila vlomljena, vdrtla, s ključem ali drugim orodjem odprta zaprta poslopja, sobe, blagajne in drugi prostori; v prostore so prišli s skokom ali plazenjem. V 17 primerih pa se je združilo vsaj dvoje ali več oseb za izvrševanje tatvin. V 11 primerih je bila tatvina izvršena na posebno nevaren ali drzen način, v drugih primerih pa v javnih prostorih, ki pripadajo javnim napravam ali služijo javnemu prometu, in pa z nevarnim orožjem zaradi napada ali obrambe.

Pri opravljanju teh kaznivih dejanj se opažajo določeni svojstveni pojavi, ki po eni strani kažejo, da so jih storili maloletni grešniki, pa drugi pa seveda že kažejo zarodke bodočih zločincev večjega in nevarnejšega obsega. Sodniki ocenjujejo dejanja mlajših maloletnikov, ker so to seveda že ponovna dejanja, kot poklicna vlomilska dejanja, izvršena na poklicni vlomilski način. Pri nadrobnejšem proučevanju teh prestopkov pridemo v marsičem do presenetljivih psiholoških zaključkov. Razvidno pa je tudi, da so mlajši

maloletniki uporabljali najrazličnejše načine in da so bile poti, ki so jih vodile v zaprte prostore, zelo različne. Za pravilno presojo teh prestopkov naj omenim, da je prvo tatvino, odnosno kazenski prestopok, ki ga izvrši mlajši maloletnik, zelo težko napraviti, kar je psihološko razumljivo. Toda preden so prišli do prestopkov po § 316. k. z., je bilo treba storiti več drugih manjših prestopkov, predvsem po § 314. k. z. Toda razni prestopki po § 316. k. z. so prevečkrat najbolj zanimivi za ugotavljanje storilčeve osebnosti in sploh za oceno zločina. Razlogi za ponovne prestopke se navadno zelo ločijo od razlogov za prve prestopke; to seveda čisto spremeni naravo in pomen kaznivih dejanj. Dočim so prvi prestopki lažje narave, previdneje izvršeni, so ponovni prestopki težjega značaja in večinoma naravnost drzni. Po prvih prestopkih še vedno obstoji možnost, da se maloletnik obrne na pravo pot, po ponovnih pa je že manjša možnost in verjetnost, da bo tatinski posel opustil. Pri prvih prestopkih še ni nobenega pravega zanimanja. Krivec ima opravka z negotovostjo, z očitki pred samim seboj itd. Da se pa lahko čimprej otrese vseh teh nevšečnih ovir, začne iskati sebi primerne družbe, s tem se mu pogostje nudi priložnost, da pozabi na razmišljanje o kaznivosti dejanj in dobi več gotovosti, da bo posel srečno opravil.

Po 1. odstavku § 314. k. z. je bilo 64 prestopkov. To se pravi, da so v 64 primerih mlajši maloletniki drugim vzeli tuje premične stvari z namenom, da sebi ali drugemu z njimi protipravno pridobé imovinsko korist. Po drugem odstavku tega člena pa je bilo samo pet prestopkov, to se pravi, da se je tatvina ponesrečila mlajšim maloletnikom samo v petih primerih. Pravo podobo o prestopkih po tem členu nam daje podrobnejša analiza ukradenih predmetov. V omenjenih 64 primerih so kradli vse, kar jim je prišlo pod roke. Ukradene predmete lahko razdelimo v tele glavne skupine: obleka, jestvine, pijače, tobak, živila, zlatnina, denar, orodje, orožje in neugotovljene predmete.

Kraja teh predmetov mora gotovo imeti neko globlje opravičilo ali vsaj vzrok, ki ga ni težko najti. Pogled po socialni pripadnosti mlajših maloletnikov kakor tudi spoznavanje njihovega naravnega ustroja nam dá možnost dokaj zanesljive sodbe. Če izvezamo tiste primere, pri katerih bi bilo mogoče najti razlago v dedni obremenitvi, potem si je treba visoko število ukradenih predmetov, namerjenih vsakdanji rabi, razlagati tako, da so bili mlajši maloletniki posredno ali neposredno prisiljeni, da si poiščejo tople obleke, obutve in podobno. Za tako razlago govori tudi dejstvo, da so tatvine te vrste pogostejše v jesenskem in zimskem času, medtem ko so tatvine drugih predmetov po večini izvršene v drugi polovici leta.

Če bi ukradene predmete po vrednosti razdelili v vredne in brez vrednosti, se nam za pravilno presojo teh prestopkov nudijo zanimive možnosti. Gledé na psihološki ustroj mlajšega maloletnika bi dal vrednost predmetom brez vrednosti, kakor so ustniki, zarjaveli gumbi, srca iz lecta, dómne, peresa, otroška kolesa, denarnice, žepne svetilke, milo, dišave, rože, otroške pištole in sploh igrače. Noben odrasel ne bi jemal takih predmetov pri svojem tatinskem poslu. V poštev pridejo le za otroke. Ti otroci najbrž niso nikoli imeli takih igrač, zato si jih ob prvi priložnosti poiščejo. Zanje so bili ti ukradeni predmeti vredni prav toliko in morda še več kakor za odrasle tisti predmeti, ki jih potrebujejo v vsakdanjem življenju. Za prisvojitev takih predmetov tvegajo mlajši maloletniki pogosto mnogo več kakor za druge. Značilno je na primer, da utegnejo biti taki predmeti povod najtežjim prestopkom po § 167. k. z. (umor).

S tatvino začno mlajši maloletniki zelo zgodaj, navadno že kot otroci. Vzroki so: vsestransko pomanjkanje nadzorstva, pomanjkljiva vzgoja, socialne in družinske razmere. Začne se v družini, nato v šoli, pozneje pa, kakor nanese priložnost. Pri tistih mlajših maloletnikih, ki so postali poklicni tatovi in se navadno v tem delu tudi specializirajo, je vzgoja zelo težka. Čeprav jih za nekaj časa odvrneš, se polagoma obrnejo v staro smer. Če tega ne izzovejo kake druge okolnosti, se to gotovo zgodi, kakor hitro se pokaže isto okolje in iste priložnosti. S temeljito spremembo razmer in z nudenjem pravne opore tja do moške dobe pa se lahko doseže uspeh. Sama kazen pa ostane vedno več ali manj brezuspešna. To potrjuje resnica, da se začno kazni v dobi starejših maloletnikov in se ponavljajo, redko z daljšimi presledki, tja v pozno življenjsko dobo, ko odpovedó telesne in duševne sile; tedaj nastopi prava doba beračenja. Večina beračev je imela stalno opravka s sodiščem že od zgodnje mladosti.

Prestopki razbojništva po § 326. k. z. so pa možni med mlajšimi maloletniki vseh vrst od najpreprostejših v šolski dobi zaradi igrac ali pa nepomembnih stvari pa do najbolj zamotanih, ki res zaslužijo oceno pravega razbojništva. Pri prvih, tako zvanih lažjih primerih razbojništva, je značilno, da so maloletniki iz bolnih družin, kjer se kažejo že na starših znamenja prepadanja, na primer duševna omejenost, alkoholizem in seveda tudi izhiračnost. Pri težjih in najtežjih prestopkih razbojništva pa je značilno, da so taki mlajši maloletniki telesno močno razviti, nerazviti pa v duševnem pogledu. Poteze v obrazu so starikave in v vsem obnašanju je nekaj trdega, topega. Vzgoja je težavna in vzgojno postopanje izzove čudovito zamotana duševna stanja.

Druga velika skupina prestopkov mlajših maloletnikov pa so kazniva dejanja zoper življenje in telo. Med temi so najtežji prestopki mlajših maloletnikov sploh. Lažji prestopki se začno pri pretepih, značilna je surovost. Prve žrtve so navadno otroci, nato pa tudi starejši. Dejanja se vršé v navalu jeze ali sovraštva in ne služijo protipravnemu pridobivanju koristi. Težja kazniva dejanja pa se izvršé po 2. in 3. odstavku § 178. k. z. Za te prestopke je značilno, da sicer nimajo namena prizadejati kake težke poškodbe, le obramba napadenčeva poostri boj in tako sledé težje in trajne poškodbe na obeh straneh. Sem prištevamo lahko tudi fantovska sovraštva in ljubzenska tekmovanja. Zelo pogosti vzroki, ki vodijo do takih dejanj, so tudi družinska razprtja in medkrajevno sovraštvo, ki včasih vodi celo v krvno osveto. To sovraštvo se prenese navadno na znane vaške pretepače, ki jih ima vsaka vas nekaj. Tako pade nanje važna naloga — reševanje vaške časti. V takih bojih so najživejši mlajši maloletniki. Skoraj domala vsi ti prestopki se izvršé na nedeljo oziroma praznik. Od drugih prestopkov po § 178. k. z. se ločijo v tem, da so premišljeno storjeni in z vztrajno voljo. Maščevalnost je zakoreninjena in trajna. Tudi obremenitev po alkoholu je premnogokrat vzrok, če pomislimo, da so se vsi prestopki ubojev izvršili v več ali manj vinorodnih krajih, če ne kar v vinskih goricah.

Najtežji prestopki mlajših maloletnikov zoper življenje in telo pa so umori. Od teh so mi znani trije primeri, ki so se izvršili v različnih krajih in v čisto različnih okoliščinah. Sodniki ocenjujejo te prestopke zoper življenje in telo po 2. odstavku, točka 1. in 2., § 167. k. z.; ta določa smrtno ali dosmrtno kaznen, kdor drugega usmrti po zrelem preudarku ali s strupom na okruten način. V omenjenih treh primerih je enkrat mlajši maloletnik sodeloval pri umoru po navodilu starejših. Slutil je, da nekaj ni v redu, ali vsaj to, da se

njegovo početje ne bo prav končalo, toda glas vesti in razuma nikakor še ni bil dovolj močan, da bi ga bil odvrnil. Pred sodnikom ni izpovedal nič neresničnega, priznal je vse po vrsti in opisal dogodke, kakor so se izvršili. Tudi pred samim seboj je priznal, da je storil velik pregrešek. Obsodil je vse, ki so ga k temu pregovorili, in izrazil željo, da bi nikoli več ne prišel z njimi v stik. S telesnim in duševnim razvojem je prišel polagoma do spoznanja, da mu je še mogoče popraviti prestopok, če se loti dela in dosledno pametnega in poštenega življenja z vsem deležem križev in težav. Fant v jedru ni bil pokvarjen.

Drugi prestopok je dokaj bolj zamotan. Nenavadne okoliščine, njegova duševnost in sploh ves potek dejanja je tako izrazilo maloleten, da ga ni bilo mogoče oceniti za umor v navadnem smislu besede. Domisljiva, igrače in oče, ki tvorijo prav za prav osnovo prestopka in so v tem primeru najznačilnejše opore za oceno zločina, potrjujejo to.

Tretji prestopok pa je čisto jasen, tako po predhodnem razvoju kakor tudi v zadnjih trenutkih pred zločinom. Rezultat je bil določen naprej, le neposredne okoliščine so ga nekoliko spremenile. Kamen, žica, britev in odločen namen, priti do skritega denarja, daje dovolj opore za oceno zločina in ga imamo res lahko za umor, kakor to navadno pojmuje. Tu ni samo zunanja oblika, marveč tudi notranja zrelost, zato je bil prestopok tako po svoji zunanji kakor notranji veljavi popoln v smislu § 167. k. z., 2. točka 2. odstavka. Ta prestopok se po načinu in izvedbi prav nič ne loči od enakih prestopkov starejših, čeprav ga je storil mlajši maloletnik, ki je prezgodaj dozorel v morilca. Temeljito razmišljanje o prestopku je izzvalo v fantu pravo notranjo revolucijo, ki jo pri starejših opazujemo le redko. V pravilni izrabi tega fantovega preobrata leži jedro vzgojiteljeve naloge, da napravi iz njega človeka.

V zvezi z vsemi do sedaj omenjenimi prestopki pa je potepuštvu, delomrznosti, potepanje, vlačugarstvo in beračenje, kar pomeni prestopok po § 158. k. z. Iz osem takih prestopkov je razvidno, da so pri enih bolj, pri drugih manj izraziti, poklicni pa postanejo skoraj pri vseh tistih, ki nimajo nikogar, da bi se briga za njih; prizadeti so predvsem nezakonski. Omeniti bi bilo nadalje kazniva dejanja mlajših maloletnikov zoper javno moralo, ki so pogosta in včasih zelo težka, predvsem po §§ 280., odnosno 286. k. z. Zgodili so se tudi primeri tako zvane »bestialnosti«, kar je pogosto pojav pri spolno bolnih mladostnikih; navadno pa se takim pridruži tudi duševna omejenost in telesna pohabljenost.

Pri kazenskih prestopkih zoper imovino, življenje in telo se je pogosto zgodilo, da so mlajše maloletnike speljale v kazniva dejanja starejše osebe in le zelo redko se je zgodilo, da bi bili mlajši maloletniki pripravili koga do kaznivih prestopkov in se pregrešili zoper § 34. k. z.

Pri mlajših maloletnikih so kazniva dejanja zoper pravosodje zela redka. Le včasih se zgodi kaka kriva prisega ali podobno. Ti prestopki sicer niso tako bistveni in se izvršijo le v obrambo. Znan mi je samo en tak primer; obravnavalo ga je sodišče po § 144. k. z.; tudi v tem primeru je bila kriva prisega. Dalje je nekaj prestopkov zoper občo javno varnost ljudi in imovine po § 201. k. z., toč. 1. Zoper varnost javnega prometa po § 204. k. z., toč. 2., zoper osebno prostost in varnost ali tudi čast. Toda ti prestopki so se izvršili največkrat bolj v slučajnih okoliščinah kakor pa namerno, bodisi da jih je pripravila do tega razuzdanost, nepremišljenost ali pa nepredvidnost.

Težko je podati analizo teh prestopkov v tako kratkih potezah, ker so navadno že v komaj opaznih odtenkih, ki

se nizajo drug na drugega, take zločinske duševne uganke, da zahtevajo za razjasnitev daljše analize in temeljite vsestranske osvetlitve. Vendarle pa so nam hvaležen pripomoček, da začutimo vzgojni in socialni problem mladih nesrečnikov in razumemo, v čem je jedro mladinskega kazenskega prava.

N O V E K N J I G E

Dr. iur. & phil. Josip Žontar: ZGODOVINA MESTA KRANJA. Izdalo Muzejsko društvo za Slovenijo v Ljubljani 1939. Arheološki uvod napisal univ. prof. dr. W. Schmid (Gradenec), tri poglavja iz umetnostne zgodovine univ. prof. dr. Fr. Stelè (Ljubljana). Strani VIII + 530, v prilogah 2 zemljevida pa 164 slik in risb, 15 risb med besedilom. — Slovenci kažemo včasih kaj čudno pojmovanje resničnih kulturnih vrednot, kar je že blizu lahkomiselne površnosti. Tuje blago pograbimo z obema rokama, samo da mu reklama dá videz pomembnosti. Ko se je angleški romanopisec H. G. Wells lotil pisanja »Svetovne zgodovine« in je ob njej s pomočjo učenjakov, ki so mu zanjo nagradili mikavne podatke, natrpal svojo denarnico s čednimi milijoni, smo Slovenci dobili leta 1937 prevod njegove knjige in jo menda v tisočih izvodov kupili. Žontarjeva Zgodovina mesta Kranja bi zaslužila vsaj približno tako, če ne boljše usodo. Še bolj po resnici in pravici povedano: Žontarjeva knjiga je najpomembnejša slovenska zgodovinska knjiga zadnjih let, knjiga, kakršne po kakovosti Slovenci doslej še nismo imeli. Napisal jo je velik slovenski učenjak, profesor kranjske gimnazije, ki je za to delo žrtvoval deset let svojega življenja, mož, ki ga priznava evropski učeni svet. — Zgodovina Kranja je bila natisnjena v tisoč izvodih, pa jih je še vedno dve tretjini neprodanih. — Žontarjeva knjiga opisuje predvsem zgodovino kranjskega mesta in to do podrobnosti, celo za vsako hišo v mestu. Vestno ocenjuje vso mestno preteklost, do korenin sega njegovo poznavanje mestnih začetkov, vso pomembnost mestnih ustanov je krepko in določno očrtal, politično, gospodarsko, pravno, cerkveno, splošno kulturno vrenje v mestu je postavil v čudovito lepo organično zvezo. Že to ni malenkost, da se je nekdo našel in povedal pravo ceno vsem pojavom, ki so vplivali na razvoj enega izmed večjih slovenskih mest, saj je bil Kranj kmalu po naselitvi Slovencev vodilen kraj na Kranjskem in ima danes z okolico, ki živi z njim mestno življenje, dobrih 10.000 ljudi in za Mariborom največ industrije na Slovenskem. Reči pa moramo še več! Dr. Žontar je ob pisanju Zgodovine mesta Kranja ravnal kakor fizik, ki vzame trivogelno stekleno prizmo v roke in ti z njo pokaže, kolikšna množica barv je v sončnem žarku. Skozi mesto Kranj so utripale žile širokega življenjskega prostora, najprej vse kotline okrog Kranja, nato v veliki meri vse gorenjske strani. Pisatelj nam je pokazal, kako se je to pretakalo kri kot v majhnem udu slovenskega telesa, poiskal je resnične in globoke odnose do drugih naših mest in pokrajin, dà, celo mogočne vezi, ki so mesto družile z dogodki v Italiji, na Češkem in ob Renu, kako so se to odražali evropski vplivi. Ni skoraj važnejšega pojava v naši preteklosti, ki ne bi odseval v tem na videz malem okolišu in ki ne bi tu dobil nove osvetljave, krepkejših črt, globljega umevanja. Zato ni nihče upravičen reči, da ga zgodovina Kranja ne more zanimati, če hoče dobro in pravilno presojati našo preteklost. Posebno bogato biro novih spoznav bo imel tisti, ki hoče dobiti trdnih opor za po-

znavanje naših pravnozgodovinskih ustanov. Kranj je bil dr. Žontarju samo vzorec, ob katerem je razgrnil svoje temeljito znanje vseh življenjskih področij naše zgodovine. — In še nekaj! To zgodovinsko delo je podobno skrbno izdelanemu mozaiku. Kamenčke za veliko podobo je moral pisatelj z nadrobno in presenetljivo iznajdljivim iskanjem zbirati po vseh domačih knjižnicah in arhivih, kar danes, žal, še nikakor ni lahko opravilo. Pa doma niti ni našel najdragocenejših podatkov. Zgodovinski zapisi mesta Kranja so večidel pogoreli, mnogo blaga se je izgubilo — v knjigi bereš o tem neverjetne reči — drugo je bilo še neurejeno, zato je pisatelj iskal sledov preteklosti v inozemskih arhivih v Italiji do Milana pa po velikem delu Srednje Evrope, od Dunaja in Prage do Porenja. Od podatkov do žive, organske slike pa je dolga pot, ki jo je hodil sam, je pot učenjaka, ki sestavlja mozaik. Knjiga pa tudi že na zunaj vzbuja spoštovanje do bogastva, ki ga nudi. Ima skrbno pretehtano obliko, izpiljen jezik, izvrstna ponazorila v prilogah in med besedilom. — In tako zdaj lahko povzamem svojo prejšnjo misel. Žontarjeva Zgodovina mesta Kranja ne sme ostati skrit zaklad! Bilo bi nas Slovencev nevedno. Če smo pokupili v letih, ko je to delo raslo, nešteto manj vrednih knjig, moramo seči s hvaležnostjo tudi po tej dragoceni knjigi. Pisana je za izobražence, vendar toliko poljudno, da jo more s pridom brati na tisoče slovenskih ljudi.

Maks Miklavčič.

SLOVSTVENA ZGODOVINA Slovencev, Hrvatov in Srbov v vprašanjih in odgovorih. Po osnutku dr. Ivana Preglja priredil za tisk dr. France Tomšič. V Ljubljani 1938. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tisk Jugoslovanske knjigarne. Strani 164. — Knjiga je najprej priročnik za dijake, ki nimajo knjige za slovstveno zgodovino. Namenjena je pa tudi vsem prijateljem lepe knjige v orientacijo. Hrvatsko in srbsko slovo obravnava vzporedno s slovenskim v drobnem tisku. Oblika je žepna. Oznake dob so lapidarne. Dobe so označene in omejene drugače kakor v Grafenauerjevi Kratki zgodovini slovenskega slovstva (n. pr.: Protestantska verska obnova, Katoliška verska obnova, Romantični realizem [1848—1880], Sodobnost [1899] do danes). K zgodovinskemu priročniku Silva Kranjca, Petelina in Krošla se dostojno pridružuje tudi ta za slovstveno zgodovino.

Janko Mlakar: IZBRANI PLANINSKI SPISI. 1. zvezek. Ljubljana 1938. — Janko Mlakar je turist in potopisec. Iz vsakega njegovega spisa v tej obširni knjigi zaslutiš lepoto in mogočnost gor, zaslutiš, pravim, kajti pisatelju se ne posreči vselej, da bi bralca priklenil nase in ga dvignil v ta svojstveni svet. Bralec pač sledi pisatelju, gleda ga, kako hodi po večkrat šibko opisanih potih, pa ne more prav zaživeti z njim; skoraj začudi se mu, kadar ga preseneti s kakim močnejšim, preglednejšim in boljšim opisom poti ali pokrajine. — Janko Mlakar je tudi humorist. A ne humorist, ki se vsemu smeje iz notranje potrebe, ki vidi ljudi v vsej njihovi preproščini in smešnosti, pač pa humorist, ki vztrajno išče v vsakem opisu, v vsaki družbi in v vsakem pogovoru smešnih, pretiranih podob. Njegova družba je nalašč tako izbrana, da vidi v njej samo take ljudi, ki mu lahko pripomorejo do šale in smeha. Vse drugo prepusti kar bralčevi domišljiji. Prav zato je morda še najmočnejši in najboljši pri opisovanju družabnih zgodbic. — Janko Mlakar se je odločil za izdajo izbranih spisov. Pri tej priložnosti se nam vsiljuje misel na Mlakarjevo leposlovno ustvarjanje. Pri njem zamenjamo notranje nujnosti pisanja, čutimo le, da je »vesel v družbi, šaljiv v predavanjih in spisih zgolj iz ljubezni do bližnjega«, kakor se sam dobro ozna-

čuje. Pogrešamo predvsem globine, širine in razgledanosti. Neugodno vpliva lahkotnost, s katero gleda na življenje. Tudi planinski problem je resnejši in globlji, kot ga pokaže on. Tudi najtežja vprašanja rešuje često skoraj v časnikarskem slogu. Žal zapiše včasih celo neokusnost, da je le trohica smešnosti v njej. Njegov jezik je neživljenjski in okoren, opisi večidel nespretni, pripovedovanje neenotno. Radi pa ga bodo brali planinci, ki bodo ob njegovem pripovedovanju obujali spomine na svoje ture, in vsi tisti, ki iščejo v leposlovju lažje hrane.

Janko Moder.

Rajko Ložar: KIPAR FRANCE GORŠE. Bibliofilska založba, Ljubljana, 1938. — Redke slovenske monografije še živčih upodabljalnih umetnikov (bratov Kraljev, T. Kosa, Vidmarja, Jakca, Maleša) so se pomnožile s tem delom, ki na 68 straneh objavlja nad 60 reprodukcij Goršetovih del in izčrpen oris umetnikovega razvoja od prvih začetkov do današnjih dni. Ložar v desetih poglavjih podrobno oriše najprej časovno okolje, iz katerega je izšel Gorše, nato pa spremlja ves njegov nadaljnji razvoj, končno pa sintetično premotri njegovo ustvarjanje glede na posamezne motive. Gorše, ki se je razmeroma kasno (še leta 1925) pojavil v slovenskem povojnem umetniškem pokolenju, je bil Meštrovicев učencec in spočetka zelo odvisen od mojstra in učitelja. Polagoma se je skušal osamosvojiti in ta cilj res že skoro dosegel. Iz začetnega ekspresionizma se je razvijal ves čas v realistično smer, zadnjo stopnjo svojega razvoja je pa pokazal na razstavi v Jakopičevem paviljonu minulega decembra. — Našim bralcem je Gorše dobro znan, saj smo že večkrat objavili posamezna njegova dela, celo zbirko pa pred nekaj leti, ko smo objavili tudi njegove življenjepisne podatke. Pa tudi kasneje smo nekajkrat pokazali posamezna njegova kiparska dela. — Monografija je prav smotrno in bogato ilustrirana, tako da si more bralec ustvariti jasno podobo umetnikovih zmožnosti, zlasti ker Ložarjevo besedilo podrobno in prav skrbno pojasnjuje posamezna objavljena dela in njihovo pomembnost v celotnem kiparjevem ustvarjanju. S to lepo izdano knjigo se je naša revna umetnostna literatura prav lepo spopolnila.

K. D.

GRAFIČKA REVIJA. Leto XII., številka 3. (Oktober 1938). Izdal Prosvetni odsek Zvezne organizacije SGRJ v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Uredil Anton Štrekelj s sodelavci: Dragotinom Kosmom, Francem Pantarjem in Francetom Pintarjem. — Grafična organizacija je eno naših najstarejših in najbolj organiziranih združenj. Lani je praznovala svojo sedemdesetletnico. Ob tej priliki so naši grafiki izdali slavnosten almanah, ki je izšel kot tretja številka dvanajstega letnika »Grafične revije« in ki naj bi podal verno sliko vsega dela in prizadevanja slovenskih grafikov. Za članki, ki podajajo zgodovino naše grafične organizacije in slovenskega tiskarstva v lastni državi, razpravljajo razni avtorji o razvoju lepe tiskovine v sedemdesetih letih, o vplivu tiska na slovensko kulturo, o zakonu harmonije (razprava, ki je zelo zanimiva), o stavku, litografiji in fotolitografiji ter raznih drugih tiskarsko umetniških postopkih. Tem razpravam sledijo članki o organizaciji dela, o Stanku Gladniku, našem prvem krasnopiscu, o tisku kot svetovni velesili, o obliki knjige in črk in še o vseh drugih zanimivostih iz področja tiskarstva in stanovske organizacije. — Prav posebno pa poživljajo snopič razne umetniške priloge, ki so jih — po večini izdelane v več barvah — darovala za slavje razna naša tiskarska podjetja in ki še prav posebno prikazujejo vrednost naše grafične delavnosti. Prav ob tej številki vidimo, da se naše tiskarstvo v vsakem oziru zlahka kosa s tujino.

Ivan Čampa.

Fanny Wibmer-Pedit: ŠTIRJE ZVONARČKI. Poslovenil Ivan Čampa. Vrčeva knjižnica, zvezek 1. Izdala in založila Slomškova družba v Ljubljani 1938. Ilustriral Fran Uršič. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Str. 71. — Tirolska katoliška pisateljica Wibmer-Pedit, ki slovstveno spada k sočnemu domačinstvu, je tu prvič prevedena v slovenščino. Kratka, vzgojna, z religiozno romantiko prepletena zgodba o štirih šolarčkih, ki hodijo pomagat cerkovniku in marsikatero nedolžno neumnost uženejo, bo za mladino dobro berivo. Izvirnik je bilo treba prirediti, kar je Čampa dobro opravil, zlasti ker so v tekstu nekatera nejasna mesta. Uršičeve ilustracije so preproste, le čemu je župnik karikiran?

N A Š E S L I K E

Od nekdanje vojske z vsem, kar jo spremlja, močno zanimala umetnike — pesnike, pisatelje, dramatičarje, skladatelje — vseh narodov in časov. Tudi upodablajoči umetnosti je vojska nudila toliko motivov, da so posamezni mojstri dosegli prav v teh delih višek svojega ustvarjanja, pa naj so prikazovali vojsko s kakršnega koli stališča že. Eden najzanimivejših in najbolj osebnih dokumentov in hkrati najprezretljivejša izpoved o vojski, kar jih je kdaj ustvaril oblikujoč umetnik, je slovita zbirka ujedenk (radirank), ki jih je izvršil znani španski slikar Francisco de Goya pod naslovom »Desastres de la Guerra«, strahote vojske.

O Goyi smo na kratko pisali že v letniku 1934, ko smo objavili njegovo slavno sliko »Umrtnice upornikov«. Iz istega časa in okolja je tudi 82 radirank, ki predstavljajo to grozotno podobo vojske, kakršne do tega umetnika — in po njem — s tako prepričevalno silo in s tako mogočno, prav prvinsko prepričevalnostjo še ni nihče podal. Vojska, ki jo predstavljajo ti listi, ni tista navadna podoba vojske, kakor jo predstavljajo povprečni rodoljubni slikarji z vsem zunanjim bleskom, veličastjem in glorio. Goya ne upodablja ne osebnega junaštva, ne plemenite požrtvovalnosti in privlačnosti ljudskega navdušenja, ne podaja tragične veličine žrtve za sveto stvar, temveč odpira doslej skrite poglede na ozadje vojske, na vse tisto, česar po navadi vojni slikarji ne slikajo. Brez romantičnih kulis kaže Goya, ta vredni potomec Velasquezov, vso grozoto in ves nesmisel blaznega divjanja in morjenja, ki spremlja vsako vojsko. V njem ni nič cenene tendenčnosti, nič zlaganega domoljublja, nič ponarejene npravstvene ogorčenosti. Samó umetnik je in samó človek.

Zbirka predstavlja poglavje španske zgodovine iz let 1808 do 1812, ko je bila Španija v francoski oblasti. Dne 2. maja 1808 se je v Madridu začel veliki upor proti tujcem in že prihodnji dan zvečer so se odigrali prizori, kakršnega predstavlja slika »Umrtnice upornikov«, ki smo jo prej omenili. Začela se je ena najbolj krutih in najbolj krvavih vojsk, kar jih pozna zgodovina minulega stoletja. Z vso, včasih kar nerazumljivo divjostjo so se Španci vrgli na tujca, ki je z enako zverinsko okrutnostjo skušal v krvi zadušiti upor. Dobra štiri leta je trajala ta krvoločna borba na nož, boj do iztrebljenja sovražnika, kjer ni bilo nobeno sredstvo preveč nečloveško, dokler ni bil Jožef Bonaparte, Napoleonov brat in špancem vsiljen kralj, pregnan.

Ta leta je Goya, ki je bil ob izbruhu vojske star že 62 let, preživel deloma v Madridu, deloma doma v Aragoniji.

Sam je videl nešteto grozot, ki so jih povzročili uporniki ali pa tuje vojaštvo. Prav nič čudno ni, da je Goya, ta genialni umetnik in prosvetljeni duh, z bolečino v srcu opazoval vso to besnost in da je v njegovem dovzetnem duhu zapustila tako globoke, tako neizbrisne sledove. Kot krik najgloblje groze se zde ti grafični listi, ki so bili v dneh velike zmede umetniku nujno potrebni kot poskus rešitve iz tega začaranega kroga in osvoboditve bremena, ki ga je tako hudo tlačilo.

Svoje veliko umetništvo je dokazal Goya pri tem delu z neverjetno objektivnostjo, ki ga ne zapelje niti enkrat v pristranost. Čeprav je bil dober Španec in zvest domoljub, ni prav nič prizanašal rojakom in podobno, ki predstavljajo krutosti upornikov, niso nič bolj prizanesljive kot njegova pošastna kronika grozodejstev tujcev. Sicer pa Goya v tem delu niti ne obtožuje ljudi, obtožuje le vojsko samo. Samó kot čuteč človek, kot resničen oblikovalec življenja opazuje to nesmiselno in brezumno početje. Vojska mu je samó kruta in vse uničujoča besnost, ki prizadene toliko gorja posamezniku, ki je premnogokrat daleč v stran od vsega tega in popolnoma nedolžen. Za tega posameznika čuti umetnik globoko sočutje, ki ga pa podaja brez sentimentalnosti in jokavosti. Nič napačnega proslavljanja hrabrosti ali požrtvovalnosti, nič prav tako nevrednega sramotenja sovražnikov ni v teh prizorih, ki so prepojeni z jedko trpkostjo in odsvitom blazne groze. Noče ne opravičevati, ne soditi, ne razlagati. Enako pravičen obema strankama, molčč, pa zato tem bolj učinkovito dviga glas protesta proti poživljenosti, proti topi uničevalnosti, proti neumnosti, ki so rodile to brezdanje gorje. Poslednje ozadje vsega umetnikovega gledanja na te vojne strahote je spoznanje velikega nesmisla, ki mu ni mogoče priti na kraj. Pošastno je umetnik upodobil ta svoj brezupni izsledak na listu »Nič!«, ki z bolešno fantastiko oznanja, da iz te noči ni izhoda, da iz tega kaosa ni rešitve. Nič...!

Kakor je sicer zbirka »Strahote vojske« nastala iz čisto določenih zgodovinskih dogodkov, tako so posamezne ujedenske svobodno ustvarjene in je umetnik uporabil le posamezne značilnejše dogodke, ki jih je s silo suvereno ustvarjajočega duha posplošil in jim dal časovno in krajevno skoro nevezano veljavo. Vsi ti listi so samó kakor takti velike glasbene kompozicije, ki vsak zase sicer ustvarjajo neko določeno vrednoto, pravi pomen pa dobé šele kot celota. — Iz zbirke smo izbrali nekaj najznačilnejših listov, tako da bo možna približno pravilna predstava tudi tistemu, ki celote ne pozna.

»Pametno ali ne« se imenuje ujedenska, ki predstavlja prizor iz upora madridskega ljudstva proti francoskemu vojaštvu. Dva upornika, eden s preprosto sulico, drugi z nožem v roki, naskakujeta skupino vojakov, oboroženih s puškami. Umetnik je imenitno poudaril neosebno gmoto vojakov, ki jim je večje zakril obraze, da se zde kakor skrivnostno organiziran mehanizem, ki se mu ni moči upreti, njim nasproti pa šibkejše, slabo oborožene sovražnike-poedince, že vnaprej obsojene na poraz. Brezupnost upiranja je očitna — in vendar! Enemu uporniku že lije z obraza kri — in samo še trenutek, pa bosta oba zadnja padla.

Strahoten je prizor, ki ga kaže list z naslovom »In zoper to ni sredstva!« Pred mračnim ozadjem se dviga na smrt obsojeni upornik, privezan h kolu, oči ima zavezane, za njim še več enakih obsojencev. Pred njim na tleh leži

mrlič, ki mu lije kri po obrazu. Zadač četa vojakov strelja druge upornike. Na desnem robu so vidne tri puškine cevi. Prihodnjo minuto bo vsega konec.

Isti motiv komaj vidne, neosebne grozeče nevarnosti kaže list »Tega ni mogoče gledati«. V nekakšni temni, obokani ječi je nagnjena gruča ljudi, moških, žensk in otrok. Neskončna groza, strah pred smrtjo, obup se zrcali v bednih postavah teh nesrečnikov, ki so se vsi že vdali v neizprosno usodo. Edino še moški v ospredju s sklenjenimi rokami obupno prosi milosti, zmedeno zroč v krdelo gledalcu nevidnih vojakov. Izraz tega do blaznosti zbeganega obličja je neizbrisljiv. Ni rešitve, usmiljenja ni, milosti vojska ne pozna. Zlokobno štrle bodala, pritrjena na puškah, v sliko. Ni rešitve!

»Tako se je zgodilo« je umetnostni zgodovinar C. Bermudez, sodobnik in prijatelj Goyev, ki je označil posamezne teh listov, imenoval ujedeno, predstavljajočo vojake, ki natovorjeni s kelihi, svečniki, križi in drugimi cerkvenimi predmeti zapuščajo oplenjeno cerkev. Ob ograji se je zgrudil umorjeni menih. Čudno nasprotje med naglo hitečimi roparji in negibnim truplom žrtve!

Isto snov zasledimo na ujedeni »Nič manj čudno ni«, ki kaže prav tako prizor cerkvenega ropa, kakršnih je zgodovina leta 1808–1812 na španskem tako polna.

Globoko se vtisne slehernemu v spomin tudi sočutje vzbujajoča podoba »Jetnika«, ki v težke verige vkovan čaka na neizbežni konec — usmrtitev.

Strašno podoba razdejavanja, ki so ga strahote vojske povzročile v njegovi domovini, je umetnik pokazal na alegoričnem listu »Posledice«. Izmučeno in uničeno truplo uboge Španije kljuje krvoločni vampir, da mu izsesa še poslednjo kapljico krvi, ki je ostala v njem. Vojska je svojo strahoto pritirala do konca. — —

Sto in trideset let bo kmalu tega, kar je Goya dokončal to svoje največje delo, pa se zdi, da so te Strahote vojske nastale šele včeraj in da se prav enake strahote vojske dogajajo še dandanašnji. Časi se spreminjajo, človeška prav pa le malo. Kaj nismo skoraj že tri leta priče enako divjega, enako krvavega in nezasišeno krutega prelivanja krvi, ki preplavlja vso Španijo? Ali nismo doživljali ta leta iste nesmiselne krutosti, istega uničevanja, istega divjanja? Ali ni Goya že vnaprej narisal krvavo kroniko teh zadnjih let, ki še zmerom ni končana? Ni slučaj, da je zanimanje za njegovo veledelo ravno zdaj oživelo. To je ravno znak resničnega umetništva, da Goyeva dela niso omejena na določen čas in kraj, temveč da tudi danes — in danes še prav posebno — občutimo vso veličino in bogastvo tega dela, ki je tako občečloveško in hkrati tako svojsko in izvirno. Ves napredek človeštva v tem stoletju, ki nas loči od Goyevih časov, ni vzel demonični pošastnosti njegovih v bistvu tako resničnih in treznih podob prav nič njihove prvotne učinkovitosti. Nemala zasluga je v tem, da njih tvorec ni bil politik ne strankar, da ni bil pristaš, temveč da je stal sredi med strankami, prav za prav nad njimi, in v dno srca užaljen s temi listi podal hudo obtožujočo podobo časa, kakor mu jo je narekovala umetniška resnicoljubnost.

Skoro sedemdeset let je bil Goya star, ko je dokončal to zbirko, ki je na meji dveh vekov tudi izrazit mejnik in vodnik v novo umetnost in novi svet. Sredi vojnega hrupa in potokov krvi je umetnik delal mirno in brez strasti, ker se je zavestno čutil daleč naprej pred svojo dobo. Ker je bil povsem človek, je ostalo tudi njegovo delo še do danes živo, sveže in je prav v naših dneh še prav posebno sodobno.

K. Dobida.

DOM IN DRUŽINA

EVICA IN NJENA MAMICA

JOŽA LIKOVIČ

Proti koncu muhastega sušca, morda med tistimi tremi jasnimi dnevi, ko se vračajo v naše lepe doline lastovke, zveste spremljevalke pomladi, je dobila Marija Evico za god, Evica pa po dolgem samevanju v zatohli izložbi prijazno in marljivo mamico. To je bilo tekanja, dela in veselja z zlatolaso punčko, ki se vedno na smeh drži in vendar nič ne govori! Le poslušajte!

Ako zjutraj kar koli pobaram Marijo, se prècej odreže:

»Očka, kar sam poišči, saj ne utegnem! Evica joka, takoj jo moram še enkrat previti. Potem pride gospod zdravnik s slušalko, da pregleda punčko in ji zapiše zdravilo. Zadnjič se je na prepihu prehladila.«

Marija res dvigne punčko k sebi in jo poajčka:

»Revica, kar potrpi, zdravnik bo vsak čas tukaj. Že zvoni na stopnicah.«

Marija položi punčko nazaj, steče k vratom in dene prst na usta. Posluh! Zdravnik že trka; mi ga še vedno ne poznamo, čeprav se sleherni jutro oglasi pri nas. Tudi zdaj mora biti pri vratih; nekdo se res počasi odkašlje. To je seve naša Marija, ki sočutno miri bolno neboljenko, naj se nič ne boji. Vrata se odpro in počasi zapro.

»Klanjam se, gospod zdravnik! Evica je bolna, veste, hudo bolna...«

Hm!

Marija se urno priklanja, enkrat zase, drugič za zdravnikom, in oponaša mamico, ki verno in pazljivo posluša zdravnikove nasvete; nato odloži Evico, pa zopet namršči čelo kot zdravnik in piše grenka zdravila za punčko, ki mora nazadnje v bolnico. Listek, ki smo ga zjutraj utrgali s koledarja, je recept; bolnišnica je v leseni stajici. Hudo bo, ko bodo Evico tja odnesli rešilni stražniki, tako pravi Marija mestnim reševalcem. Bog ne daj, da bi z drzno kretinjo razpodili otrokovo domišljijo ali kakor koli zdvomili! Evica je bolna, jokajte in tolažite nesrečno mamico, ki medli ob ubogi punčki. A toliko da se obrnemo, je Evica že zdrava, mamica pa zopet veselo čeblja z njo.

Ura bije devet. Posavke so raznesle mleko, kruh je doma, drva za opoldansko kuho so pripravljena. Le zabele ni v dežici, tudi zelenjava je pošla. Marija se pripravlja, da odide na trg, ki je za prvim vogalom; priročno zvija zavržene papirnate vrečice in vmes pozibava Evico. Prosim — tiho in po prstih! Sedaj bo punčka gotovo jokala, ker odhaja mamica na trg. In čakamo, kdaj bo otrok zavekal. Ko pa začne, se kar ne utolaži, čeprav mu mamica oblublja mala nebesa. Kaj še! Marija pravi, da Evica resasto gleda; mi moramo to verjeti, saj jo iz usmiljenja vzame k sebi in odhiti z njo na trg, to je za vogal na hodniku. Tam je semenj in barantanje! Jajca so predraga, saj so hudozimci že davno minili; repa je puhla, moka zaduhla, gospodinje tarnajo zavoljo draginje. Nazadnje se mamica vrne z Evico ter naročjem zavitkov in svitkov.

Proti poldnevu gre. Vrabci so se že ponovno zaprašili mimo okna, oprezujoč in hlastajoč za krušnimi drobtinami. Marija z vnemo pripravlja za Evico kosilo. Kakšne skrbi in težave ima z njim. Kaj vse je treba za takle obliček! In če nimaš vsega precej pri roki... Ostanki jajčnih lupin in

korenčkov, košček testa in zgrabek moke, to bo kosilo Evice, ki venomer gleda skozi okno in se skrivaj igra s samim soncem. Žličke in vilice so navadno treščice, krožniki prazne školjke in bela cunjica na tri vogale zaresen prtič. Kako imenitno pita naša mala mamica svojo Evico, kar zares ji daje jed v usta in sama s seboj modruje:

»Le dobro prežveči, da te ne bo v trebuščku ščipalo. Popoldne pojdemo na izprehod. Tako! Pa še tole pomevljaj.«

Po kosilu odhaja Marija na obisk. Evica ima novo oblačilce, mamica rdeč klobuček. Zaboje za premog je donebnik, pručica je prijeten kotic za kramljanje, kjer se shajajo radovedne prijateljice in mrnjajo vse vprek; oči imajo neprestano uprte v velika okna, ki so pod mizo za silo narejena iz papirja, tam nekje se začena deveta dežela, kjer raznaša poreden veter pleve in suho listje. To so čudovite zgodbe. Vse gre po sreči, kakor si želi mala mamica. Vse je resnično, pogovori zabavni in smetanca sladka! Dan je lep, nebo zlato, na oblačku z ognjeno grivo pa se vozi ljubi Bog ter blagoslavlja širno stvarstvo, pojoče ptičice, namišljeno družbo pod domačim donebnikom in Marijo, ki veselo tleska z rožnatimi ročicami in uči Evico:

»Lepo pozdravi Petričevo gospo, pokloni se ji in vošči srečo!«

Punčka pa kar noče poslušati, vsako karanje je odveč; neprestano se smehlja in kaže bele rajžarčke, kakor pravi Marija njenim redko posejanim zobčkom vrzeljakom. Čarobna čeca še pri slovesu niti z besedico ne čmrkne! To je modrost od češenj do višenj, to je detinstvo v sončnem za-
tišju, kjer oživi v otrokovi dlani celo mrtev prah!

Hvala Bogu! Zvečer smo vsi zadovoljni. Zlata Evica, njena mala mamica Marija in mi kot hvaležni, tihi gledalci!

POGLEJMO ŠE V PERILNO OMARO

ŠTEFANIJA HUMEK

Zaloga vsakovrstnega lepega perila za družino in dom je bila od nekdaj veselje in ponos vsake gospodinje. Danes si perilo večinoma teže kupimo kot nekdaj, zato je še bolj važno, da vemo, na kaj nam je paziti pri nabavi in uporabi.

Ko kupujemo

Pri nakupu blaga za perilo ne smemo varčevati. Čim boljše blago izberemo, tem lepše in trpežnejše perilo dobimo, tem bolj se nam izplača, da ga tudi natančno izdelamo. To je posebno važno za posteljno perilo. Raznih vezenin in drugih okraskov je za slabo blago škoda. Moški imajo radi blazine in zgornje rjuhe brez čipk, vstavkov in podobnega okrasja. Ugodimo jim, saj je tako preprosto izdelano perilo lepše in bolj trpežno, ga veliko lažje zlikamo ter je v skladu z drugim moškim perilom, ki ne pozna okraskov. Če ljubimo nekoliko razkošja pri opremlitvi postelje, napravimo tako perilo zase in drugim ženskim članom družine.

Zadnja leta se dobi tudi za posteljno perilo barvasto platno in drugo barvasto blago. Sicer ga ne moremo prav tako oprati kot belo, vendar je praktično in prijetno za spremembo. Rjuhe in blazine v svetlorožnati, modri ali rumeni barvi zahtevajo tudi modernejši način okrasja. Navadno izberemo aplikacijo v drugi barvi ali čipke.

Shranjevanje in uporaba

Vsaka skrbna gospodinja ima na strani nekaj kosov perila, ki ga ne uporablja z drugim vred. Shranjenega ima za posebne prilike, deloma za bolezni, deloma za nenadni obisk. Kako prav pride takrat nekaj boljših rjuh, blazin in brisač, da ne pridemo v zadrego, ker pač nimamo tako velikih in polnih perilnih omar, kot so jih imele naše babice. Perilo jemljemo s kupa zgoraj, oprano pa devamo na dno. Pri zelo polni omari, kjer je prostor čisto izrabljen — kar je pravilno — pa je skoraj bolje, da devamo na vrh in jemljemo spodaj. Tako ni treba predevati vsega kupa, ko je tesno v omari.

Večjo omaro s perilom si lahko uredimo tudi takole: Za vsak kup perila si urežemo kos lepenke, in sicer v taki velikosti in obliki, kakor pač zlagamo tisto vrsto perila. Lepenke prevlečemo s svetlim blagom ter na obeh straneh na sredi prišijemo po en ne preozek trak. Eden izmed teh dveh trakov naj ima zaponko, s katero perilo, ki smo ga naložili na lepenko, pritrdimo, kolikor je treba. Perilo se potem ne premika in meša. Kadar hočemo vzeti kaj s police, potegnemo lepenko malo ven, vzamemo zaželeni kos perila s kupa, trak zopet zadrtnemo, ploščo pa potisnemo spet na polico.

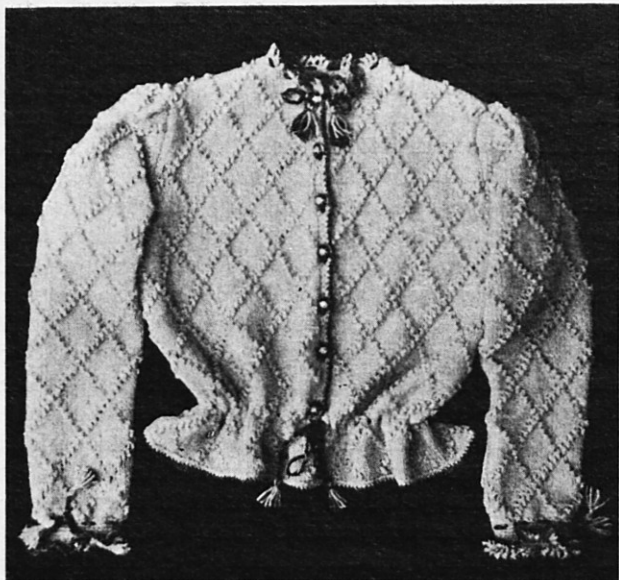
Prav tako shranjujemo v omari tudi volnena, platnena ali kvačkana oblačila, ki ne smejo viseti. Za životno perilo so police v omari neprikladne, posebno odkar nosimo predvsem svilen perilo in perilo triko. Take nežne tkanine ne ostanejo tako točno na svojem mestu kakor rjuhe ali brisače. Zato vidimo pri novejših omarah za perilo v ta namen predale, v katere zložimo životno perilo. Predali ne smejo biti pregloboki, ako hočemo imeti red in pregled nad zalogo. Zelo lepe, dragocene kose perila imejmo v predalu, ki se tako tesno zapira, da ne propušča čisto nič prahu.

Perilo se najbolj ohrani, če ga prav peremo in likamo. Za blago, ki ga še ne poznamo, moramo vedno povpraševati, kako ga smemo prati in kakšno toplino prenese pri likanju. Posebno je paziti na tanke čipke in vezenine, na umetno svilo in tkanino triko. Če je to perilo iz svile, ga ne smemo prati v prevroči vodi. Opranega položimo za nekaj časa na podlago, ki hitro vpije vodo (brisače ali rjuhe), da se na pol posuši. Tako sušimo vse pleteno perilo. Zelo občutljiv je tudi volneni triko. Najbolje ga operemo v mlačni milnici. Voda, v kateri splakujemo, mora imeti isto toplino kot milnica, v kateri peremo. Opran volnen triko previdno ožmemo in sušimo kot svilenega. Še bolje je, ako ga posušimo na vodoravno razprostrti mreži, ki se dobi nalašč za to.

Bombažast triko je manj občutljiv kot pravkar opisani. Če ni barvan, ga lahko tudi kuhamo. Za druge vrste perila iz bombažastega blaga ali platna gospodinje večinoma vedo, da mu ostrga pralna sredstva, premočno trenje (mencanje) in ovijanje škodujejo. Vendar mu tudi to ni v prid, ako ga, ko je že suho, puščamo predolgo na soncu, če nam pozimi večkrat zmrzne in če preveč odlašamo s pranjem. Posebno za životno perilo velja, da ostane dlje časa celo, če ga zelo pogosto operemo. Ako nam primanjkuje časa za veliko žehto, operimo, kadar pač utegnemo, po nekaj manjših barvastih kosov. Na ta način ne bo nikoli veliko umazanega perila čakalo na pranje.

Košaro za oprano perilo, ki je v večji družini nujno potrebna, ohranimo čedno, ako jo zadrtnemo s špiritom, potem pa prevlečemo z brezbarvnim lakom. Znotraj ji napravimo oblogo iz blaga.

Kadar perilo obešamo, moramo paziti, da ga obesimo vedno za podolžne niti in naravnost, da se ne razvleče.

Šivanje starega perila.

S šivanjem starega perila ne smemo nikoli preveč odlašati, ker se nam kaj hitro nabere toliko, da ne vemo, kje bi začeli. Temu delu pridemo uspešneje do živega, če postopamo takole: predvsem zašijmo vse malenkosti sproti. Tu mislimo na posamezne gumbce, ki se potrgajo, na petlje in luknjice v nogavicah in podobno. Oprano in suho perilo pa natančno pregledamo in ga razvrstimo tako, da je na dnu košare za strgano perilo vse tisto, s čimer se bomo precej zamudili, preden bo zašito. Na vrh pa zložimo boljše, bolj cele kose, ki jim manjka le kaka malenkost. Tako kmalu opazimo napredek, ko se lotimo šivanja. Če delamo narobe in imamo na vrhu strgarije, ki terjajo zamudno in dolgotrajno delo, z njimi zaradi pomanjkanja časa radi odlašamo in morajo potem čakati tudi manj strgane reči, ki so na dnu. Namesto da bi bila večina opranega perila že lepo zložena v omari, čaka nezašita v košari ali predalu za šivanje.

Perilo natančno zlikamo šele potem, ko smo ga zašili. Izjemo dela le perilo, ki bi mu težko vstavili krpe, če bi bilo blago zmečkano. Tako strgana mesta lepo pogladimo, preden jih zakrpamo. Ako krpamo že precej izrabljeno perilo, ne jemljimo krp iz novega blaga. Izrežimo jih iz ostankov starega, ne preslabega kosa, da ima vstavljena krpa približno isto trpežnost kakor perilni kos, ki ga popravljamo.

Pri slabih, izrabljenih rjuhah ne čakamo, da se napravi v sredi luknja. Rjuho že prej prerežemo čez pol in oba dela tako sešijemo skupaj, da sta oba konca, ki sta bila prej pri glavi in nogah in sta še trdna, v sredini. Slabi del, ki je bil prej sredi postelje, je sedaj pri zglobovih in znožju, kjer se rjuha veliko manj obrabi. Šiv, ki tako nastane, ne moti nič bolj, kot bi motila krpa, rjuho pa imamo še za dolgo časa. Rjuhe, ki jih ni vredno več popravljati, porabimo za otroško posteljico. Zelo slabih kosov perila ne popravljamo kdo ve kako natančno, saj se blago takoj zopet na novo strga.

Predelovanje starega perila

V vsakem ponošenem kosu perila je še nekaj dobrih delov, ki jih lahko predelamo, da nam služijo še nekaj časa. Perilo odraslih posebno dobro porabimo za otroke. Iz moških flanelastih srajc, pri katerih je spodnji del navadno dobro

ohranjen, napravimo lahko tople plenice, spalne srajčke ali hlačke za hladne dni. Iz poletnih moških srajc pa ukrojimo otroške igralne hlačke, ki nadomeščajo poleti vse otrokovo perilo in obleko. Iz raznega perila triko, ki je samo ponekod strgano, sešijemo prav lahko manjši kos perila za otroke. Enako predelamo žensko perilo, brisače in drugo. Preden se tega dela lotimo, je nujno potrebno, da vsak kos perila ali obleke temeljito operemo, po potrebi razpavimo in zlikamo; nato odrežemo vse tiste dele, ki so že preveč izrabljeni. Iz dobro ohranjenih delov pa urežemo s pomočjo zanesljivega kroja kos perila za oblekco. Urezovanje in šivanje iz starega je nekoliko težje kakor iz novega blaga, vendar dosežemo z nekoliko potrpljenja zelo lepe uspehe.

JOPICA K DEČLI

ELIZA SKALICKY

Kdečli ne moremo obleči kakršne bodi jopice. Taka jopica mora imeti poseben kraj in okras. Tudi vzorce uporabljamo take, kakršne so pletle že naše babice, ali pa delamo popolnoma gladko. Najbolj primerna volna je bela domača.

Tudi jopica na naši sliki je delana iz domače volne srednje debelosti. Pletena je z iglami številke 3. Vzorec ima same desne petlje in vozle, ki se v stoječih kvadratih ponavljajo. Velikost naše jopice na sliki je za 96 cm zgornje širine.

Vzorec ima na licu same desne petlje, zadaj pa same leve. Vozle pletemo na ta način, da petljo, ki smo jo že pletle, zopet predenemo na levo iglo, pri čemer vbadamo spredaj; potem zopet pletemo desno petljo in to ponovimo še štirikrat. Vozle pletemo vedno samo na lice, zadaj pa vedno same leve petlje. Vzorec pričnemo tako, da pletemo v prvi vrsti enajst desnih petelj, dvanajsto pletemo za vozle, nato zopet enajst desnih petelj in dvanajsto za vozle in tako dalje. V drugi vrsti na licu pletemo tako, da napravimo prvi vozle eno petljo pred vozlom prejšnje vrste in drugi vozle eno petljo za vozlom prejšnje vrste. V tretji vrsti prav tako — tako da dobimo stoječe četverokote. Kako pletemo vozle, je tudi narisano na poli v tej številki.

Jopica na sliki ima za zadnji del nasnutih 61 petelj. Dojemamo in snemamo po kroju, ki je narisano na poli v tej številki. En kvadrataček je 1 cm.

Prednji del ima 49 petelj.

Rokav jopice na naši sliki ima nasnutih 49 petelj. Zgoraj ima precej veliko okrogolino, ki jo pri všivanju spravimo v gube.

Jopici pletemo od pasu navzdol 8 cm dolge kraje, ki se pa ne smejo prilegati telesu; zato moramo pri straneh precej dojemati. Kraje pri straneh ne zašijemo, obkvačkamo jih z rdečo in modro prejico DMC številke 5.

Jopica je spredaj zapeta. Gumbnice napravimo tedaj, ko jopico spredaj na obeh straneh z gostimi petljami obkvačkamo. Delamo na vsaki strani po 5 vrst. Pri vratu kvačkamo za okras dvojnošibične petlje, med vsako pa delamo dve verižni petlji. Vbadamo precej na gosti, da je okras okoli vratu videti nabran. V zapestju napravimo ravno tako. Nazadnje pa te nabranke še obkvačkamo z gostimi petljami z rdečo in modro prejico. Tudi spredaj pri gumbnicah in gumbih jopico obkvačkamo z barvasto prejico.

V pasu, okoli vratu in v zapestju vpeljemo vrvco, ki jo napravimo iz rdeče in modre prejice.

DOBRA KUHARICA

ZELJNATA JUHA S KROMPIRJEM

Razgrej v kozi žlico masti, žlico drobno zrezane čebule, srednje veliko, na rezance zrezano zeljnato glavo, ščep kumne in nekaj žlic vode, osoli, pokrij in duši, da je zelje skoraj mehko, nakar ga potresi z žlico moke. Posebej pa kuhaj v 2 l vode dva debela, na majhne kocke zrezana krompirja in prideni zelju. Ko vse skupaj deset minut vre, prideni še eno do dve žlici kisle smetane in, ko prevre, postavi juho na mizo.

ZELJE S PARADIŽNIKI

Zreži na drobne rezance srednje debelo zeljnato glavo. Deni v kozo tri žlice olja, drobno zrezano čebulo, prideni zelje, velik ščep kumne in $\frac{1}{8}$ l vode. Pokrij in duši do mehkega. Nato primešaj eno do dve žlici smetane in postavi kot prikuho s krompirjevim pirejem na mizo.

KROMPIR S KORENJEM

Kilogram kuhanega krompirja olup, zreži in stresi v kozo, ki si v njej segrela dve žlici olja in zarumenila drobno zrezano čebulo, prideni nekoliko soli, ščep kumne in žlico zelenega peteršilja, vse dobro stlači in praži nekaj minut. Stresi krompir v sredo krožnika, okrog pa naloži korenje, ki ga takole pripravi: Debelo, oprano korenje kuhaj četrt ure. Nato ga olup, zreži na listke in stresi v kozo, ki si v njej razgrela dve žlici olja in zarumenila žlico drobno zrezane čebule. Osoli, prideni ščep kumne in duši do mehkega.

MRZLA KLOBASA IZ SVINJSKEGA IN TELEČJEGA MESA

Zmelji v stroju 30 dkg svežega svinjskega in 30 dkg telečjega mesa ter dodaj napojeno in ožeto žemljo. To potem stresi v skledo in primešaj jajce, ščep popra, strok strtega česna, sol, 3 dkg na majhne kocke zrezane slanine (prekajene), dobro zmešaj in prideni poljubno še perutninska jetra in v trdo kuhano, na kocke zrezano jajce. Vse dobro premešaj, napravi klobaso, jo zavij v majhno tanko krpo, poveži z vrstico in kuhaj eno uro v 1 l prav malo osoljene vode, ki si ji pridejala lovorjev list, vejico majarona, korenino peteršilja, košček korenja, nekaj koscev čebule, košček limonove lupine, vejico timijana in eno do dve žlici kisa. Kuhano pusti v vodi, da se ohladi. Nato jo zreži v prst debele rezine, naloži na krožnik in obloži z aspikom, kislimi kumaricami in limonovimi rezinami. Posebej pa daj majonezo.

PONAREJENA TUNINA

Zmelji v mesnem stroju 30 dkg svežega telečjega in 15 dkg svežega svinjskega mesa. Stresi v skledo in prideni namočeno in ožeto žemljo, ščep popra, soli, eno jajce in prav dobro z roko zgneti. Nato primešaj 3 dkg na majhne kocke zrezane prekajene slanine, napravi klobaso in jo kuhaj eno uro, kakor klobaso iz svinjskega in telečjega mesa.

JABOLČNE REZINE

Stresi na desko 35 dkg moke, prideni 20 dkg surovega masla, $\frac{1}{2}$ dkg sode, ščep soli, 5 dkg sladkorja in dva rumenjaka. Iz vsega napravi testo, ga dobro ugneti in pokrij, da testo počiva eno uro. Potem ga enkrat prevaljaj kakor masleno testo in prereži na dva dela. Nato razvaljaj en del pol mezinca na debelo, ga položi na pomazano pekačo, potresi s $\frac{1}{2}$ kg olupljenih in nakrhljanih jabolk, 5 dkg slad-

korja, z nekoliko drobno zrezane limonove lupine, s pestjo drobno zrezanih orehov in pestjo krušnih drobtin. Razvaljaj drugi del in ga položi na jabolka. Testo ob kraju stisni, pomaži z raztepenim beljakom in peci v srednje vroči pečici.

ZAPEČENI KROMPIR S POROM

Razreži $\frac{1}{4}$ kg opranega pora na rezance in skuha v slani vodi do mehkega. Posebej pa skuha šest srednje debelih, opranih krompirjev. Namaži primerno kozo z mastjo in naloži plast olupljenega in na listke zrezanega krompirja, na krompir odcejeni por, žlico nastrganega bohinjkega sira in ostali krompir. Razmotaj v lončku debelo jajce, tri do štiri žlice kisle smetane, ščep soli in polij po krompirju. Na vrh deni košček surovega masla in postavi v pečico, da se nekoliko zapeče.

PANAMA TORTA

Mešaj sedem rumenjakov in 10 dkg sladkorja četrt ure. Nato primešaj 6 dkg v pečici zmehčane čokolade, kavno žličico vaniljevega sladkorja, primešaj sneg sedmih beljakov, 14 dkg neolupljenih zmletih mandeljnov in polno žlico moke. Vse na rahlo premešaj, stresi v dobro pomazan, z moko potresen tortni model in peci v srednje vroči pečici. Drugi dan torto prereži, nadevaj v sredo in po vrhu drobno zrezane ter s sladkorjem zarumenele mandeljne ali lešnike.

Krema: stepaj v kotliču na ognju dve jajci, 6 dkg v pečici zmehčane čokolade in 12 dkg sladkorja. Ko dobro naraste, tolci še na hladnem in prideni 14 dkg surovega masla.

MAKARONOV PEČENJAK (OSTANEK)

Raztepi eno jajce in prideni majhen krožnik kuhanih makaronov. Vse dobro zmešaj in stresi v kozo, ki si v njej razgrela žlico masti ali masla. Postavi v vročo pečico, da se nekoliko zarumeni, in ga postavi s solato na mizo.

JABOLČNI NARASTEK S SMETANO

Duši olupljena jabolka (kakih 6 do 7) z žlico sladkorja in štirimi žlicami vina. Dušena stresi v skledo, pomazano s surovim maslom, potresi po jabolkih pest zarumenelih zmletih lešnikov ali piškotnih drobtin in, ko se jabolka nekoliko ohladijo, nadevaj po vrhu $\frac{1}{4}$ l stepene smetane, ki si ji primešala žlico sladkorja, ter postavi s pecivom na mizo.

PRESTICE

Stresi na desko 32 dkg moke, napravi v sredi jamico in prideni 12 dkg surovega masla, 10 dkg sladkorja, eno jajce, en rumenjak, dve žlici kisle smetane, ščep soli in nožvo konico jedilne sode. Iz vsega napravi testo in naredi iz njega 50 do 60 prestic, vsako pomaži z raztepenim beljakom in potresi z drobno zrezanimi lešniki, ki si jim primešala žlico sladkorja. Peci jih v srednje vroči pečici.

SLANIKI

Stresi na desko 45 dkg moke, napravi v sredi jamico in prideni $\frac{1}{4}$ l nekoliko toplega mleka, ki si v njem razpustila 1 $\frac{1}{2}$ dkg drožja, ščep soli in 7 dkg surovega masla. Iz vsega napravi testo, ga dobro ugneti in na deski s toplo skledo pokrij, da vzhaja eno uro. Nato ga znova pogneti in razreži v 50 do 60 kosov. Zvaljaj jih z rokami v okrogle, za svinčnik dolge paličice in polagaj na pomazano pekačo. Pomaži jih z raztepenim beljakom in potresi z drobno soljo in kumno ter postavi v srednje vročo pečico, da se rumenkasto zapečejo.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

TATOVİ

JANKO MODER

Tiste dni so v zabreškem župnišču karte počivale. Gospod župnik Martin, po postavi pravi Martin Krpan, je imel polne roke dela s posojilnico. Treba je bilo za vsakega posebej izračunati obresti ter upnikom in dolžnikom določiti končne zneske. Gospod kaplan Tine, majhen in suh, je bil tajnik pri mlekarški zadrugi. Člani so zahtevali ob koncu vsakega leta natančen pregled računov; vsak je hotel vedeti, kako je z njim, in kaplanu ni kazalo drugega, kot sestiti, pisati in računati. Tretji ljubitelj zabreškega taroka je bil učitelj Grivec. Ta je imel sicer o božiču počitnice, a kaj so počitnice brez taroka! To si je tako gnil k srcu, da je bil kar bolan; vsako dopoldne je oddrsal z dolgimi smučkami na nogah na bližnji grič, kjer se je spuščal v dolino samo zato menda, da je spet lahko sopihal proti vrhu.

Tako so vsi trije delali od jutra do večera, a starega leta je prehitro zmanjkalo in morali so začeti listati po novem. Učitelj Grivec je bil vsak dan bolj bolan; zmeraj više v hribe je nosil svoje smuče in zmeraj hitreje je drvel v dolino. Gospod kaplan bi bil že zdavnaj lahko končal svoje delo, če ne bi bilo teh presnetih skušenj vsak večer na odru. Najhuje pa je bilo gospodu Martinu. Globoko v januar se mu je zajedlo nadležno delo.

»Le čemu skrbim sam za vse!« se je hudoval, ko mu je delo le preveč presedalo. »Kaplan, ta strigalica, pa po cele večere presedi v društvu! Da bi mu človek vsaj pobiranje prispevkov za nove zvonove prepustil!«

Da! Novi zvonovi. To je bila tudi velika skrb gospoda Martina! Težke tisočake je že nabral med ljudmi, in če bo posojilnica kaj prida prebitka pokazala, bodo že za veliko noč zabrnili v zvoniku!

Globoko si je oddahnil in se spet sklonil nad moreče delo. Vsako toliko pa je moral narediti nekaj korakov po sobi, da se je malo sprehodil. Tedaj je potrkal. Vstopila je kuharica Metka, njegova mlajša sestra.

»Klemenka je prišla plačat za klop. Saj lahko pride?«

»Kar ti vzemi in zapiši, ne utegnem!« se je gospod Martin ustrašil klepetave ženske.

Metka je odšla. Gospod Martin pa je komaj dobro omočil pero, ko je že spet potrkal.

»Klemenka pravi, da mora s teboj nekaj govoriti,« je naznanila kuharica.

»Že vem, koliko je ura bila!« je pomislil gospod Martin. »Že spet mi misli celo popoldne ukrasti s svojimi čenčami. Reci ji, da ne utegnem; naj pride v nedeljo dopoldne!«

Kuharica Metka je odšla, gospod Martin pa je pomislil: »V tretje gre rado!« — in se zaklenil. Spet je sedel k svojim računom in spet je potrkal.

»To je pa že od sile!« je zagodrnjal gospod Martin in mirno računal naprej.

»Tinče! Tinče! Krivka je prišla zastran tistega krompirja!« je skozi zaprta vrata pojasnjevala kuharica.

»Da bi te!« je revsknil gospod Martin. »Reci ji, da moram z doma, naj se kdaj drugič oglasi!« Obledel je sukno, visoko zavihal ovratnik, se pokrtil s kučmo in stopil iz sobe.

»Kam pa greš v tem mrazu,« se je oglasila skrbna sestra.

»V Kleče. Najbrž me do večera ne bo domov. Z Bogom!« In gospod Martin je že klopotal po stopnicah. Z dolgimi koraki je odšel skozi vežo v sneg. Po kamnitnem tlaku so ostro zapele podkvice, potem pa so se žebli zagrizli v zamrzli sneg, da je prijetno zahrustalo. Ko se je ozrl nazaj, je že videl skozi ledene rože na kuhinjskem oknu kuharico, ki je radovedno gledala za bratom. Vedel je, da bo že naslednji trenutek stekla čez cesto h kaplanovi materi na kavo in klepet, ki bo vsaj do večera trpel. To ga je spravilo v dobro voljo, da je še bolj raztegnil korake. Kuharica res ni čakala, da bi bil brat izginil za prvim oglom, ampak je brž ogrnila debelo ruto in stekla čez cesto. Še zaklenila ni za seboj.

»Saj bom iz kaplanije videla, če bo kdo prišel,« si je mislila.

Tisti dan je bil tako hud mraz, da je celo učitelju Grivcu malo odleglo. Obsedel je v zakurjeni sobi in prodajal dolgčas. Končno se je tega prodajanja le naveličal in si zaželel taroka. Zavil se je v zimsko sukno in odšel proti župnišču — brez smučk. Tako oblečen je zadnje čase samo še ob nedeljah dopoldne hodil v cerkev. Ko je prišel pred župnišče, ga je zagledala kuharica Metka. Po si je mislila — kaj bi zavoljo njega hodila na mraz, saj je domač — in obsedela pri kavi. Učitelj pa je kmalu prišel iz župnišča in zavil naravnost v kaplanijo.

»Brata ni doma, je šel v Kleče in ga do večera ne bo nazaj,« mu je pritekla nasproti Metka.

»Ni ga doma?« je zategnil Grivec. »Kdo pa potem šari po njegovi sobi?«

»Morda je mačka kaj prevrnila?«

»Kaj bo mačka! Saj je menda niste za zimo na ostro podkovali! Natančno sem namreč slišal stopinje po župnikovi sobi! Ko pa sem trkal, se ni nihče oglasil.«

»Jezus Marija! Kdo neki je? Pa saj bi ga morala videti, če bi prišel s ceste v hišo!« se je ustrašila Metka in stekla domov. Učitelju ni kazalo drugega, kot iti za njo. Po prstih sta se splazila do župnikove sobe v prvem nadstropju. Res! Nekdo hodi po sobi. Metka potrka. Koraki v sobi utihnejo, nihče se ne oglasi. Metka potrka še enkrat, močneje. Spet nobenega odgovora. Pritisne na kljuko. Vrata se ne odpro, zaklenjena so.

»Straši! Jezus Marija!« dahne Metka. Učitelj Grivec v zadregi ogleduje Metko in zaprta vrata, posluša, mogoče se bo le kaj oglasilo. Nekaj se v sobi spet premakne. Morda je počilo v pohištvu ali kaj. Metka se vsa strese.

»Znamenje!« zastoka. »Znamenje! Nekdo je pravkar umrl!« Učitelj Grivec je v zmeraj večji zadregi. Kaj naj naredi? Ali naj verjame Metki ali svojemu treznemu razumu? Čim bolj se otesa neke nejasne misli, tem bolj ga stiska okrog srca. Strah ga je!

»Po kaplana bom stekel,« se nazadnje izvije. Prav za prav niti sam ne ve, počemu bi hodil po kaplana, a mora od teh vrat, stran od Metke, ki že za vsakim oglom vidi strahove in mrličje. Čez čas se s kaplanom vrne. Metka še zmeraj čepi v veži in moli za duše, ki se vračajo. Učitelj in kaplan počasi in po prstih pridefa k vratom župnikove sobe. Spet nekdo hodi! In kako trdó! Gospod Martin nikoli ne hodi tako trdó!

»Tatovi so!« zašepeta kaplan Tine. Vsi trije se prestrašeno spogledajo. Seveda, tatovi! Le kako, da že prej niso prišli na to? Zavohali so najbrž, da ima župnik nekaj denarja za nove zvonove. To bo in nič drugega!

»Metka, po ljudi steci!«

Ni ji bilo treba dvakrat reči. Komaj so jo dohajale noge, tako se je gnala po zmrzli cesti. Sapa ji je pohajala, ko je zaklicala v vsako hišo posebej: »Tatovi, tatovi!«, zaloputnila vrata ali jih pa kar odprta pustila in odhitela naprej. Ljudje, ki so čemeli po zapečilih in viseli ob čelešnikih, so se prebujali iz umerjenih, počasnih razgovorov o letini, o mrazu in snegu ter se začudeno spogledovali.

»Kaj? Kako? Kdo je tat? Mi?«

Toda Metke že ni bilo več nikjer, ostala so samo še na stečaj odprta vrata in gospodarju ni kazalo drugega, kot iti pred vežo gledat, kaj je. Tam pa je že zagledal soseda, ki je prav tako prišel gledat, kaj bi rada ta burjasta Metka. In Metka se je res že vračala proti župnišću.

»Pri nas so tatovi! Na pomoč, ljudje božji!« je še utegnila krikniti, preden je izginila za oglom.

Zdaj je bilo ljudem jasno. Utrgal se je čuden curek ljudi, ki je proti župnišću naraščal v pravi plaz. Možje, fantje, ženske, otroci — vsega je bilo dovolj na cesti. Le stari so še ostali za pečjo in varovali hiše. Spodaj v veži so se zbrali vojskovodje: gospod kaplan, učitelj Grivec in Metka. Kaj bi? Kako bi?

»Zastražite vso hišo krog in krog!« je poveljeval gospod kaplan.

In gruča ljudi se je razmaknila, zagazili so v visok, zmrzel sneg in obkolili vso hišo. Vsakemu se je zdelo, da je njegov prostor najbolj nevaren, in marsikdo se je zaskrb-ljeno popraskal za ušesom in poiskal z očmi najvarnejši kot, kamor bi se v nevarnosti zatekel. Seveda, nekaj je bilo tudi takih, ki so rajši poiskali primeren količek ali kaj podobnega, s čimer bi lahko oplazili tatu, če bi jim morda prišel pod roke. Najpogumnejše pa so bile ženske. Zbrale so se v varni razdalji pri kaplaniji in ugibale, kaj bo. Druga čez drugo so vpile in vsaka je dokazovala svoj prav. A vse so vedele, kdo je tat! Nihče drug kot Trpinov Cene! V tem so si bile hitro edine. Pred petimi minutami se še nobeni niti sanjalo ni o kaki tatvini, zdaj pa so že natančno vedele vse. Možje v veži so bili veliko bolj negotovi. Gospod kaplan je odbral pet najpogumnejših, jim dal v roke nekaj orodja in slovesno, v strahu božjem odkorakal po prstih v prvo nadstropje. Res, v sobi je še vedno nekdo hodil! Možje so preudarjali sem in tja in navsezadnje ugotovili, da ne pridejo drugače v sobo, kot če snamejo vrata. Gospod kaplan in učitelj Grivec bosta potem previdno preiskala vse kote, drugi bodo pa za njima pritiskali in jima priskočili na pomoč, če bo potreba. Dobro, tako bo res najbolje! Ženske pa so vsaki novi, ki se je utrgala iz vasi, že vedele povedati, koliko je ta Trpinov umazanec pokradel in kdo ga je vse videl.

Tedaj se je nenadoma med stražarji pojavil tudi Trpinov Cene. Ko so ga ženske zagledale, so zagnale tak vrišč, da je vse drlo na kup.

»Držite ga, tatu! Primate ga, umazanca!«

Možje sprva niso vedeli, kaj naj to pomeni in na koga leti vse to, a ko vpitje le ni odnehalo, so se zgrnili kot črna stena okrog Cene. Od nekod je padla ostra beseda, za njo je priletela še ostrejša kepa, ki je zadela Trpinovega v hrbet. Ta se je jezno obrnil in najbližjemu, ki je že stegoval roke po njem, prisolil mastno zaušnico. To je bil začetek! Nastal je živ klobčič ljudi, ki se je valil po zmrzlem snegu, dokler se ni razvozlat in je samo Trpinov obležal na tleh. Lase je imel razmršene, kožo razpraskano in obleko raz-trgano. V tem pa je pritekel iz župnišča učitelj Grivec. Tolkel se je po kolenih in se na vsa usta smejal. Ljudje so

hitro pozabili Trpinovega in obstopili učitelja. Z žejnimi očmi so skoraj pili iz njega novice.

»Z rovnico smo hoteli sneti vrata,« je pripovedoval učitelj in komaj zadrževal smeh. »Srce nam je od strahu kar poskakovalo. Midva z gospodom kaplanom naj bi preiskala vse kote. Pravkar so možje zastavili svoje orodje, ko so se nenadno odprla vrata. Vsem je zastala sapa, kajti na pragu je stal — kaj pravite, kdo — sam gospod župnik!«

Ljudje so široko zazijali: Kaj so bili gospod doma? Potem niso kradli pri njih? Počemu je pa Metka plašila ljudi? Vprašanja so deževala in učitelj je komaj mogel vsakemu posebej pojasnjevati. Pravil je, da so se gospod župnik samo zato napravili z doma, da bi imeli mir. Precej so se skozi zadnja vrata vrnili v sobo delat. Seveda se potem niso hoteli na trkanje oglasiti, ko pa je bil ropot pred vrati hujši in hujši, so prišli gledat — —

»Mi smo pa Trpinovega obdolžili in ga že pošteno prem-latili!«

Vsi so se ozrli — a kjer je še pred petimi minutami ležal Trpinov, ni bilo nikogar več; le nekaj razcefranih cunj je še spominjalo na metež.

»No, saj je bil potreben! Si jih je že večkrat zaslužil!«

»Nekaj jih je dobil za nazaj, nekaj pa za naprej, nič mu ne bo škodovalo.«

Ljudje so se začeli razhajati. Učitelj in kaplan pa sta še globoko v noč sedela z gospodom Martinom pri taroku in mu pripovedovala vso zgodbo. V nedeljo pa je gospod žup-nik na prižnici govoril o tatovih: o takih, ki kradejo svo-jemu bližnjemu imetje, pa tudi o takih, ki svojemu bliž-njemu jemljejo dobro ime. Ljudje so se spogledovali in se na tihem nasmihali, češ saj smo res potrebni, ko pa za prazen nič zaženemo tak vik in krik.

ANEKDOTA IN SMEŠNICE

VČASIH VSE PRAV PRIDE

Allegri da Correggio, eden največjih italijanskih umet-nikov, se je nekega večera vračal v spremstvu svojega očeta z daljšega sprehoda domov. Na cesti daleč izven mesta so ju napadli roparji in jima vse pobrali. Correggio je napad pri-javil policiji in tako natančno narisal nekaj roparjev, da so jih takoj prepoznali in jih kmalu ujeli.

SLIKARSKA OCENA

Slab slikar je izvršil dve podobi, ki naj bi predstavljali grškega boga morja in boga sonca.

»Čisto lepi sta,« je rekel Dürer, »samo na pravem kraju nista postavljeni. Bog morja bi moral v vodo, bog sonca pa v ogenj!«

Paglavec plečastemu profesorju: »Zdi se mi, gospod pro-fesor, da ste se v svoji raztresenosti z britvijo namesto z glavnikom počesali!«

»Kaj pravite k temu? Dobrodelnega koncerta ne bom imel!«

»No, to je pač prava dobrodelnost!«

»Kupite mojega konja! To vam je zdrava žival!«

»Zdrav mora res biti, sicer bi ne dočakal tako visoke starosti!«

